

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

BAUDRILLARD FELSEFESİNDE MODERN DÜNYANIN GERÇEKLİK
İNŞÂSI

YÜKSEK LİSANS

Eda TOPAR

HAZİRAN-2023
GÜMÜŞHANE

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

BAUDRILLARD FELSEFESİNDE MODERN DÜNYANIN GERÇEKLİK
İNŞÂSI

REALITY CONSTRUCTION OF THE MODERN WORLD IN THE
PHILOSOPHY OF BAUDRILLARD

YÜKSEK LİSANS

Eda TOPAR

HAZİRAN-2023
GÜMÜŞHANE

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

BAUDRILLARD FELSEFESİNDE MODERN DÜNYANIN GERÇEKLİK
İNŞÂSI

REALITY CONSTRUCTION OF THE MODERN WORLD IN THE
PHILOSOPHY OF BAUDRILLARD

YÜKSEK LİSANS

Eda TOPAR

Danışman: Doç. Dr. Celal YEŞİLÇAYIR

HAZİRAN-2023
GÜMÜŞHANE

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Baudrillard Düşüncesinde Modern Dünyanın Gerçeklik İnşası**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmalarını kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi'nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programını ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün belirlediği kısıtlara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

14/06/2023

.....
Eda TOPAR

TEŞEKKÜR

Çalışmam sürecinde, sabırla ve ilgiyle desteğini eksik etmeyen, beni olabildiğince en iyi Şekilde yönlendiren ve ne zaman tezimi göndersem mümkün olduğunca hızlı dönüş yapan danışman hocam, Doç. Dr. Celal YEŞİLÇAYIR'a teŐekkürü bir borç bilir, Őükranlarımı sunarım.

Her anlamda beni destekleyen ve anlayışla karşılayan kıymetli aileme ve bilhassa kardeşim ve anneme sonsuz teşekkür ederim.

Eda TOPAR
GÜMÜŞHANE- 2023

ÖZET

Modern dünya ile başlayan süreçten günümüze kadar olan serüveni Baudrillard cihetinden incelemiş bulunduğum bu çalışmada, yaşam biçimleri üzerinden birtakım tespitler ortaya koymak ve bu tespitlerin kökenine inmek gaye edinilmiştir. Bununla birlikte, modern faaliyetlerin gerek toplumlar gerekse bireyler için nasıl bir dünya tasarımı sunduğu irdelenmiş ve sunulan yeni dünya tasarımının şehirler, medeniyetler, kültürler, değerler bakımından ne gibi sonuçlar getirebileceği üzerinde mülâhazalar yapılmıştır. Yine ek olarak, modern dünya tasavvurunun argümanlarını eleştiren post-modern düşünceye yer verilmiş ve post-modern düşüncenin ortaya koyduğu yeni önerilerin ne yazık ki yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. En önemlisi de Baudrillard'ın bahsettiği yeni dünyanın artık son sınıra ulaştığına değinilmekle beraber, ulaşılmış olduğumuz bu son evrenin Baudrillard açısından dönüşü olmayan bir ütopya dünyasına karşılık geldiği saptanmıştır. Son olarak ise, mevcut problemlerin çözümü noktasındaki yetersizliklerden bahsedilmiş ve bu doğrultuda muhtemel görülen birtakım görüşler değerlendirilmeye tâbi tutulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Baudrillard, Hiper-gerçeklik, Modernizm, Sanal, Teknoloji

SUMMARY

In this study, which I have examined from the point of Baudrillard, the adventure from the process that started with the modern world to the present, it is aimed to reveal some determinations on lifestyles and to go down to the origins of these determinations. In addition, it has been examined what kind of world design modern activities offer for both societies and individuals, and what kind of results the new world design can bring in terms of cities, civilizations, cultures and values have been discussed. In addition, post-modern thought, which criticizes the arguments of the modern world view, is included and it is emphasized that the new proposals of post-modern thought are unfortunately insufficient. Most importantly, although it is mentioned that the new world Baudrillard mentioned has now reached the final limit, it has been determined that this last stage we have reached corresponds to an irreversible utopia world for Baudrillard. Finally, the inadequacies in solving the existing problems were mentioned and some possible views were evaluated in this direction.

Keywords: Baudrillard, Hyper-reality, Modernism, Virtual, Technology

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	IX
1.GİRİŞ	1
2. MODERNLİK VE POST-MODERNLİK.....	5
2.1. Modern Dönemin Düşünce İklimi	5
2.2. Modernizm ve Modernleşme	8
2.3. Değerlerin Değişime Uğraması.....	12
2.4. Modernite ve İnsan.....	15
2.5. Postmodernizmin Doğuşu	18
2.6. Modernitenin Eleştirisi Olarak Postmodernite.....	21
3.BAUDRİLLARD'IN ESERLERİ BAĞLAMINDA MODERN DÜNYANIN TAHLİLİ.....	23
3.1. Baudrillard Felsefesinin Temel Özellikleri	23
3.2. Simülasyon ve Hipergerçeklik	35
3.3. Sanat ve Yitirilen Sanat	38
3.4. Belirsizlik ve Tepkisizlik.....	41
3.5. Hiper-Gerçeklik ve Eğitim.....	43
4. TEKNOLOJİ VE MODERN DÜNYANIN GERÇEKLİK İNŞÂSI.....	49
4.1. Baudrillard Düşüncesinde Teknik Sorunsalı	49
4.2. Günümüzde Nesnenin Tahakkümü	53
4.3. Modern ve Modern Sonrası Dönemlerde Özgürlüğün İmkânı	56
4.4. Dijital Çağda Şehirlerin İnşâsı	59
4.5. İnsanlığın Geleceği Üzerine Düşünceler.....	64
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	69
KAYNAKÇA	72
ÖZGEÇMİŞ	77

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- Der. : Derleyen
Çev. : Çeviri
Vd. : Ve diğerleri
M.E.B : Milli Eğitim Bakanlığı

1.GİRİŞ

Günümüz dünyasında içinde bulunduğumuz çağı anlamak ve kavramak maksadıyla, Fransız düşünür Jean Baudrillard'ın fikirlerine sıklıkla başvurulduğunu görebiliriz. Modern düşünce ile başlayan akıl ve birey ağırlıklı anlayış, postmodern evreye geçişle beraber yeni bir boyut kazanmıştır. Bu noktada, teknolojinin hız kazandığı günümüz postmodern sürecin temellerinin, modernliğe ilk geçiş denemelerinde atıldığını belirtmemiz gerekmektedir. Zira eskinin yerine keskin bir şekilde sınır koyan modern düşünce, geleneksel otoriteyi zayıflatmanın yanında, çeşitli inanç sistemlerine de meydan okumuştur. Yeni bir kimlik inşa etme gayesiyle hareket eden modern akımlar, modern öncesi varlık temellendirmelerini adeta ezip geçmektedir. Bir yandan köklü dönüşümler üreten bu yeni akımlar, diğer yandan ise tarihine ve kimliğine muhkem bir şekilde bağlı bulunan toplumların mücadelesini daha da şiddetli bir hâle getirmiştir. Özellikle bu değişikliklere kolay kolay adapte olamayan toplumlar, kendilerine zarar gelebileceğini düşündükleri küreselleşme eğilimlerine karşı, koruyucu savunma mekanizmaları geliştirmeyi zaruri görmektedirler.

Modern süreçle başlayıp postmodern süreçle devam eden yeni anlayışın, bugün geldiğimiz son noktada, aklın ve bireyin yerine teknolojiyi koyduğunu söyleyebiliriz. Her şeyin yerle bir edildiği, anlamın un ufak olduğu, gerçekliğin sahtelikte eridiği bu dönemi, "simülasyon" ve "hipergerçeklik" kavramlarıyla açıklayan Baudrillard, tam da burada karşımıza çıkmakta ve bizlere, çağın alametlerini kendine özgü bir tarzda anlatmaktadır. Söz konusu ele almakta olduğumuz çalışmamızda, teknolojinin, özellikle insanı ve toplumları nasıl etkilediği, nasıl bir dönüşüme zorladığı üzerinde ortaya atılan tartışmalar, eğilmiş olduğumuz meseleyi anlamak açısından oldukça önem arz etmektedir. Fakat bu hususta Baudrillard'ın gündeme taşıdığı sorunlar, mevcut görülen problemleri çözmekten ziyade, özellikle teknolojinin ürettiği birtakım sorunlara tepki gösterme amacı taşımaktadır. Bu anlamda onun bizlere gösterdiği pencereden günümüze bakmak, içinde bulunduğumuz çağı bambaşka bir gözle okuma açısından oldukça mühimdir.

Modern ve postmodern dönem arasındaki ince çizgiye işaret eden Anthony Giddens, "Modernliği Anlamlandırmak" adlı çalışmasında, daha önce geleneksel bir dünyada yaşamış olduğumuzu fakat bugün artık geleneklerin dünyasında yaşadığımızı düşünmektedir (Giddens, 2001: XXIX). Onun bu söylemi, eskiye dair bir sınır getirildiği üzerinedir. Bununla birlikte, modern öğretilere bir cevap verme gayesi ile teşekkül eden postmodern dönem ise, sayısız geleneğe açık olarak daha çekici bir izlenim vermektedir.

Bunun yanında Giddens, modern öncesinde mevcut kimliklerin, içinde bulunduğu toplumla bir aidiyet taşıdığını, fakat modernlikle başlayan süreçte toplum ve birey arasında hiçbir şekilde bir bağ kalmadığını da vurgular (Giddens, 2001: XXXII). Modernlikle başlayan ve postmodernlikle devam etmekte olan bu köklü dönüşüm süreci, yalnızca kimlikleri değil, bütün her şeyi müdahale edilebilir bir hâle getirerek, toplumları, şehirleri ve en önemlisi de, gerçeklik, değer, anlam gibi kavramların mahiyetini toptan değiştirmiştir. Buradan hareketle, yeni dünya tasavvurunun, haz ve eğlence kültürüne entegre edilerek, mevcut gerçekliğin yerine, sahte bir gerçeklik ikame ettiğini söyleyebiliriz. İşte tam da bu noktada Baudrillard'ın yeni dünya hakkındaki tespitlerinin, görünür bir hâle geldiğini vurgulamamız yerinde olacaktır. Zira dünyayı kuşatmakta olan bu yeni gerçeklik, Baudrillard düşüncesinde "hipergerçeklik" kavramına denk düşmektedir. Her şeyin iç içe geçtiği bir dünya vadeden hipergerçeklik, "illüzyon ve fantazm oyunu" (Baudrillard, 2021a: 28-29) içeren "disneyland" dünyasına karşılık gelmektedir. Ne gerçek ne de sahte olduğu belli olmayan disneyland şehirler, simülasyon evrenine ait olduklarını gizlemektedirler. Her ne kadar disneyland, çocuksuluk ve masumluk gibi kavramlara yakınlaştırılsa da, esasında büyük bir tehlike arz etmektedir. Bilhassa 80'li yıllardan sonra, birtakım çizgi film ve animasyonlar, müzik ve görseller aracılığıyla etkin olan disney, karanlık yönünü gizleyerek özellikle genç zihinleri büyülemektedir. Bu durumda, varlık tasarımımızın birtakım güçler tarafından sinsice kuşatıldığını belirtmemiz gerekmektedir. Zira yeni bir gerçeklik inşa etme hırsı, doğal yollardan tecrübe etme kabiliyetimizi köreltmüş ve bizleri sanal tecrübelerin odağına hapsetmiş görünmektedir. Fakat gerçekliğe asla tekabül etmeyen ve aslî bir tecrübe imkânı tanımayan sanal bağlar, yalnızca anlık bir aydınlanma sunmakta ve genel anlamda kapsamlı bir tecrübe olanağı vermemektedir. Bu duruma bağlı bulunarak, kadim olanın yüceltilmesi yönünde bir intiba bırakmış olma ihtimalimize karşılık, birkaç önemli hususa değinmeyi zaruri görmekteyiz. Çalışmamızda ele almış olduğumuz problemleri, yalnızca eski-yeni tartışması cihetinden değerlendirmeye tâbi tutmadığımızı belirtmek isteriz. Zira mâlâyânî birtakım gayelerle teknolojiye taalluk eden toplumlar ve bireyler için, kadim olanı hatırlatıyor oluşumuz, eskiyi talep etmekten ziyade, daha çok özgün olanı arıyor oluşumuzla ilişkilidir. Dolayısıyla belki bugün geriye dönmek mümkün değildir, fakat çağın ruhuna temas ederek özgün yaşam biçimleri oluşturabilmek mümkünler dahilindedir.

Toprakla ilişkimize dahil olan fakat asla müdahil olmayan geleneksel araçların yerini alan teknolojik araçlar, bugün çeşitli nesnelere irtibat kurmamızı baltalamaktadır. Günümüz dünyasında edinmiş olduğumuz birçok tecrübe, özellikle medya aracılığıyla

sağlandığı için, birinci dereceden yakınlık fırsatı veren muhkem tecrübe olanaklarını ortadan kaldırmakta ve bizleri bağımlı tecrübelerle kaynaşır hâle getirmektedir. Söz konusu Baudrillard düşüncesinde yer alan hipergerçek dünya tasvirinde, neyin ne olduğu belirsizlik teşkil etmekte ve bu durum bizleri varlık tasavvurumuz bakımından oldukça fazla etkilemektedir. Özellikle tezimizin ikinci bölümünde yer verdiğimiz Baudrillard'ın temel kavramları, günümüzün ontolojik problemlerine dikkat çeker niteliktedir. Zira insanın var oluşu, dünya ile kurmuş olduğu bağdan ayrı tutulamayacak bir yere sahiptir. Şu halde, içinde bulunduğumuz sanal, yaldızlı ve gösterişli simülasyon çağına, kopya kimlikler ve gerçeklikler inşa etmesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu münasebetle çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümlerinde değinmiş olduğumuz meseleler, çağımızın algoritmasının, insan ve toplum hayatı açısından yetersiz olduğunu anlatma gayesi gütmektedir. Mesela bugün insanı hayata hazırlayan birtakım faaliyetler, eğlence ve haz odaklı olmaları hasebiyle, meşakkatli fakat gerçek olan yaşamla karşılaşmamızı engellemekte ve mevcut sorunlar karşısında mukavemet gücümüzü kırmaktadır. Hâliyle doğal yaşam serüveninde tabiat ve insan ile mutabık bir hâlde bulunan teknik araçlar, modern ve postmodern dönemlerde bu uyumu kaçırdığını fazlasıyla hissettirmektedir. Bugün artık insanın makineye indirildiğini ve toplumsal ilerlemenin teknolojiyle müsemma kılındığını rahatlıkla görebiliriz. Dolayısıyla çalışmamızın ikinci bölümünde vurguladığımız, gerçekliğin yitirilmesi problemi, üçüncü bölümde, teknik ve teknolojik sorunsalın irdelenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü bölümde hassasiyetle üzerinde durduğumuz meseleler, yaşam alanımızı kuşatan nesnelere, bizlerde bırakmış olduğu tesirleri görünür kılmaya yöneliktir. Bu anlamda, bizlere sirayet eden birtakım tesirlerin, tekniğin özünü kavrama noktasında önemli olabileceğini düşünmekteyiz. Şu halde, teknolojinin bireyleri ve toplumları dönüştürme durumları göz önüne alınarak atılan adımların, tekniğin özünü kavrayarak kendi özümüzü idrak etme ihtimali açısından oldukça mühim olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Özellikle Martin Heidegger düşüncesinde bahsetmiş olduğumuz, tekniğin özünde mündemiç bir hâlde bulunan meziyetler, bizlere, gerçek sandığımız yapay ve ihtişamlı kopyalardan kurtulmayı ve aslolanaya ulaşmayı vadetmektedir. Bu manada Heidegger'in, teknik problemlere ontolojik açıdan bir kurtuluş nazarıyla bakması, saklı olan gerçeğin açığa çıkması bakımından oldukça önem arz etmektedir. Her ne kadar Baudrillard, ipin ucunu kaçırdığımızı ve artık geriye dönüşün mümkün olmadığını düşünse de, Heidegger ise bu olumsuz durumdan bir umut yeşertme ihtimalinin son derece olanaklı olduğunu düşünmektedir. Görebildiğimiz kadarıyla, modern süreçle başlayan ontolojik daralma, varlığın gerçek değerini gizleme ve hatta yok etme eğilimi gösterebilmektedir. Bu durumdan mütevellit, varlığın gerçek

değerini derinden müşahede edebilmenin, günümüz şartlarında çok güç bir hâle geldiğini söylememiz yerinde olacaktır. Zira bizlere takdim edilen varlığı, yalnızca niceliksel kategoriler çerçevesine indirgemek, varlığın esas mahiyetini ve farklı tasavvurlarını görmemizi engellemektedir.

Hülasa hassasiyetle yürütmeye gayret ettiğimiz çalışmamızı Baudrillard'ın dört simülakr evresi çerçevesinde şekillendirdiğimizi söyleyebiliriz. Geldiğimiz son durum olan simülasyon evresine baktığımızda, hiçbir şeyin bir anda gerçekleşmediğini ve her şeyin aşama aşama ilerlediğini belirtmemiz gerekmektedir. İlk simülakr evrede, gerçekliğin bir yansıması olan imge, ikinci evreye geçtiğinde gerçekliği değiştirmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, üçüncü evrede gerçekliğin yitirilmesi gizlenirken, son evre olan dördüncü evre ise bir simülasyon evresi olarak içinde bulunduğumuz çağa tekabül etmektedir. Baudrillard cihetinden baktığımızda, yaşamış olduğumuz simülasyon çağının en önemli müsebbibinin teknolojik faaliyetler olduğunu görmekteyiz. Şu durumda, tezimizin genel amacının, modern ve postmodern dönemlerin gelişim süreçlerini göz önünde bulundurarak, içinde bulunduğumuz çağı Baudrillard çerçevesinde değerlendirmek olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında, Baudrillard'ın fikirlerinin bizim için bu denli önemli olması, onun, modern ve postmodern dünya üzerine yapmış olduğu tahlillerin son derece kapsamlı olduğunu düşünmemizden kaynaklanmaktadır. Bütün bunlara ek olarak, onun ortaya koymuş olduğu çalışmaların, mevcut problemleri çözmeye yönelik olmadığını ve sadece görmüş olduğu sorunlara tepki gösterme mahiyetinde olduğunu tekrar belirtmek isteriz. Çalışmamızda da sıklıkla bahsettiğimiz üzere, onun için artık bu sorunların üstesinden gelmek çok zordur ve hâliyle var olan problemlere çözüm üretme çabası gereksiz bir durumdur. Son olarak ise, tezimizin gayesinin teknolojiyi yermek olmadığını, bilakis, mevcut gelişmelerin sorgulanmaya açık hâle getirilerek, teknolojinin daha faydalı bir duruma getirilme temennisi içinde bulunduğumuzu eklememizde fayda görmekteyiz.

2. MODERNLİK VE POST-MODERNLİK

2.1. Modern Dönemin Düşünce İklimi

Modern dönemin düşünce anlayışına geçmeden önce, modern kelimesinin kökenini incelemek gerekmektedir. Modern kelimesi, “İngilizce’ye Fransızca yakın kök moderne’den gelmiştir. Moda’dan türemiş olan bu kelimenin kökeni Latince olup, “hemen şimdi” gibi manalara gelmektedir (Williams, 2018: 252). “Modern” ifadesi, “gelenek karşıtı” anlamında da kullanılabilir. Bununla birlikte, modernleşme kelimesi, bireycilik, akılcılık, yabancılaşma gibi değişik anlamlara karşılık gelmesinin yanında, insan aklına dönüşü de ifade eder. Modernleşme aynı zamanda, “geleneksel toplumların moderniteye ulaşma” (Dağ, 2021: 38) gayesini taşımaktadır. Modernizm kelimesi ise, her alanda gerçekleşmiş olan dönüşümleri kapsar; eğitim, kültür, sanat, siyaset gibi birçok alanda yapılan yenilikler ve dönüşümler söz konusudur. Modernite kelimesi, tarihselliği ve bir süreci anlatırken, modern kelimesi, eskinin yerine yeniye koymak anlamına gelmektedir. Bütün bunlara ek olarak modern kavramının dönem dönem değişik anlamlarda kullanıldığını belirtmemiz gerekmektedir. Mesela Rönesans ve Aydınlanma çağının işaret ettiği modern kavramı ile günümüzün modern kavramı birbirinden çok farklıdır. Aydınlanmanın akılcılığa ve bireyselliğe vurgu yapan modern düşüncesi, günümüzde daha çok teknolojik ilerleme anlamında kullanılır hâle gelmiştir. Bu durumda, bizim de özellikle üzerinde duracağımız hususun, günümüzün modern düşüncesi olduğunu söylememiz yerinde olacaktır.

Ortaçağ sonrası kapsayan dönemde, Rönesans, Reformasyon ve Bilimsel Devrim dönemleri, modern düşüncenin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu üç oluşumla beraber, Avrupa’da Kilisenin tahakküm gücü zayıflarken, modern düşüncenin ayak sesleri duyulmaya başlamış ve modern çağın ruhunun inşa edilmesine yönelik ilk adımlar atılmıştır. Tasavvur edilmekte olan bu yeni dünya anlayışının, yeni bir bakış açısını, yeni bir düşünce anlayışını çağırıldığını söyleyebiliriz. Bu düşünce anlayışı, vahiy ve dinsel olandan uzaklaşarak, tabiatın kendi içerisinde görülebilen ve birebir somut olarak temas edilebilen bir düşünce anlayışını vurgulamaktadır.

Rönesans döneminde, yeni yerler keşfedilerek alışılmış olanın dışına çıkılmış ve bunun yanında, geleneksel olanın otoritesi yıkılarak, kişinin, kendi özgür iradesiyle yeni bir anlayış inşa etmesinin yolu açılmıştır. Birçok sorunla mücadele eden Avrupa insanı, Rönesans’ın, özgür düşüncenin yeniden doğuşu olduğunu düşünmekteydi. Bunun yanı sıra, her alanda yapılması düşünülen birçok yenilikler, yeniden doğuşun işareti

sayılabilir. Belli bir kesimin bu düşüncesine karşılık, bütün bu yeniliklere ve dönüşümlere direnenler ve hatta şiddetle karşı çıkanlar da mevcuttu. Bu bakımdan, bu dönemin aynı zamanda düşünsel çatışmalarını beraberinde getiren sancılı bir dönem olduğunu söylememiz yerinde olacaktır. Bu dönemde, özellikle matbaanın yayılması, yeni düşüncelerin ve fikirlerin geniş halk kitlelerine ulaşmasına kolaylık sağlamıştır. Yeni keşifler ve buluşlar sayesinde, farklı dinlerle ve kültürlerle tanışmanın fırsatı bulunmuş ve böylece şüphe etmenin ve dinî geleneksel otoriteyi sorgulamanın imkânı doğmuştur. Rönesans'ın sunmuş olduğu yeni kişilik; “Bireycilik, sekülerlik, irade gücü, ilgi ve etki çeşitliliği, yaratıcı ilerlemeler” (Tarnas, 2019: 19) geleneksel olanı reddetme eğilimiyle, modern karakterin temellerini atmıştır. Rönesans'ta ortaya çıkan birey anlayışının, belli bir kesim tarafından kabul görse de geçmişe ve geleneğe sıkı sıkıya bağlı olan bazı kesimler tarafından reddedildiğini söyleyebiliriz. Nitekim bu dönemde gerçekleşen ilerleme ve gelişmeler, karşıt düşüncelerin çatışması mahiyetinde görülmektedir.

Modern düşünce yapısının şekillenmesinde etkin olan bir diğer etken de Reformasyon faaliyetidir. Martin Luther'in, Katolik Kilisesi'ne başkaldırmasıyla oluşan tepki, Kilise'nin etkin olan gücünün zayıflaması bakımından çok önemlidir. Katolik Kilisesi'nin *endüljans* anlayışı, bu başkaldırının temel nedeni olmuştur. Luther, “bireyin, dinî araçlardan bağımsız olarak, bizzat kendisinin anlayabileceği bir konuma getirilmesi” (Tarnas, 2019: 42) gerektiğini düşündüğü için, hakikatin Kilise'nin tekelinde olmasına karşı çıkmıştır. Böylelikle Luther'in yapmış olduğu bu çağrı bir karşılık bulmuş ve insan aklının etkin olabileceğine dair bir anlayışın önü açılmıştır. Bütün bu dinsel kafa karışıklıkların olduğu ortamda, Kopernik, Kepler ve Galileo'nun da içinde bulunduğu bilimsel çalışmalar gelişmeye başlamıştır.

Bilimsel Devrim ile birlikte, modern dünya tasavvuruna büyük bir katkı sağlandığını söylemek mümkündür. Bu dönemde Kopernik, güneş merkezli teorilerinden dolayı, dinî otoritelerin sarsılmasına sebep olan önemli isimlerden birisi olmuştur. Eğer Kopernik'in ortaya attığı gibi, dünya gerçekten hareket halinde ve dönüyorsa, “Tanrı'nın yaratış'ının ve kurtuluşa erdirme planının sabit bir merkezi olamazdı artık” (Tarnas, 2019: 57). Kopernik'in bu teorisini sert bir dille kınayan Kilise, bununla da kalmayıp bu teoriyi lanetlemiştir. Onun ortaya atmış olduğu bu teoriyle birlikte, akıl ile imân arasındaki gerilim artarak daha da belirgin hâle gelmiştir. Bununla birlikte Kepler'in matematik çalışmaları ve Galileo'nun gözlem desteği, Kopernik'in ortaya atmış olduğu güneş merkezli teoriyi daha da güçlendirmiştir. Onun başlatmış olduğu bu çalışmalar, Kepler ve Galileo ile devam etse de bu çalışmaların zirve yapması Newton'a kalmıştır. Newton, Kepler ve Galileo'nun, gezegenlerin ve yerin hareketleriyle ilgili çalışmalarını

tek bir teoride birleştirecek, yerçekimi teorisini kurmuştur. Bilimsel Devrim alanında yapılmış olan bütün bu çalışmalar, modern dünyanın doğuşunu hızlandıran faaliyetler arasında yer almaktadır.

Modern dünyanın doğuşuna ışık tutan bir diğer alan ise felsefedir. Bu dönemde, Francis Bacon (1561-1626) ve Rene Descartes (1596-1650) felsefi devrim sayılabilecek önemli düşünceler ortaya koymuşlardır. Bacon, modern dünyanın temellerinin atılmasında ve modern düşünce yapısının şekillenmesinde çok önemli bir yere sahiptir. “Bilgiyi güce eşitleyen” (Cevizci, 2011: 447) Bacon için güç, tabiatın içinde kendini gösteriyordu. Modern öncesi dünya tasavvurunda, insan aklı, var olan düzeni ilahî yardımlarla idrak edebiliyorken, artık modern düşünceye geçişle birlikte, insan aklının, kendi kapasitesiyle kâinatın bütün sırlarına muktedir olabileceğine dair bir inanç oluşmuştur. Güç belki de tabiata yönelerek çözülmeyen bir sır bırakmamak ve tabiatın bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmaktı. Çünkü modern dönem felsefesinde, insan aklının çözemeyeceği hiçbir sırrın olmadığına inanılıyor ve aklı bu manada kullanmak gaye ediniliyordu. Bauer’e göre: “Her zaman her şeyin açıklandığı ve sırların olmadığı, anlaşılabilir ve aşırı karmaşıklığın olmadığı bir dünyaya inanmaya kanalize edilen birçok insan nihayetinde her şeyi kendilerinin anladığına” (Bauer, 2021: 113). Nitekim öyle de olmuştu; bilgiyi, tahakküm kurarak güce dönüştürmek isteyen Bacon ile birlikte, insan aklının yegâne güç olduğu düşüncesi benimsenmeye başlanmıştı. Ona göre doğaya bakmaksızın kullanılan sözcükler, aklın vermek istediği neticeyi vermiyordu. Bu yüzden, doğaya bakmak ve bu doğrultuda hareket etmek, planlı ve yöntemli bir şekilde hareket etmek anlamına gelmekteydi. Bacon, “büyük onarım”, “büyük yenilenme” kavramlarıyla, doğru bilginin tamamen yeniden tesis edilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Bilginin, sezgiyle değil, “doğayı gözlemlenme yoluyla geliştirilmesi” (Watson, 2020: 697) ve soyut kavramlardan ziyade, somut olanlara yönelik olması elzemdi. Buna göre, doğanın çözümlenmesi ve açığa çıkması için, insan aklıyla inşa edilen bir görme gücü kabiliyetine ihtiyaç vardı. İnsan aklına bahşedilen bu güç, doğayı gerçek sahibinden, Tanrı’dan koparmakla etkin olabilirdi. Böylelikle Tanrı, iman, din gibi unsurların gücü zayıflarken, akıl ve deneyim ile güç elde edilebilirdi.

Modern dönemin önemli kurucularından kabul edilen bir diğer düşünür ise Descartes olmuştur. O, bilim ve dini uzlaştırmaya çalışmasının yanında, aklı, sağlam bir zemine oturtmuş olmasıyla meşhur olmuştur. Şu halde onun bu ilişkisellikte aklın yerini sağlamlaştırırken, dinin yerini sallantıda bıraktığını söyleyebiliriz. Nitekim Garaudy’ye göre; Descartes, “düşünüyorum o halde varım” tezini savunarak kişiyi sadece düşünceye indirgemekte ve yalnızca düşünceden ibaret olarak görmektedir. Ayrıca Descartes da

"Ben.... Sadece düşünen bir şeyim" (Garaudy, 2020: 50) diyerek, düşünce ile var olduğunu açık açık söylemektedir. Descartes, düşünce yoluyla her şeyi var edebilen insan aklının, Tanrı'yı da bu düşünce yoluyla var edebileceğine inanmaktaydı. Bu durum, "Tanrı'nın insan aklını değil, insan aklının Tanrı'yı" (Watson, 2020: 699) oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Descartes açısından insanın var oluşunu düşünüyor olmasına bağlamamız yanlış olmayacaktır. Düşünerek kendini var kılan kişi, aynı şekilde düşünerek bütün her şeyi varlığa getirebilmektedir. Artık tabiata dair bütün bilgilerin, insan aklıyla ulaşılabılır olan matematik vasıtasıyla elde edilebildiğini söylememiz yanlış olmayacaktır. Guenon, *Modern Dünyanın Bunahımı* adlı eserinde, modern insandan bahsederken, modern insanı, hakikatin seviyesine çıkmaya çalışan değil, hakikati kendi seviyesine indirmeye çalışan bir insan olarak tarif etmektedir (Guenon, 1999: 104). Bu düşünceye göre, var olan hakikatin, insandan bağımsız olarak bir varlığa sahip olması pek de mümkün görünmemektedir. Tıpkı Descartes düşüncesinde olduğu gibi, var olmak ya da olmamak, insan zihniyle açıklığa kavuşabilir. Nitekim modern düşünce, var olanların varlığını, insan zihninin eseri olarak tasarlamıştır.

Tasavvur edilmekte olan bu yeni dünyanın amacı, bir yaratıcının iradesine boyun eğmekten kurtularak, "insanın iradesini tabiatla daha iyi birleştirme" (Tarnas, 2019: 110) olmuştur. Modern dönemle başlayan bu yeni anlayışın, insanı özgür kılacağına dair yaygın bir kanaat doğmuştur. Böylece, akla yatkın olmayan bütün şeylerden kurtulmak gerektiğine dair duyulan inanç, modern dünyanın temellerini oluşturur hâle gelmiştir. Modern öncesi dönemde, Kilise'nin ve geleneksel olanın baskılarına maruz kalan edilgen insan, modern dönemle birlikte, aklın ışığında, kendi özgürlüğünü eline alarak, kendisini etkin olma durumuna taşımanın yollarını aramıştır. Kendisinden beklenen amacı gerçekleştirmek isteyen, modern düşünce yapısına sahip olan insanın, yalnızca kendisini merkeze alması temel bir paradigma olmaya başlamıştır.

2.2. Modernizm ve Modernleşme

Bilime ve insan aklına dayanan modern düşüncenin ilerleme anlayışı, modernizmle beraber; eğitime, kültüre, topluma, siyasete ve her alana sirayet etmiştir. Modern düşüncede, her şeyin görünen üzerinden ele alınarak, deney ve gözleme tâbi tutulması, hakikatin insan aklıyla mukayese edilmesine zemin hazırlamıştır. Modern öncesi dönemlerde, farklı alemlerde gezinen ve soruların cevabını kendisini aşan alemlerde arayan insan, modern anlayışla birlikte, yeryüzüne ayak basmış ve merak ettiği bütün soruları, cevaplarıyla birlikte yeryüzüne indirmiştir. Modern düşüncenin ve modernleşmenin oluşumunda etkin olan en önemli etkenlerden biri de Aydınlanma

olmuştur. Aydınlanma, “18. Yüzyıl Avrupa’sında yaşanan ve batıl inançlara karşı çıkışın yanında insan aklının ve bilimin gücüyle beslenen” bir harekettir. Özellikle İngiltere’de Locke ile başlayan Aydınlanma, sonrasında Almanya, Fransa gibi çeşitli ülkelere yayılarak geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır. Bu dönemde Kant’ın söylemiş olduğu, “aklını kullanma cesareti göster!” (Cevizci, 2021: 50-51) Sözü, Aydınlanma düşüncesinin sloganı niteliğindedir. Aydınlanma felsefesinin, modern düşüncenin bir devamı olarak, hayatın birçok alanına yansımaları olduğunu söyleyebiliriz, özellikle de toplumların yeni bir şekil kazanmasında önemli bir yeri olmuştur. Toplumsal yapıların yanında, bilim ve sanat faaliyetleri de Aydınlanma düşüncesinden oldukça etkilenmiştir. Modern felsefe ve akabindeki Aydınlanma düşüncesiyle birlikte, iyinin ve kötünün, doğrunun ve yanlışın yalnızca akıl yoluyla anlaşılabilceğine dair bir kanaat yaygınlaşmaya başlamıştır.

Aydınlanma düşüncesini destekleyenler olduğu gibi, desteklemeyenler de olmuştur. Aydınlanma üzerine eleştiri getirenlerin başında, Frankfurt Okulu temsilcileri olan Max Horkheimer ve T.W. Adorno gelmektedir. Onlara göre Aydınlanma; doğa, bilim ve insan üzerinden gerçekleştirmek istediği ilerlemeyi, acımasız bir amaca dönüştürmüştür. Nitekim Horkheimer’a göre, doğaya karşı kurulan egemenlik, insanı özgür kılmadığı gibi onun daha da çok köleleşmesine sebep olmaktadır. Doğayı kendi tahakkümü altına aldığını düşünen insan, içinde bulunduğu yanılığın farkında değildir. Doğayı baskılamak, aynı zamanda insanı da baskılamaktır ve aynı şekilde, doğaya güç kullanmak, insana da güç kullanmaktır. Horkheimer’a göre; “Her özne sadece dışsal doğanın (gerek insanın fiziksel varlığının, gerekse insanın dışındaki doğanın) köleleştirilmesine katılmakla kalmaz, bunu yapabilmek için kendi içindeki doğayı da boyunduruk altına alır” (Horkheimer, 2018: 127). İnsanı merkeze alarak efendi olma statüsüne erişirmeyi gaye edinen Aydınlanma düşüncesi, ilerlemeyi, Bacon’un öğretisinde olduğu gibi, doğaya güç kullanmaya bağlamıştır. Horkheimer ve Adorno’nun ortak çalışması olan, *Aydınlanmanın Diyalektiği* kitabının giriş kısmında vurgulandığı üzere, “tamamen aydınlanmış şu yeryüzü muzaffer felaket alametleriyle” (Adorno-Horkheimer, 2014: 19) dolmuştur. Frankfurt Okulu’nun önemli düşünürlerinden olan Adorno da Aydınlanmanın getirmiş olduğu sorunlardan bahseder. Ona göre, *Aydınlanma* ile beraber gelişen teknoloji ve bunun neticesinde ortaya çıkan kapitalizm, mutsuz bireyler üretmiştir. Tüketim kültürü, yalnızca kendi kazancını düşündüğünden dolayı, bireylere, kendilerine ayıracak zaman tanımamaktadır. Birey artık kendi kendisinin farkında olan bir özne değil, teknolojinin sebep olduğu bir çeşit sanal özne hâline gelmiştir. Bu şartlar altında, kişinin, “kendi” olarak kalabilmesi çok zor görünmektedir. Söz konusu eleştirilere göre kendi olmak isteyen her birey, yabancı olarak kabul edilir ve

toplumdan dışlanır. Adorno'ya göre “insan bir kez işleyen sistemin dışına atıldı mı onu yetersizlikle suçlamak kolaydır” (Adorno-Horkheimer, 2014: 178). Bu durumda herkesin aynı sisteme uymak mecburiyetinde bırakılması kaçınılmaz olurken, kişinin, kendine ait bir özne inşa etmesi de aynı oranda zorlaşmaktadır. Kabul görme arzusuyla kendisinden uzaklaşan birey, çeşitli grupların içine dahil olsa bile onun bu dahiliyeti birtakım şartlara bağlı olması hasebiyle, kendisini kendisi kılacak bir özne inşa etmesine imkân tanımayacaktır. Dolayısıyla insan, içinde bulunduğu toplumdan dışlanmamak adına kendi özneliğini feda etme eğilimine girebilmektedir.

XX. Yüzyıl düşünürlerinden olan Jean Baudrillard ise modern bireyi, teknolojinin kıskacında, kendisinden uzak ve sanal bir kişiliğe dönüşmüş olan bir birey olarak tanımlar. Adorno ve Horkheimer düşüncesinde yer alan, öznelerin şeylesmesi durumu, Baudrillard düşüncesinde, öznelerin kitle iletişim araçlarıyla ele geçirilmiş olması olarak karşımıza çıkar. Ona göre “İnsanlar artık, tüm zamanlarda olduğu gibi başka insanlar tarafından değil, daha çok nesnelere tarafından kuşatılmış” (Baudrillard, 2021b: 15) durumdadır. Şu halde, her yerde dolaşan nesnelere, özellikle kitle iletişim araçlarıyla insanlara ulaşarak insanları kuşatmış ve gerçek anlamın yitirilmesine sebep olmuştur.

Modern düşünce ve Aydınlanmanın insana bahşetmiş olduğu güç, gelişen teknoloji ve sanayileşmeyle birlikte doğaya ve insanlığa zarar verebilecek raddeye ulaşmıştır. Şehirlerde kurulan fabrikalar, işsiz olanlara iş imkanı sağlarken diğer yandan ise köylerini terk eden insanlar, kentleşmenin hızla artmasına sebep olmuşlardır. Fakat piyasa değerini ve kâr amacını korumak için, özellikle kadınlar ve çocuklar, güç yetiremeyecekleri işlerde çalıştırılmış, hatta çalışma esnasında yaşanan iş kazaları neticesinde birçok kişi sömürü faaliyetinin kurbanı olmuştur. Sanayi dönemi sonrası modern çağda, kapitalizm ve teknoloji arasında kuvvetli bir bağ kurulduğunu görmemiz mümkündür. Kapitalizm, üretimin ihtiyaçlardan ziyade, kâr amacını ve çıkarını gözettiği bir sistem olarak, işçilerin ve çalışanların değil, yalnızca patronların hakkını savunan ve güçlü olanı destekleyen bir sistem inşa etmiştir. Bu sebeple, sermayenin güçlü ellerde birikmesi, güçsüzlerin daha da ezilmesine ve sömürülmesine yol açmıştır. Özellikle kitle iletişim araçları sayesinde ürünlerin pazarlanması kolaylaşmıştır. Fakat bu durum ihtiyaçların karşılanması bakımından bir kolaylık sağlıyor olsa da artan çeşitliliklerin daha çok kapitalizmin kâr amacına hizmet ettiğini söylememiz yanlış olmayacaktır.

İnsan eylemlerinin büyük çoğunluğu, sahip olduğu düşüncelerle ilişkilidir. Düşünceleriyle kendine bir yer edinen insanın, eylemlerini yoluna koyabilmesi için, öncelikli olarak düşüncelerini yoluna koyması gerekir. Modern anlayışın, bütün düşünceyi tüketilebilir olanla bir tutması her şeyi tüketilebilir hâle getirmiştir. Guenon'un

da dediği gibi, her şeyi tüketmekte olan zaman, sonuç itibarıyla kişinin kendisini de tüketmektedir (Guenon, 2020: 206). Her şeyin bu denli tüketilebilir olduğu yerde hız ve hazzın şekillendirdiği bir yaşam kaçınılmaz görünmektedir. Bir kaçış olan bu hıza ayak uydurmayı önceleyen modern insanın, kendisine ayıracak vakti bulunmaz. Nietzsche, kendini, kendisi dışında her şeye kaptıran modern insana şöyle seslenir: “Sizler, hepiniz hızlı, yeni ve alışılmadık olanı sevenler, çalışmaktan vazgeçmeyenler, sizler kendinize katlanamıyorsunuz. Çalışmanız bir kaçıştır ve kendinizi unutmak için çabalama isteminden başka da bir şey değildir” (Nietzsche, 2021: 32). Belki de insanın bu denli hızlı yaşaması ve her şeyi görünenden ötürü değerli bulması, ruhen eksik bırakılan açılığın kaynağıdır. Fakat bu eksikliğin farkında olmayış, kişiyi, kendisinden uzaklaştırmakla kalmayıp aynı zamanda içinden çıkılamayan bir boşluk hissini de beraberinde getirmektedir. Neticede kendisinden yoksun bırakılan insanın, bu eksikliği kapatmak ve yarasını onarmak adına sarıldığı her şey elinde kalmaktadır. İhsan Fazlıoğlu, *Kendini Aramak* kitabında bu noktaya şu sözleriyle dikkat çeker: “Maneviyatı yani kişinin anlam dünyasını dışarıdan hareketle kuracağını zannedenler, zamanla içeriği dışarıya benzetirler, insanı bir meta gibi algılamaya başlarlar” (Fazlıoğlu, 2020: 47). Modern düşünce, kişiyi var eden bütün anlam dünyasını dışarıya taşıyarak aslında her şeyi görünür kılmıştır. Bu yüzden, gizli saklı olanda bir anlam aramak ya da içerden bir dünya inşa etmeye çalışmak kabul edilebilir bir durum değildir.

Sanayi devrimi sonrası modern dönemde yaşayan insanın, örgütlenmiş zaman kıskacının ağına yakalandığı görülmektedir. Örgütlenmiş zaman, sürekli olarak artmakta olan bir hız olarak durup biraz soluklanmaya yeterince imkan vermemektedir. Maddi hayatını idame ettirebilmenin ağırlığı altında ezilmekte olan insan, zamanının büyük çoğunluğunu bu uğurda tüketmek durumundadır. Bu yitik zaman içerisinde bulunan insanların sevdiklerine ayıracak yeterince vakitleri neredeyse hiç yok gibidir. Bunun yerine, elde edilen kazançlarla durumu kurtarmaya çalışmak çözüm olarak görülmektedir. Mesela, annesine ya da babasına ihtiyacı olan bir çocuğun maddi olarak bütün ihtiyaçlarının eksiksiz olarak karşılanması vicdan rahatlatan bir durum olabilmektedir. Çünkü vicdan duygusu da maddileşmiştir. Üstelik insanlardan istenilen, çalışmanın kendisi değildir; maddi olarak elde edilmesi beklenen kâr amacını korumaktır. İçinde bulunduğumuz bu yeni dünya düzenine geçişle beraber, artık toplumda yer edinebilmenin koşulu, maddi fırsatlar ve olanaklar olmaktadır.

Bahsetmiş olduğumuz modern toplumda, hayatı idame ettirebilmek için gerekli olan birtakım araçlar ile hayatın aslı gayesi olan asıl amaçların yer değiştirdiğini görebiliriz. Günümüzün modern insanının, “yorgunluk insanı” olduğunu söyleyen

Byung-Chul Han, önemli eserlerinden biri olan *Yorgunluk Toplumu*'unda, tüm insanları kuşatmış olan bir yorgunluktan bahseder. Onun anlatmaya çalıştığı "bu bölücü yorgunluk, kişiyi dilsizlik ve bakış beceriksizliğiyle vurur. Bakış sahasını tam anlamıyla ben zapt eder: Ona ben senin yorgununum diyebilemem, hatta yorgunum bile diyemem" (Chul Han, 2020a, 52). Chul Han'ın bu söylemlerine istinaden, bilhassa günümüz modern anlayışının, bireyselleştirilmiş ve yalnızlaştırılmış insan anlayışını telkin ettiğini söyleyebiliriz. Hiç şüphesiz bu yalnızlık, kişinin kendisine dönük olarak, kendisini bulmasına katkı sağlayabilecek bir yalnızlıktan ziyade, rekabetin, güvensizliğin ve ben'i öne çıkarmanın, ben için, her şeyi ve herkesi feda etmenin yalnızlığı olarak görülmektedir.

Modern dönemle ilgili söylenebilecek çok şey var elbette. Fakat şimdilik meselenin sadece kuru bir eleştiriden ibaret olmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Tabii ki toplumların yaşam kalitesinde bazı değişiklikler olmuştur. Lakin var olan imkanların ve gelişen teknolojinin kötüye kullanılması, göz ardı edilemeyecek sorunları beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, mevcut imkanların ve fırsatların yalnızca doğru kullanıldığı takdirde ilerleme sağlayabileceğini fark etmek oldukça önem arz etmektedir. Aksi halde, yönünü değiştirmiş olan her imkânın, beklenmedik bir çöküşe sebebiyet verebileceği unutulmamalıdır.

2.3. Değerlerin Değişime Uğraması

Modern dönemin getirmiş olduğu köklü değişiklikler, değerler üzerinde çok fazla etkin rol oynamaktadır. Değer, "bir şeyin önem ölçüsünü gösteren", onu, anlamlı ve yararlı kılan ayırıcı nitelik olmaktadır. Değerleri, "epistemolojik, etik, estetik, ekonomik" (Cevizci, 2021: 112) olarak sınıflandırmak mümkündür. Herkes için ortak olan tek bir değerden bahsetmek doğru olmayacaktır. Çünkü her insan, kendi hayat görüşü nispetinde bir değere yakınlık göstermektedir.

Modern düşünceyle birlikte, birçok değerın maddeye tahvil edildiğini söyleyebiliriz. Bu durum her ne kadar aklın ışığında gerçekleşiyor denilse de aslında söylenildiği kadar da basit değildir. Cemil Meriç bu konuda, akıl cevherinin, insanı, sonsuzluğa ve aşka ulaştırdığını, fakat modern aklın, maddeye zincirlenmiş yabancı bir Tanrı olduğunu söyler (Meriç, 1992: 182). Modern düşünceyle, akla olan bakışın ve akli konumlandırmanın bir başkalaşım içinde olduğunu görmekteyiz. Kâr mülahasasından öteye gitmeyen bir aklın, değerlerin inşası konusundaki tutumu aslında çok açıktır. Artık her türlü değerın, kâr elde edilebilecek bir faydaya indirgenmesi söz konusudur. "İnsan birey burada müşteri değerine veya piyasa değerine indirgenmektedir" (Chul Han, 2021: 77). Bu piyasa değerinin içinde, değerli olan ve başarılı kabul edilen, tek tek bireyler

olarak sistemi kalkındırmak olacaktır. Piyasa değerini ayakta tutmak ve sistemi kalkındırmak adına insanlara birtakım hedefler sunulur. Bu hedeflere ulaşan kişiler ödüllendirilirken, bu hedeflere ulaşamayan kişiler ise dışlanmaya hazır olmalıdır. Modern insanın, anlamdan uzaklaştığını söyleyen Mona A. Tufan'a göre; "gündelik hayatın kalıpları dışında bir şey nadiren vuku bulsa bile, bu hemen olağanüstü/olağandışı sayılarak anlama çabasıyla dışlanır" (Tufan, 2021: 95). Artık insanı aşan bazı durumların kabul edilebilirliği kalmamıştır. Bütün her şey gündelik hayatın piyasa değerine indirgenmiş olan tüketilebilir nesnelere dönüşmüştür. Gündelik işleyişin parçası olmaktan kurtulamayan insan, gerek kendi değerini gerekse başkalarının değerini ve hatta hayatın anlamını bile bu gündelik işleyişin içinde bulur. Lakin bulunan ne olursa olsun, tamamlanmış olan bir buluştan çok uzak olmakla beraber, hep bir eksikliğe tâbidir. Çünkü nicel akıl, kişinin, ne kendisiyle ne de bir başkasıyla ünsiyet kurmasına fırsat vermemektedir. Dolayısıyla diğeriyle kurulan iletişim, ekseriyetle empati duygusundan yoksun olmakta ve içsel duygulardan uzak düşmektedir. Bu durumda aslolan ise iletişim değil, menfaati önceleyen etkileşim olmaktadır.

Kendine yeter hâle gelmiş olan modern birey, bu yeterliliği kazanma durumunu sahip olduklarıyla ilişkilendirmektedir. Fromm, günümüzde insanların değerlerinin, sahip olduklarıyla ölçüldüğünü, hiçbir şeye sahip olmayan insanların bir hiç olarak kabul edildiğini söyler. Sahip olma düşüncesi; evde, okulda, dışarda ve insanın zihninde, sürekli olarak bir yönlendirme halindedir. Mesela bir öğrenci, başarı elde etmek için bilgiye sahip olması gerektiğini düşünür. Bu bakımdan, sahip olma düşüncesiyle edinilen bilgiler, var olan yaşam alanını anlamlı kılmaktan çok uzaktır. Modern düşünceye göre, bilmek, huzura ve güvenliğe erişmek için değil, aklın gücünü görünür kılmak için edinilen bir kazanımdır. Fromm'un da dediği gibi, okullar, önemli değerlerin kazanıldığı mekanlar olarak görülse de bilgi paketleri üretmekten öteye gidemeyen birer üretim fabrikalarına dönüşmüştür (Fromm, 2019: 66). Küçük yaştan itibaren, ailede, okulda, çevrede zihinlere yerleştirilen sahip olma duygusu, zamanla kişide yerleşen bir karakter hâlini almıştır. Fromm, sahip olmak ilkesinin karşısına, olmak ilkesini koyar. Olmak, içsel bir duruma karşılık gelmekle birlikte, kişinin, insancıl değerlerini keşfederek geliştirip zenginleşmesidir. Bu anlamda kişi, sahip olduklarının güdümünden ne kadar kendini kurtarmayı başarabilirse o ölçüde olmak ilkesine ulaşabilir (Fromm, 2019: 119). Her ne kadar, insan, sahip olduklarıyla bir mutluluk inşa etmek istese de, sahip olduklarıyla kalıcı bir mutluluk elde etmesi pek de mümkün değildir. Fromm'a göre, başarısızlığın asıl kaynağı, gerçek olmayan bir mutluluk vaat eden sistemdir. "Üstün insan, gücünün artmasıyla birlikte, gerçekte zavallı ve acınacak hâle gelmiştir" (Fromm, 2019: 21).

Kendisini sahip olma duygusuna bir kez kaptırmış olan kişi, bu duygudan kolay kolay kurtulamayacaktır. İnsanın, arzularının ve isteklerinin belli bir sonu yoktur. İnsan, ne zaman istediği bir şeye sahip olsa, artık ona karşı ilgisini kaybeder ve hemen başka bir şeye yönelir. Bu döngü sürekli olarak devam edecektir. Fakat insan, neye, niçin sahip olması gerektiğini idrak ettiğinde, sahip olduğu ne varsa sorgulamaya başlar. İşte tam olarak bu noktada özgürlüğe çıkış noktasının başladığını söyleyebiliriz. Sahip olduğumuz şeylere mi sahibiz yoksa onlar mı bize sahip? Arınma ihtiyacını derinden hisseden kişinin, kendisine sorabileceği ilk soru belki de bu olacaktır.

Modern dünyanın özgürlük anlayışı, sınırsız olarak yapabilme edimini içerir. Modern öncesi toplumlarda özgürlük anlayışı, genellikle düşünce özgürlüğünü akla getirmekteydi. Nitekim modern dönemle birlikte, özgürlük anlayışının, eyleme dönük bir hâl aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Byung-Chul Han, *Psikopolitika* eserinde, özgürlük konusunu derinlemesine inceler ve bu konuda çok önemli bulgular ileri sürer. Günümüzün özgürlük anlayışı, bireyselliğe ve rekabete odaklıdır. Chul Han, böyle bir özgürlük anlayışının aslında tamamen bir kölelik olduğunu söyler. Özgürlük esasında sağlıklı bir iletişimle ve toplumsallaşma yoluyla kazanılabilecek bir durumdur. “Özgürlük (Freiheit) ve arkadaş (Freund) Hint-Avrupa dil ailesinde aynı köke sahiptir” (Chul Han, 2020b: 12). Günümüzün “performans öznesi” bir efendiye sahip olmadığı halde, kendi kendini sömürmekten geri durmayan bir köle gibidir. Artık insanlar, sınırsız bir yapabilme özgürlüğüne sahiptir. “Yapabilme özgürlüğü”, emir ve yasakları içeren “yapmalısın” baskısından daha çok zorlama üretir. Çünkü yapabilme özgürlüğünün herhangi bir sınırı yokken, yapmalısın baskısında bir sınır vardır. Bu nedenle, bireyselleştirilmiş özne, kendi özgürlüğü için değil, sermayenin özgürlüğü için çalışır. Ona bu anlamda özgürlük veren, sermayedir. Onun kendisini özgür zannetmesi, bir aldaniştan başka da bir şey değildir. “Özgür rekabette özgür olan bireyler değil sermayedir” (Chul Han, 2020b: 14). Bireyler, birbirleriyle rekabet halinde çok fazla çalışırlar, daha çok şeye sahip olmak isterler, lakin böyle bir durumda özgür kalan kendileri değil, yalnızca sermayedir.

Görebildiğimiz kadarıyla modern düşüncenin, “sen değerlisin, özgürsün” ilkesi altında yatan özgürlük, kişinin iradesini sömüren bir özgürlük hâline gelmiştir. Sürekli olarak kendisini bir rekabetin içinde bulan ve sürekli olarak bir şeye sahip olma ihtiyacı hisseden kişi, kendisini, gerçek bir özgürlüğe taşıyabilme konusunda yetersizdir. Hiç olmazsa en azından, neyi, niçin seçtiğini bilmek, neye, neden sahip olması gerektiğini idrak edebilmek, hayatı değerli kılmak açısından zaruri olmaktadır. Özgürlüğü, sınırsız tüketime indirgemek ve değerli olanı tüketim malzemesi üzerinden belirlemek, hayatı idame ettirebilmek için yeterli görülse de, bireysel ve toplumsal sorunların önüne geçmek

için yeterli olmayacaktır. Şu durumda insanın özgürlüğünün, anlamının ve değerinin, sahip olduklarıyla ve piyasa değeriyle kıyaslanamayacak kadar çok daha özel bir yerde olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

2.4. Modernite ve İnsan

Hızla değişen dünyada, yaşamın ne olduğu konusunda birçok fikir ortaya atılmıştır. Bugün baktığımızda, modern olarak nitelendirdiğimiz dünyanın, modern olmasını sağlayan ayırıcı özellikler söz konusu olduğunda, farklı düşüncelerle karşı karşıya kalabiliriz. Modern düşünce üzerine getirilen eleştirilerin ve yorumların, Rönesans ve Reform hareketleriyle başladığını ifade etmiştik. Bu sebeple modern çağın Rönesans ve Reform hareketiyle başladığını söylememiz yanlış olmayacaktır. Modern çağın etkilerini, gerek toplumlar üzerinden gerekse bireyler üzerinden gözlemleyen düşünürler, içinde buldukları çağın sorunlarına karşı kayıtsız kalamamışlardır. Birçok düşünür, içinde bulunduğu çağın meselelerini yansıtan ve yaşadığı çağın sorunlarına dikkat çeken bir taşıyıcı olmuştur. Söz gelimi Giddens'e göre modern olmak, "daha önce var olan her şeyin yerinden edilmesidir" (Giddens-Pierson, 2001:). Fakat burada Giddens'in, geleneklerin yok edildiğini ve inançların kökten bittiğini ileri sürmediğini belirtmek gerekir. Bilakis, artık birçok gelenekler ve inançlar, iç içe geçmiş olarak, "gelenek ötesi" bir dünya oluşturmuştur. Her ne kadar modernlik kendisini geleneğin karşısına koysa da, gelenek, gündelik hayatın içerisinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Berman'a göre modernlik, geçmiş kökten tehdit ediyor gibi görünmekle birlikte, geçmişin zenginliğinden ve birikiminden faydalanma umudunu da taşımaktadır. Modernliği üç evrede inceleyen Berman, 19. Yüzyıl ile 20. Yüzyıl arasında büyük bir fark görmektedir. 19. Yüzyılın düşünürleri, modern yazgıyı fark etmişler ve toplumun bu yazgıya karşı mücadele edebileceğine inanmışlardır. Fakat 20. Yüzyılın eleştirmenleri, toplumun modern yazgıyla mücadele edebileceğine dair bir inanç taşımazlar (Berman, 2021: 44). 20. Yüzyılın modern düşüncesi, modernliği makineleşmeye bağlayarak, 19. Yüzyılın modern geleneğinden, özellikle Hegel ve Marx'ın düşüncesinden bir sapma göstermiştir. Dolayısıyla, modernliğin ilk ortaya çıktığı şekliyle kalmadığını, değişen ve dönüşen bir dünyada teknolojinin de etkisiyle, var olan amacın sürekli olarak farklılaştığını söylememiz gerekmektedir.

Berman'ın ilk modernist olarak tanımladığı Baudelaire göre, "modernite, zamanın gelip geçiciliğidir; mekânların bir görünüş bir kaybolmasıdır" (Baudelaire, 2003: 45). O, modernizmi ele alırken, ekonomi, politika, toplum gibi konularla değerlendirmek yerine, toplumları ortak noktada buluşturacak olan sanat anlayışıyla ele almıştır. Ona göre

modernizm, akıl ile ilerleme gösterecek olan süreçler bağlamında incelenmemelidir. Onun, modernizmi değerlendirirken ortaya koyduğu düşünce, maddi ve manevi ilerlemenin birbirine karıştırılmasına karşı çıkış niteliğindedir. Böylelikle onun, modernizme yeni ve alternatif bir yorum getirdiğini söylememiz mümkündür. Modern dünyayı şekillendiren önemli etmenlerin başında kapitalizm anlayışını görebiliriz. Özellikle Marx'ın görüşlerinden etkilenen yazarlar, modern toplumları biçimlendiren unsurun kapitalizm olduğunu düşünürler. Marx, kapitalist düzende meydana gelen parçalanmaların nedenini sınıf mücadelesine bağlamıştır. Wallerstein ise bu konuda, modern dünya sisteminin, kapitalist bir dünya ekonomisi olduğuna dikkat çeker (Wallerstein, 2019: 48). Çünkü modern sistem, sınırsız sermaye birikimini hedeflemektedir. Böyle bir sistem içerisinde var olan her şeyin bir meta olarak algılanması kaçınılmazdır. Kapitalizm, aslı gayesi olan sınırsız sermayeye ulaşmak için, hem üretim açısından hem de coğrafi olarak genişleme ihtiyacı duymaktadır. Benzer biçimde Braudel, *Maddi Medeniyet ve Kapitalizm* eserinde, modernliğin, şehirlerin büyüyen tiranlığına yol açtığını söyler (Braudel, 1991: 29). Kapitalizmin hedeflerine ulaşması söz konusu olduğunda, kırsal bölgelerde yaşayan insanların, kentsel bölgelere göç etmesi önemli bir faktör olmuştur. Bununla birlikte kapitalizmin varlığını sürdürmesi, ucuz emeğe bağlanmıştır. Kapitalist sistemin içerisinde bulunan kişiler, emeklerinin karşılığını alamadıklarını fark etseler de, bu sistemin içerisinde olmaya mecbur bırakılmışlardır. Bu durumda kapitalizm, zengin ve fakir arasında bir uçurum açtığı müddetçe, sermayenin toplumları refah seviyesine ulaştırabilmesi pek de olanaklı görünmemektedir.

Modern toplumların üzerinde durduğu meselelerden biri de, anlam sorunu olmuştur. Yeni bir anlam inşa etmeye çalışan modern toplumlar, modernliğin getirmiş olduğu çoğulculukla beraber, kendilerini, modern anlam krizinin içinde bulmuşlardır. Modern toplumlarda anlam krizlerinin sebeplerini inceleyen Peter Berger ve Thomas Luckmann, anlam krizine sebep olan mekanizmayı, modernleşmenin getirmiş olduğu çoğulculuğa dayandırır (Berger-Luckmann, 2022: 13). Çeşitli kültürlere sahip pek çok insanı bir araya getiren modernite, özellikle kitle iletişim araçlarının etkisiyle, bir çoğulculuk meydana getirmektedir. Modernitenin sunmuş olduğu bireyselleşme anlayışı, herkesin kendisine göre bir anlam inşa etmesine fırsat tanımıştır. Bu durum, yeni yorumların önünü açarak, kişilere özgürleşme imkanı tanımış olmanın yanında, aynı zamanda yeni yorumların sürekli olarak anlamlandırılmasına yönelik bir zorunluluğu da meydana getirmiştir. Neticede, çoğulculuk bazıları tarafından bir hüner olarak kabul görmüş olsa da insanların pek çoğunun bu karmaşıklık içerisinde kendisini kaybetmesi inkâr edilemez bir gerçek olmaktadır.

19. Yüzyılın önemli düşünürlerinden olan Nietzsche, modernliğin kültürel bir hastalık olduğunu düşünmekteydi. O, modernliğin toplumlar için büyük bir yara açabileceğine dair görüşlerini, kendi felsefi düşüncesinde temellendirmiştir. Artık modern dünyada insan eylemlerini belirleyen bir Tanrı'ya ihtiyaç kalmamıştır. “Kendi ruhumuzun derinliklerine inerse, Tanrı'ya olan nihai imanımızın artık olmadığını fark ederiz” (J. Soccio, 2010: 767) diyen Nietzsche, Tanrı'ya olan bu imanın yerini, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin aldığını söylemektedir. Esasında ilerleme kabul edilen şey, bedel ödenmesi gereken bir felakete dönüşmüştür. Onun düşüncesine göre, Tanrı'nın ölmesiyle yalnız kalan insan, aradığı güvenlik ihtiyacını bir sürünün içine dahil olmakla bulabileceğini zannetmektedir. O, köle ahlakına sahip olan modern insanın kurtuluşunu, efendi ahlakında görmektedir. Efendi ahlakına sahip olan üstinsan, çağın kendisine bir değer biçmesine boyun eğmeden, kendi ahlakını kendi belirleme potansiyelini elinde bulunduran kişiye karşılık gelmektedir. Onun gözünde modern insan, rol yapmaya itilerek kendisi olmaktan uzaklaştırılmış, birtakım dayatmalarla uyuşturulmuş ve dışardan bakıldığında karamsar bir izlenim bırakan bir görünüşü yansıtmaktadır. Nietzsche bu modern insanı, aşılması gereken bir insan olarak ele alır. Bu durumda onun, her türlü köleleşmeye ve kişiliksiz hâle gelmeye karşı bir savaş verdiğini söylememiz yanlış olmayacaktır.

Modernitenin baskıcı tarafına dikkat çeken Foucault'a göre, modern dünya büyük bir kapatılmaya maruz kalmış bir tımarhanedir. Modern toplumda yaşayan insan, sahip olduğu bedeniyle birlikte, kapitalizmin ihtiyacına cevap veren bir konumdur. Modern toplumlarda, iktidar tarafından kendisine öznellik şekilleri sunulan insan, uysallaşmış ve denetim altına alınmış bir vaziyettedir. Modernliğin savlarını reddeden Foucault için, “dünya, yöneticileri psikologlar ve halkı da hastalar olan büyük bir tımarhanedir” (Foucault, 2020: 126). Modern toplumlar, kendi hür iradeleriyle disipline olmayı kabul eden bireylerden oluşmaktadır. Onun tasvir ettiği modern dünyanın hapishanesi, insan bedeninin ve güçlerinin dizginlenerek itaatkâr kılındığı bir yer olmaktadır. Foucault, modernitenin sorunlarını eleştirmesine rağmen, bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik bir çözümden bahsetmemiştir.

Modernlik üzerine yapılan eleştirilerin en büyük nedeni, toplumlar ve bireyler üzerinde olumsuz bir tesir bırakmış olma düşüncesidir. Bilim ve teknoloji, toplumları kalkındırarak insanlara hizmet edeceği yerde, insanları kendisine hizmet eden metalara, nesnelere dönüştürmüştür. Nitekim Baudrillard da, modernliği; teknolojinin tahakkümü, toplumsalın sonu, nesnelere sistemi, gerçekliğin dönüşümü, tüketim toplumu gibi meseleler üzerinden ele alır. Ona göre, sürekli olarak zenginleşen kapitalist düzende,

bütün her şey nesneleşerek tüketim toplumunu meydana getirmiştir. Tüketimi hayatının merkezine yerleştiren bireyin, kendisinin de tüketilebilir bir nesneye dönüşmesi kaçınılmazdır. Tüketim toplumunda insanlar artık kendilerine göre bir gerçeklik inşa etmekten ziyade, kitle iletişim araçları tarafından sunulmuş olan gerçekliği kabul etme eğilimindedirler. Baudrillard, *Tüketim Toplumu* eserinde, artık hakikatin yalnızca gösterge olarak güdümlendiğini söyler (Baudrillard, 2021b: 148). Ona göre gerçeklik, bir belirsizlik taşımakla beraber, “hipergerçeklik” tarafından kuşatılmıştır. Böylelikle gerçekliğin yerini, yanılsamalar, canlandırmalar ve göstergeler almıştır. Modernliğin yol açtığı bütün farklılıklar, postmodernite ile son bulmaktadır. Fakat modernitenin ortaya çıkardığı karşıtlıklar, postmodernite ile iç içe geçerek daha karmaşık bir hâl almıştır.

Modernlik hakkında görüşlerine yer verdiğimiz düşünürlerden hareketle, modernliği; Rönesans ve Reform hareketiyle başlayan, Aydınlanma düşüncesiyle zenginleşen, sanayileşme ve teknolojinin etkisiyle toplumları dönüştüren, bireyi ön plana çıkararak fakat aynı zamanda bireyin metalaşmasına yol açan, sermayenin gücünü her şeyin üzerinde tutan, bütün her şeyin yeniden anlamlandırıldığı bir süreç olarak tanımlayabiliriz. Modernlik üzerine zaman zaman olumlu yorumlarla karşılaşmak mümkün olsa da, genel olarak modernliğin katı bir eleştiriye tâbi tutulduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun en büyük nedeni, nereye gittiği belli olmayan teknolojinin, insanın sonunu getireceğine dair duyulan korkular ve endişelerdir. Nitekim başlangıçta insanlığa hizmet etmek ve faydalı olmak gayesi taşıyan teknoloji, insanı kendisine hizmetkâr etme durumuna doğru evrilmektedir. Netice itibarıyla gerek modernliğin keskin çizgileri gerekse problem olarak görülen argümanları postmodern düşüncenin oluşmasında önemli ölçüde etkili olmuştur.

2.5. Postmodernizmin Doğuşu

Postmodernizm kavramına baktığımızda, bu kavramın, birçok tanıma maruz bırakıldığını söyleyebiliriz; çünkü postmodernlik durumunun belirsizliğe işaret etmesi, postmodern kavramının, değişik şekillerde tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Postmodernizm, bazı kişilere göre modernliğin tam olarak karşısında yer edinmesi hasebiyle, ondan tamamen kopuşu gerektirirken; bazı düşünürlere göre ise ondan kopmaksızın onun bir devamı olarak görülmektedir. Ahmet Dağ, *Ölümcül Şiddet* adlı eserinde postmodernizm üzerine yazılan fikirleri ele alırken, postmodernizm sözcüğünü ilk kullanan kişinin 1947 yılında Arnold Toynbee olduğunu söyler. Toynbee’ye göre postmodernizm, modernitenin tam karşısında bir duruş sergiliyor olmaktan ziyade, dünyaya yeni bir bakış, yeni bir görüş kazandıran bir kavrama karşılık gelmektedir (Dağ,

2021: 68). Çok tartışmalı bir kavram haline gelen postmodern kavramı; sanat, edebiyat, felsefe, sinema, tiyatro gibi birçok alanda etkin olmasıyla iz bırakmıştır. Cevizci ise postmodern kavramını, 1970’li yıllarda ortaya çıkan ve farklılığın önemine dikkat çeken kültürel-felsefi bir oluşum olarak tanımlar (Cevizci, 2021: 355). Erkek ve kadın, iyi ve kötü, doğru ve yanlış gibi karşıt kavramların, kutupsal bir düşünceyi tezahür ettiğini vurgulayan postmodernizm, genel teorilerden kaçınmak gerektiğini savunur. Modernliğin savlarını eleştirmekle yetinmeyen ve bunun da ötesinde, yeni bir dünya inşa etmenin yollarını arayan postmodernizm, inşa etmeyi tahayyül ettiği yeni dünya anlayışında, bireysel ve toplumsal kimliklerin çeşitliliğini destekler. Bu anlamda postmodern düşüncenin, baskıcı ve tek tipçi kimlik anlayışı yerine, özgürlükçü ve çoğulcu kimlik anlayışını teşvik ettiğini söyleyebiliriz. Aydınlanmanın ilerleme anlayışındaki “kesin doğruluk” düşüncesinin yerini, postmodernizmle birlikte “değişebilirlik” kavramı almıştır.

Modernliği eleştiren ve onunla hesaplaşma gayesi taşıdığı düşünülen postmodern anlayışı, kapitalizmin bir sonucu olarak da görmek mümkündür. Nitekim, ekonomik, kültürel ve toplumsal durumları içeren postmodernizm, geç-kapitalizm olarak da değerlendirilmektedir. Postmodern dönemin önemli düşünürlerinden kabul edilen Fransız düşünür Jean-François Lyotard, bilginin dış güçler tarafından dönüşüme uğratarak makineleştirildiğini söyler. Bu konuda çalışmaları bulunan Hasan Yıldız’ın ifadesiyle, Lyotard’ın düşüncesine göre, bilgi artık kendi amacının dışına taşınarak ticari bir duruma evrilmiştir. Öyle ki, rekabet unsuruna dönüşen bilgi, savaşların çıkış sebeplerini etkileyebilecek raddeye ulaşmıştır (Yıldız, 2005: 7). Böyle bir durumda, bilginin ne olduğu ve bilgiyi kimin belirleyeceği hususunda ortaya çıkan belirsizlik durumu, Lyotard için hükümet meselesi olarak görülmektedir. Lyotard’ın post-yapısalcı bir düşünür olduğunu vurgulayan Madan Sarup, yeniden üretim mekanizmasının yöneticilerden alınarak makinelere devredildiğini ve bu doğrultuda alınabilecek kararların doğruluğunu kimin belirleyeceğini sorar (Sarup, 2019: 191). Bilimsel bilgi ve anlatısal bilgi arasında bir çatışma olduğunu belirten Sarup, anlatısal bilginin geleneksel toplumlarda daha etkin olduğunu ve herhangi bir kanıtı başvurmaksızın kendini meşrulaştırdığını söyler. Bilimsel bilgi ise geleneksel bilgiye nazaran birtakım şartlara bağlı kılınmıştır. Her iki bilgi de zorunlu olarak mevcut bulunmasıyla beraber, birbirinden ayrılmaktadır. Lyotard bu bağlamda, anlatıları çeşitli masallar, destanlar, efsaneler içermesi bakımından kadınlar ve çocuklarla eşleştirirken, bilimi ise devletin eliyle meşruluk kazanan bir bilgi üretmesi durumuyla değerlendirir. Onun ifadesiyle artık bilginin önemini ortaya koyan soru, “doğru mu?” sorusu değil, “ne işe yarar?” (Sarup, 2019: 198) sorusu olmaktadır.

Dolayısıyla, her şeyin ticarileştiği yerde, bilgi de ticari olana indirgenmiş ve satılabilir bir nitelik kazanmıştır.

Doğru ve yanlış değerlendirmesi yerine, *büyük ve küçük anlatı* ölçütünü benimseyen Lyotard, büyük anlatıları siyasi durumla ilişkilendirirken, küçük anlatıları ise yerel yaratıcılıkla ilişkilendirir. Büyük anlatıları kötü, küçük anlatıları iyi olarak gören düşünür, büyük anlatılara karşı bir mücadele gösterir, fakat büyük anlatılara sahip olmaksızın, nasıl bir postmodernizm anlayışı oluşturulabileceği konusunda bir şey söylemez. Düşüncelerini iletişim teknolojileri bağlamında ortaya koyan Lyotard, bu teknolojilere bilginin üreticisi olarak, “temel bir üretim gücü” özelliği yükler. Dolayısıyla o, modernizmin değişmesini, “iletişimin teknik ve toplumsal koşullarının” (Harvey, 2019: 65) değişmesine bağlar. Ona göre, modernitenin üst anlatıları, geleneksel anlatılarla çatışma halindedir ve bu çatışmaların sebebi, modernitenin dayatmacı ve farklılıklara karşı baskıcı tutumudur. Buradan hareketle, onun, her türlü farklılığın özgür bir şekilde kendini ifade edebileceği bir çokluğu öngördüğünü ve bu konuya dair sorgulamasını, postmodernite kavramıyla ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Onun düşüncesinde yer alan postmodernite, modernitenin reddi değil, onun, yeniden ele alınarak değişim ve dönüşüme uğratılması olarak görülebilir.

Postmodern çağda yaşıyor olmasının yanında, postmodern anlayış karşısında mesafeli duran Baudrillard da günümüz dünyasını bilgi ve teknoloji bağlamında yorumlar. Ona göre postmodernizm, modernizmin açmazlarını ve sorunlarını çözebilecek bir çözüm sunmamaktadır. O, postmodernizmi, sahte ve gerçeğin iç içe geçtiği ve ayırt edilmesinin mümkün olmadığı bir simülasyon düzeni olarak görmektedir. Böyle bir dünyada, “anlamı kurtarabilmek artık imkansız bir şeydir” (Baudrillard, 2021a: 212). Modern dönemde keşfedilmeyi bekleyen anlam, postmodern dönemde üretilen sanal gerçekliklerle yok edilmiştir. O, gerçekliğin artık medyanın işaret ettiği sanal gerçeklik olduğunu ve taklitlerden oluşan yeni bir gerçeklik anlayışının üretildiğini vurgular. Varolan dünyayı, teknolojik bir dünyaya dönüştürme çabaları, insana olan ihtiyacı ortadan kaldırmaya doğru gitmektedir. Bu noktada, esas üzerinde durulması gereken asıl mesele de budur. Onu endişeye sevk eden asıl durumu, doğal olanın yerinden edilmesine ve teknoloji karşısında çaresiz kalınmasına bağlayabiliriz. Modern dönemde, insana bahşedilen sınırsız özgürlük ve değerlerin yok edilmesi, postmodern dönemde daha da vahim bir hâl almıştır. İçinde bulunduğumuz enformasyon dönem, özellikle kitle araçlarının etkisiyle, gerçekliğin gittikçe silinip yok edilmesine neden olmaktadır. Görebildiğimiz kadarıyla, modern anlayışın baskıcı tutumları gerekçe gösterilerek ortaya

çıkan postmodern anlayış, müphemliğe mahkum edilmiş ve kazanç görülen birçok şey, yalnızca kayıpları getirmiştir.

Büyüsü bozulmuş bir dünyaya işaret eden modernizm, postmodernizmin doğuşuyla, yeniden büyülenmeye maruz kalmıştır. Büyüsü bozulmuş modern dünyayı “ekonomik değiş tokuş” kavramıyla özdeşleştiren Baudrillard, akılcı olan “ekonomik değiş tokuş” düzeni karşısına, akılcı olmayan “simgesel değiş tokuş” kavramını koyar. Ona göre, büyülü olan “simgesel değiş tokuş” dünyası, büyüsü bozulmuş olan “ekonomik değiş tokuş” dünyası için bir tehdit oluşturmaktadır (Ritzer, 2019: 126). Her şeyin sahtelerle ve taklitlerle karakterize edildiği bu dünya, reklam sektörleri ve iletişim araçlarının himayesinde, büyülenmiş ortam sunmak için yarış halindedir.

Postmodern çağ düşünürü olması ve modernliğe eleştirel bir yaklaşım sergilemesi bakımından, postmodern yanlısı olarak kabul edilen Baudrillard, esasında postmodernizme belli bir mesafeden yaklaşarak onun açtığı sorunlara eleştiri getirmektedir. Postmodern düzeni, simülasyon kavramıyla ele alan düşünür, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının hakim olduğu günümüz çağında, insanların enformasyon içinde nasıl kaybolduklarını vurgular. Her ne kadar onun postmodern bir düşünür olduğu iddia edilse de Mike Gane'nin de ifadesiyle; “o, kendisini hiçbir alanda bir postmodern teorisyen olarak düşünmemiştir” (Gane, 2008: 56). Gerçeklik konusunda düşüncelerini temellendiren düşünür, modernizmle ortaya atılan gerçekliğin, doğal dünyadan ayrı tutularak yitirildiğini anlatmaktadır. Modernizmle başlayan bu durum, postmodernizmle daha da artarak devam etmiştir. Bu nedenle postmodernizmi bir çözüm olarak görmek, modernliğin başlattığı hastalığı çok daha şiddetli hale getirmektedir. Nihayetinde, hem modernizme hem de postmodernizme belli bir mesafeden yaklaşarak kendi düşüncelerini ortaya koyan Baudrillard için, postmodern düşünür olma yakıştırması yapmak uygun olmayacaktır.

2.6. Modernitenin Eleştirisi Olarak Postmodernite

Modern düşüncenin savlarını eleştiren ve modernliği bir kriz olarak gören postmodernite, modernliği yadsıması ve aşmaya çalışmasıyla ön plana çıkar. Postmodern kavramı, bir belirsizliği akla getirmenin yanında, envai çeşit düşünceleri bir arada bulunduran ve farklı kültürlerin teşekkül ettiği belirsizlikler yumağı olarak görülebilir. Modernliğin kesin anlam anlayışına karşı çıkan bu yeni anlayış, kesin olan anlamdan kurtulmak gerektiğine kanaat getirmiş, fakat belirsiz bir anlam anlayışına zemin oluşturmasından ötürü, anlamın yitirilmesine neden olmuştur. Hal böyle olunca, doğru ve

yanlıştan bahsetmek ya da herhangi bir anlamın varlığından bahsetmek pek de mümkün görünmemektedir.

Postmodernliği bir geçiş evresi olarak ele alan Giddens'e göre; postmodernite, "modernliğin alt edilmesinden çok, modernliğin kendi kendini anlamaya başlaması" (Giddens, 2020: 52) olarak görülmelidir. O, içinde bulunduğumuz postmodern durumu, modernliğin dönüşüme uğrayarak radikalleşmesi olarak değerlendirir. Kapitalizmin etkisini sürdürdüğü yerde, modernliğin ötesine geçildiğini söyleyebilmek pek de mümkün değildir. Bu anlamda modernliğin ötesine geçebilmek, yeni yaşam politikalarının belirlenmesini gerektirmektedir.

Postmodern insan, modernliğin getirmiş olduğu korkulardan sıyrılmış olarak, farklılığı neşeyle karşılamaktadır. Söz gelimi Zygmunt Bauman'a göre, postmodernliğin coşkusu, modernliğin yerini alamayacaktır, çünkü postmodern düşünce, yapısı gereği hiçbir şeyin yerine geçememektedir. İçinde bulunduğu müphemlikle yaşamaya mecbur bırakılan postmodern insan, "kendi kimliğini inkar etmeden modernliği dışlayamaz" (Bauman, 2020a: 351). Bauman, postmodern düşüncenin, farklılığa ve hoşgörüye olan tutumunun, faydanın yanında zararı da beraberinde getirdiğini söyler. Artık diğerinin farklılığı öyle bir hal almıştır ki, bu farklılığa gösterilen hoşgörü, bana zarar verme raddesine ulaşmıştır. Bu durumda, postmodern düşünce kıyaslamaları ortadan kaldırdığını söylese de, zengini daha zengin, fakiri daha fakir, güçsüzü de daha güçsüz kılmaktadır.

Kanaatimize göre, modernliğin yazgısı postmodernlikle son bulmamış, bilakis, örtük bir şekilde daha da güçlenerek devam etmiştir. Postmodernliğin sunmuş olduğu fırsatlar, beraberinde tehlikeleri de getirmiştir. Onun savunmuş olduğu özgürlükçü anlayış, farklı düşüncelerin beslenmesine ve gelişmesine imkan sunarken, diğer yandan; bilginin, sermayenin ve gücün belli bir kesimin elinde, belli bir kesime karşı kullanılma durumunu da ortaya çıkarmıştır.

3. BAUDRİLLARD'IN ESERLERİ BAĞLAMINDA MODERN DÜNYANIN TAHLİLİ

3.1. Baudrillard Felsefesinin Temel Özellikleri

Çağımızı anlamak açısından önemli bir isim olan Fransız düşünür Jean Baudrillard, 1929 yılının Temmuz ayında, Fransa'nın Reims şehrinde dünyaya gelmiştir. Taşra lıyce'lerinde yaklaşık 10 yıl kadar öğretmenlik yapan düşünür, daha sonra Henri Lefebvre ve Roland Barthes önderliğinde sosyolojinin kapılarını aralamıştır. O, 1966 yılında doktorasını bitirmiş, Nanterre'de sosyoloji alanında görevler almış ve 20 yıl kadar üniversitede kalmıştır. (Gane, 2008: 19). Emekliliğe ayrılmasının ardından çeşitli ülkelerde konferanslar veren ve birçok kitap ve makale çalışması ortaya koyan düşünür, 6 Mart 2007'de Fransa'da dünyaya veda etmiştir.

Baudrillard, birçok alanda kendine özgü düşünceler ortaya koymuştur. Onun bu denli zengin bir birikime sahip olmasında etkili olan kişiler arasında özellikle Nietzsche'nin önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. O, Batı kültürünün köle ahlakına sahip olma düşüncesiyle Nietzsche'ci bir duruş sergiler. Onun, bazı eserlerinde, gerçek dünyanın nasıl bir mit'e dönüştüğü üzerine yapılan tartışmalar, güçlü bir Nietzsche etkisinde kaldığını göstermektedir. *Simülakrlar ve Simülasyon* eserinde, içinde yaşadığımız sistemin, insanları devre dışı bırakmaya çalıştığını ve bu sistem karşısında kendini kaybeden insanın büyülediğini vurgulayan düşünür, anlamın, iletişim araçları içinde kaynamakta olduğuna dikkat çekmektedir (Baudrillard, 2021a: 207-208). Mevcut düzenin bozulması, anlamın yitirilmesi ve dünyanın tehlikeli bir yere doğru evriliyor olması, Baudrillard'ın çok daha öncesinde tartışılmaya başlanılan meselelerdir. Gerçekliğin yitirildiğini ve kaybolduğunu Baudrillard'dan önce dile getiren düşünürlerden birisi de Nietzsche olmuştur; onun düşünce dünyasında, "hakikat" ve "yanılsama" kavramlarının etkisi büyüktür. Çağımızda, kendi ağırlığı altında ezilen insan, hafifliği, sağlıkta ve haz düşkünlüğünde bulmaktadır, sanal gerçekliğin sunmuş olduğu simülasyonlar, kişileri adeta bulutların arasında gezdirmektedir. Teknolojinin imkanlarını kendisinden kaçmak için kullanan kişi, Nietzsche'ye göre yanlış yoldadır. Çünkü o, uçmanın bir kaçış olmadığını ve hafif olmak için kişinin kendisini sevmesi gerektiğini düşünmektedir; "Nefreti, çirkinliği duya duya sevmek. Ağırlığın sıkıntısını ve kahrını duya duya uçmak" (Nietzsche, 2018: 8). Onun için gerçek manada uçmak, acının ağırlığını iliklerine kadar hissediyor olmaktan geçmektedir. Bu çerçevede, teknolojinin

getirmiş olduğu fırsatların, içsel özgürlüğe engel olabileceğini ve teknolojinin bahsettiği uçma eyleminin, kişileri kendi benliklerinden koparan bir süründürme eylemi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Günümüz dünyasında mutluluk kavramı, gerçekliğin bilgisine sahip olmakla elde edilebilecek olan bir kazanım olmaktan çıkartılmıştır; artık mutluluk, belirsiz bir duruma karşılık gelmenin yanında, duyguların yitilmesiyle elde edilen bir basitliğe indirgenmektedir. Gerçekliğin ortadan kaybolmasını "simülasyon" kavramıyla açıklayan Baudrillard'a göre; gerçekliğin yerini, kopyalarla ve modellerle üretilen hiper-gerçeklik almıştır; her şeyin buharlaştığı hiper-gerçeklik evreninde, asıl olanın yerine göstergelerin koyularak yeni bir gerçeklik üretilmesi söz konusudur (Baudrillard, 2021a: 15). Gerçekliğin olmadığı bir evrende, kişi, ne kendisi ne de bir başkası olabilme durumuna sahip değildir. Böyle bir belirsizlik durumunda kalan özne, bölünmüş, parçalanmış ve yabancılaşmış bir kimliği temsil etmektedir. İnsanların, yeni ve farklı bir dünya uydurarak gerçeğin değerini ve anlamını harcadıklarını vurgulayan Nietzsche de, gerçekliğin yerini, yalanların ve sahtelerin almış olmasından bahseder (Nietzsche, 2020: 8). İnsan, içinde bulunduğu sahteliğin tahakkümü altında ezilerek, üst insanlığa ulaşma fırsatını kaybetmektedir. Nietzsche'yi haklı çıkaran bu süreç, kendi ellerine bırakılan insanın, insanlığın alt kademesine doğru yol aldığı bir sürece karşılık gelmektedir. İnsanı kendisinden uzaklaştıran bu süreci, medya ve kitle iletişim araçlarıyla ilişkilendiren Baudrillard'ın bu anlamda Nietzsche'ci olduğunu düşünebiliriz. Özellikle tv'nin odak noktası hâline gelmesiyle beraber, kendi var oluşuyla yüzleşmekten kaçınan öznenin, sanal dünyada yeni bir gerçeklik inşa etmesinin önü açılmıştır. Böylece, gerçekliğin yerine hiper-gerçekliğin ikame edilmesi, gerçekliğin ölümünü kaçınılmaz kılmıştır.

Göstergelerin büyüleyici etkisine kapılan öznenin, gündelik hayatın akışından kurtulması çok zor görünmektedir. Bu konu ile ilgili, Henri Lefebvre, "kendi kendisinden kaçmak gündelik hayatın varoluş koşuludur" (Lefebvre, 2020: 144) diyerek, modern sonrası dünyada yaşayan insanın, kendi kendisini bu kaçış sürecine dahil ettiğine dikkat çekmektedir. Gündelik hayatın akışına teslim olan insan için, yaşam, eğlenceden ve hazdan başka bir şey getirmeyecektir. En etkin eğlence kutusu olan televizyon, insanların üzülmesine asla izin vermez; felaketler, savaşlar, hüznü olaylar bile eğlenceli bir duruma getirilerek servis edilir. Görülmektedir ki, dışsal etkenlerle sınırlandırılmış insan hayatının, sağ duyardan ve içsel olandan kopukluğu, bizleri yabancılaşma ile karşı karşıya getirmektedir.

Yabancılaşma kavramı üzerinde duran düşünürlerin başında, Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Karl Marx gelir. Hegel'e göre yabancılaşma; "insanın gerçek özünün,

öz bilincin yabancılaşmasının tezahüründen başka bir şey değildir" (Marx, 2004: 84). Kendisine yabancılaşmış olan kişi, aynı zamanda doğal ve insanî olana da yabancılaşmıştır. Yabancılaşmanın özne açısından olumlu bir sonuç getirebileceğini düşünen Hegel, kendisinden uzaklaşan kişinin, yine kendisine dönebileceğine inanmaktadır. Kendisini dışladığının farkına varan kişi, bu farkındalığı sayesinde öz bilincine kavuşarak, kendisini kuşatan yabancılık duygusuna son verme imkanına sahip olabilmektedir. Marx ise, Hegel'in düşüncelerinin tersine, yabancılaşma kavramını, "emeğe yabancılaşma" olarak ele almaktadır. O, içsel yabancılaşmanın yerine ekonomik yabancılaşmayı koyarak, tüketim için üreten insanın, kendi emeğiyle kendine yabancılaşmasına değinir. Tüketim toplumunda yaşayan insanlar, kendi yaşamlarını idame ettirebilmenin çok daha ötesini arzulamaktadırlar. Ayrıca öznenin diğerleriyle rekabet halinde olması, ötekine karşı yabancılaşma durumunu da doğurmaktadır. Marx, rekabet toplumunda yaşayan işçinin, kendi kendisini metalaştırdığını ve bununla birlikte, kişinin, üretiminin ve gücünün artması oranında zavallılığının da artacağını söyler (Marx, 2004: 23). Şu halde kişi, yalnızca emek harcadığı nesneyi üretmekle kalmaz, aynı zamanda kendisini de üretilebilir hâle getirerek nesneleştirir. Şeyler dünyasına harcanan emek, işçiyi ne kadar tüketirse bir o kadar güç kazanır, şeyler dünyası değer kazandıkça, insanlığın dünyası o oranda değer kaybedecektir. Bir başka ifadeyle, insanın emek harcadığı her şeyin, bir güç olarak karşısına geçmesi ve kendisine düşman hâline gelmesi muhtemeldir. Yabancılaşmanın tam da bu noktada ortaya çıktığını söyleyebiliriz; bütün enerjisini zamanını nesneye feda eden insan, bütün hayatını nesneye adayarak, kendiliğini azaltmış ve yabancılaşmayı meydana getirmiştir. Kişi, kendi hayatından feragat ederek binbir güçlkle üretmiş olduğu nesneyi satışa çıkarmış ve böylece kendi üretmiş olduğu üründe hiçbir tasarruf hakkı kalmamıştır. Diğer yandan, insanî ilişkileri yerle bir eden kapitalist sistem, oluşturmuş olduğu rekabet duygusuyla, ötekine karşı yabancılaşma hissini de tetiklemektedir.

Yabancılaşma konusunda değindiğimiz görüşlere baktığımızda, Marx açısından yabancılaşmayı doğuran en önemli etken olarak, insan hayatının yerini paranın ve servetin almış olma durumunu gösterebiliriz. Baudrillard ise bu konuda, "ne kadar çalışma özgürlüğü varsa o kadar da tüketme özgürlüğü vardır" (Baudrillard, 2021c: 104) diyerek, kapitalist sistemin insan üzerindeki etkisini dile getirmiştir. Daha açık ifade etmek gerekirse, sistemin tüketici bireyler üretmeye başlaması, yalnızca yabancılaşma durumunu güçlendirmekle yetinmemiş ve bunun yanında, yeni bir kölelik tipini de meydana getirmiştir. Netice itibarıyla, üretim alanında bireye duyulan ihtiyaç gittikçe azalırken, tüketim alanında bireye duyulan ihtiyaç gittikçe artmaya devam etmektedir.

Baudrillard'ı daha yakından tanımak ve ortaya koyduğu düşünceleri daha iyi anlayabilmek için, onun, kaleme almış olduğu eserlere bakmak çok daha uygun olacaktır. O, ilk eseri olan ve doktora tezi olarak da sunmuş olduğu *Nesneler Sistemi* adlı eserinde, tüketimin, ihtiyaç gözetme amacından saparak nasıl bir gereksinim hâline indirildiğini nesnelere üzerinden analiz etmeye çalışır. Nesnelere sisteminin büyük bir düş kırıklığına yol açtığını söyleyen düşünür, insan ilişkilerinin yerini, nesnelere kurulan ilişkilerin aldığına işaret eder (Baudrillard, 2020a: 234). Sürekli olarak kendisine sunulan göstergelere maruz kalan birey, bu göstergeleri arzulamaktan kurtulamaz ve arzulamış olduğu nesnelere hepsine sahip olamayacağı için, sonunda kendisini bulacağı yer derin bir düş kırıklığı olur. Kişileri, şiddetli bir şekilde "en iyisine" sahip olabilmek isteğine iten arzu durumu, sahip olduklarıyla kendilerine toplumda yer edinebilecekleri bir kimlik kazanma düşüncesinden başka bir şey değildir. İnsanlar, sahip olduklarıyla kendilerine bir yaşam tarzı seçmiş olduklarını düşünmektedirler; Mesela kişinin seçmiş olduğu bir araba, onun, oturaklı ya da hareketli olduğuna dair bir izlenim bırakabilmektedir (Baudrillard, 2020a: 251). Kişilerin tercih etmiş oldukları ev düzenleri, marka seçimleri, giydikleri kıyafetler onlar için yalnızca imaj göstergesi değil, aynı zamanda kişiliklerini de yansıtan bir durum olabilmektedir. Bu nedenle, nesnelere, kişileri temsil etme gücünü elinde bulundurmasından ötürü, özne ile bütünlük oluşturmaktadır; tüketme eylemi, temel ihtiyaçları karşılamadan ötesinde, göstergelere bağlı kılınan yeni yaşam tarzlarını üretmek için önemli görülmektedir.

Sahip olma tutkusunu koleksiyonculuk kavramıyla ilişkilendiren Baudrillard, nesne tutkusunun belli bir süre sonra, "ruhsal gerilemeyi andıran bir davranış" (Baudrillard, 2020a: 120) biçimine dönüştüğünü vurgular. Örnek vermek gerekirse, günümüz toplumunda yaşayan insanlara baktığımızda, herhangi bir şeye sahip olamadığında ya da elde edemediğinde sinir krizleri geçiren, hayatı kendisine zindan eden bireylerle karşılaşabiliyoruz. İçinde bulunduğumuz bu durum, bizlere, tüketmenin ihtiyaçları gidermeye yönelik olmadığını ve arzuları tetikleyen sorunlu bir evreye dönüştüğünü gösteriyor. Hiç kimsenin maddi düzeyine bakmaksızın her kesimden insanlara seslenen reklamlar, "sen buna değersin" tarzındaki söylemlerle, bireyleri, tüketmenin tuzağına çağırılmaktadır; kendisine sunulan nesnelere kayıtsız kalamayan bireyler, alım güçleri olmadığı halde, kredi çekme yoluna başvurarak, ihtiyaç duymadıkları birçok şeye sahip olmaya gayret etmektedirler. Baudrillard'ın da ifadesiyle; "taksit taksit sanki her ay yeniden satın aldığım bu nesnelere her yıl yenilemek gerekmektedir" (Baudrillard, 2020a: 212). İnsanlar, sahip olduklarını düşündükleri ürünlere aslında sahip değillerdir; çünkü tam sahip olacakları anda ellerindeki ürünün eskimiş olduğunu ve yenisini almak

gerektiğini düşünmektedirler, üstelik alınan ürünün taksitleri henüz bitmiş değildir. Tüketime, sanki bir avantaj gibi insanlara sunduğu bu döngü, bir şeye sahip olmanın değil, sahip olamadan çöpe atmanın yollarını açmıştır. Şu durumda, nesnelere sisteminin, bireylerde ciddi psikolojik etkiler bırakabileceğini ve arzuların sürekli olarak bir düş kırıklığına neden olabileceğini söylememiz gerekmektedir.

Tüketim Toplumu çalışmasında, drugstore, gadget, kitsch, bolluk, büyüme, boş zaman gibi birçok kavramlara yer veren Baudrillard, reklamların ve tv'nin, toplumlara ayartması ve gerçek olmayan bir dünyanın içine hapsetmesinden bahseder. O, tüketim kavramını, doğal ve fiziksel ihtiyaçların karşılanması olarak incelemeyi, bireylerin psikolojik durumları üzerinden ele alır; bireylerin psikolojik durumlarına yön verebilecek gücü elinde bulduran reklamlar, "psikolojik denilen ihtiyaçların yüceltilmesi üzerine kuruludur" (Baudrillard, 2021b: 83). Tüketim toplumuyla bütünleşme gereksinimi duyan birey, kendisine sunulan bütün her şeye sahip olması gerektiğine inandırılmış ve böylece bireyin tüketimi bir zorunluluğa dönüşerek, onu, sistemin içerisine kolayca dahil etmiştir.

Baudrillard, drugstore kentlerinin ortaya çıkma serüveninden bahsederken, her şeyin iç içe geçtiğini ve hiçbir nesnenin kendisi olarak kalamadığını vurgular. Mesela, evlere alınan belli başlı eşyalar aslolan görevini yerine getirmek için değil, daha çok konfor ve prestij sağlamak açısından tercih edilmektedir "örneğin, çamaşır makinesi mutfak eşyası olarak hizmet eder ve konfor prestij ögesi rolü oynar" (Baudrillard, 2021b: 89). Drugstore, her şeyin iç içe geçtiği çoklu alışveriş merkezlerini ifade etmektedir; ayakkabı bağından sinema biletine kadar her şeyin bulunduğu drugstore'de, sinemalar, bankalar, sağlık hizmetleri ve daha aklımıza bile gelmeyecek birçok hizmetler bir arada bulunmaktadır (Baudrillard, 2021b: 21). Bütün nesnelere iç içe geçtiği drugstore'de, bireyler hangi duyguları hissedeceklerini bilemez halledirler; arzularımız, isteklerimiz, ihtiyaçlarımız belirsizlik içerisinde olduğu için, seçilen nesnelere ve verilen kararların ne kadarı kendi irademizden kaynaklanır tartışma konusudur. Baudrillard, ilkel toplumlarla içinde yaşadığımız çağı karşılaştırarak, tüketim toplumunun, bir bolluğa değil kıtlığa sebep olabileceğine dikkat çekmektedir. "Biz sadece bolluğun göstergelerine sahibiz" (Baudrillard, 2021b: 77) diyen düşünür, ilkel toplumların, toplumsal zenginlikten istifade ettiklerini, fakat bizlerin ise sürekli şekilde rekabet ederek bireyselleşmeye doğru gittiğimizi ifade etmektedir. Bizler, toplumsal örgütlenmeyi terk ederek, bolluğu terk etmiş bulunmaktayız; bu nedenle, yaşamış olduğumuz tüketim toplumu, rekabetin ve bireyselliğin ön plana çıktığı bir kıtlık toplumunu kaçınılmaz kılmaktadır.

Modern nesnenin önemli kavramları olarak gördüğü "gadget" ve "kitsch" kavramlarına da değinen düşünür, kitsch kavramını, "yalancı mermerden yapılmış tüm

taklit nesnelere, aksesuarlar..." ve eğlence mekanlarında çoğalmakta olan kültürel kategori olarak değerlendirir. Bununla birlikte "türetim toplumundaki nesnenin hakikati" diye bahsettiği gadget kavramını ise her şeyin yerini alabilen bir özelliğe sahip olmasının yanında, simülasyon düzeninin en önemli kategorisi olarak görmektedir (Baudrillard, 2021b: 136-138). Görüldüğü üzere o, ortaya atmış olduğu kendine özgü kavramlarıyla, gerek tüketim toplumunu, gerekse tüketim toplumunda yaşayan bireyleri, derinlemesine inceleyerek, yaşadığı çağı çözümlenmeye çalışmaktadır.

Baudrillard, Amerika gezi gözlemlerinden yola çıkarak kaleme almış olduğu *Amerika* adlı eserinde, Amerikan yaşam tarzı ve kültürüne farklı bir bakış açısı getirmektedir. Amerika üzerine yaptığı tahlilleri, hiper-gerçeklik ve simülasyon kavramlarından hareketle gerçekleştirmiştir. O, Amerika'yı ütopyanın gerçekleştiği yer olarak görmekte ve bu durumu, Amerika'nın yüceltilmesiyle değil başlarına gelen vahim tabloyu görememiş olmalarıyla ilişkilendirmektedir (Baudrillard, 2018a: 97). Amerikan toplumunu içselleştirmiş olan bireyler, gerçek ve gerçek olmayan nesnelere dışında herhangi bir ayırım yapabilecek durumda değildirler ve aslolan tek şey, disneyland'dır. "Sinema, televizyon; işte gerçek olan bunlardır!" (Baudrillard, 2018a: 127). Amerika, kendisini gösteri ve reklam dünyasına kaptırmış olmasından ötürü, hiper-gerçekliğin büyüleyici etkisiyle, gittikçe kaybolmaktadır. Her şeyin iç içe geçtiği, hayal ve gerçeğin ayırt edilemez bir hâl aldığı Amerika, kendisine kimlik tanımlanamayan bir konumu temsil etmektedir. Gerçekliğin hiper-gerçekliğe dönüşümünü, Vietnam savaşı örneğiyle açıklayan düşünür, Vietnam savaşının medya aracılığıyla hiper-gerçekliğe dönüştüğünü söyler; kolay yaşamın rahatlığına kapılan Amerikalılar için Vietnam savaşı, "bir çizgi filmde küçük yeşil adamların baskın yapmaları kadar anlaşılabilir bir şeydi" (Baudrillard, 2018a: 132) artık savaşlar bile meydanlarda değil, medyanın oluşturduğu imgelerle, zihinlerde gerçekleşmektedir. Avrupa kültürünün, Amerika ile hesaplaşmasına farklı bir boyut kazandıran Baudrillard, Avrupa karşısında Amerika'nın nasıl yok olduğunu kendi gözlemlerinden ve fikirlerinden yararlanarak bizler için daha anlaşılır kılmaktadır.

Bununla birlikte Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri* adlı çalışmasında, egemen sınıf tarafından değişime uğratılan değerlerin, göstergeye dönüştürülmesini konu edinir. Maddi hüviyetini kaybeden nesnelere, kültürel-toplumsal nesnelere tahvil edilmesine dikkat çeken düşünür, sanat, bilgi gibi birçok değerlerin de gösteri malzemesine dönüştüğünün altını çizmektedir. Bilginin, statü kazanmak için elde edildiği bir toplumda, toplumsal ilerlemeden bahsedebilmek zor bir ihtimal gibi görünmektedir. Bilgi, kendisini değerli kılan biricik konumunu terk ederek, bireyler arasındaki rekabeti tetikleyen bir yere taşınmıştır, bu nedenle de, yalnızca gösterişi ön

plana çıkararak bir meta olma durumundan kurtulamamıştır. Nitekim Baudrillard bu konuya binaen, "at yarışlarının at soyuna ne kadar katkısı varsa kongrelerin de bilime o kadar katkısı" (Baudrillard, 2021c: 166) olabileceğini söyler. Zira, toplumsal birlikteliği ve gelişmeyi hedeflemeyen ve yalnızca bireysel rekabetin coşkuluğuyla önemli olmaya çalışan her bilginin, gösteriş pazarına dönüşmekten başka bir getirisi olmayacaktır. Bunun yanı sıra Sanat konusuna da değinen düşünür, çağdaş sanatın, fırça sallama eyleminden başka bir şey olmadığını ve yalnızca seri üretim anlayışına hizmet ettiğini vurgular (Baudrillard, 2021c: 137). Her şeyin tüketime boyun eğdiği yerde; sanatın, eğitimin, bilginin, sinemanın ve birçok değerlerin, tüketime uyum sağlar bir hâl alması kaçınılmaz olmuştur. Nesnelerin kullanım değerinden, değişim değerinden, simgesel değiş tokuş ve gösterge değer mantığından söz eden düşünür, bütün değerlerin nasıl gösterge değer mantığına indirildiğini irdeler. Bu noktada Baudrillard, evlilik yüzüğünü misal göstermektedir; bir simge olarak iki kişi arasında bir bağ kuran yüzük, bir moda ve aksesuar için kullanılan bir yüzükten çok daha farklı bir değere sahiptir. Fakat her şeyin göstergeye dönüşmesi neticesinde, iki kişi arasında bir bağ kuran yüzük, gerçek anlamını kaybetmiş görünmektedir; evliliğin simgesi olan yüzük, artık moda için uygun olarak her yıl değişmesi gereken ve değeri fiyatının yüksekliğine göre belirlenen bir tüketim nesnesine dönüşmüştür (Baudrillard, 2021c: 79). Gösterge toplumunda ev temizliğinin de gerçek amacından saptığını gözlemleyen Baudrillard, ev temizliği eyleminin esas gayesini yitirdiğini düşünmektedir. Esasında ev temizliğinin amacı, evin daha iyi yaşanılabilir ve ferah bir ortam hâline gelmesiyken, gösterge toplumunda, eşyaların düzenli olarak parlatılması önemli kabul edilmektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse, eşyalarla kurulan ilişkilerin, öznelerle kurulan ilişkilerin yerini aldığını söyleyebiliriz; mesela ev içerisinde kullanılan nesnelere, hiçbir zaman kullanılmasa bile evin baş köşesinde yer almakta ve düzenli olarak parlatılmaktadır, "örneğin hiçbir zaman kullanılmayan ancak düzenli bir şekilde parlatılan gümüş takımları gibi" (Baudrillard, 2021c: 45). Hiçbir işe yaramadığı halde özne ile bu denli yakın ilişki kuran nesnelere, bir yandan özneyi nesneleştirirken diğer yandan da nesnelere özneleştirilmektedir. Nihayetinde, kişinin kendisiyle bütünleşmekte olan nesnelere, kişi için bir ihtiyaç olmanın ötesinde, kişiyi kendi benliğinden koparabilecek bir işleve sahip olabilmektedirler.

Baudrillard, *Üretimin Aynası* çalışmasında, marksist ekonomi politikasını eleştirmektedir. Ona göre, Marx'ın, ekonomi politik eleştirisi sona ermiş durumdadır (Baudrillard, 1998: 45). Bu durumun nedeni ise, günümüzde artık kapitalist üretim biçiminin geçerliliğini yitirmiş olması ve bunun neticesinde de Marx'ın çözümlerinin bir hükmünün kalmamış olmasıdır. Çalışmayı zorunlu bir koşul olarak

kabul gören Marx, materyalist düşünceyi destekler niteliktedir (Baudrillard, 1998: 29-30). Dolayısıyla onun öne sürmüş olduğu kavramlar, günümüzde kullanılabilir kavramlar değildir. Çünkü bundan böyle ne köle vardır ne de efendi, birey hem köledir hem de efendi, o yalnızca "kendi efendisine dönüşmüş bir köledir" (Baudrillard, 1998: 95). Marx'ın işçilere ve azınlıklara yaptığı "birleşin çağrısı" artık bir etki oluşturamayacak durumdadır. Onun seslendiği toplumsal sınıf, göstergelerin hakim kılındığı bireysel rekabet sınıfına dönüşmüştür.

Üretimin Aynası kitabının ardından, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* adlı kitabını yayımlayan Baudrillard, bu eserinde özellikle; emek, para, ücret, moda, gösterge, ölüm gibi kavramlara yer vermiştir. Üretim çağının sona erdiğinden bahseden düşünür, insan emeğinin ölçülebilir olana indirgenliğini ve ticari değer yasasının yerini yapısal değer yasasına bıraktığını söylemektedir. O, bu duruma ek olarak, yapısal değer anlayışının, kapitalizmin devrim anlayışını kökten yok ettiğini ve emeğin, bir güç olmaktan çıkarak, sıradan bir göstergeye dönüştüğünü de vurgular (Baudrillard, 2021ç: 29-33). Bu durumda, emekçi artık bir insan olmaktan çıkmış olmakla birlikte, onun, kadın ya da erkek olması da önemsiz bir hâle gelmiştir. Her şeyin göstergeye tahvil edildiği yerde, ne insanın ne de kadın ya da erkeğin herhangi bir etkinliği yok hükmündedir. Kitabın bir bölümünde simülakrlar düzeninden bahseden Baudrillard, simülakrlar düzenini üç döneme ayırmaktadır. Ona göre; Rönesans'tan sanayi dönemine kadar olan dönem, "kopyalama"; sanayileşme dönemi, "üretim"; yapısal değer yasasına karşılık gelen üçüncü dönem ise, "similasyon" dönemine karşılık gelmektedir (Baudrillard, 2021ç: 102). Bizim de üzerinde durduğumuz asıl dönem, gerçeğin ve düşselliğin ayırt edilemediği ve gerçekliğin modellerin etkisi altında büyülediği similasyon dönemidir. Simülasyon evresinde moda konusunu ele alan düşünür, hiçbir yasaklama ile ortadan kaldırılamayacak olan modanın en büyük gayesinin, anlama son vermek olduğunu ve moda adı altında kendisini bir mankene dönüştüren insanın, sahip olduğu anlamı ve cinsiyeti yitirerek, kendi vücudunu göstergelere terk ettiğini vurgular (Baudrillard, 2021ç: 189-191). İnsan vücudu adeta modanın sunduğu göstergelerle alt edilmiş gibidir. Dördüncü bölümde, "Gösterge Mezarlığına Dönüşen Bir Vücut" başlığı altında, insan vücudunun moda ile iğdiş edilmesinden bahseden düşünür, kendi vücudunu göstergelerle kutsallaştıran kadının, kendi kendisini iğdiş edilmiş bu sürecin içerisine dahil ettiğine değinir; kadın artık bir fetiş olarak, giydirilip soyulmak amacından başka bir gayesi olmayan oyuncak bir bebeğe benzemektedir (Baudrillard, 2021ç: 212). Bu noktada, modanın ve göstergelerin tahakkümü altında ezilen kadının özgürlüğü tartışmalı bir hal alırken, kadına olan bakışların da modanın dayattığı şekilde değişikliğe uğraması kaçınılmaz görünmektedir.

Ölümü yadsıyan ve ölüleri şehrin dışına taşıyan modern toplumların, ölülerle irtibatlarını kopardıklarını düşünen Baudrillard'a göre; ölüleri gözden uzaklaştıran modern şehirler, ölüm düşüncesinden kaçarak kendilerinin ölümden kurtulacağını düşünmektedirler, halbuki ölüm hayatın tam içindedir, "bu düzende ölüm bir müddetin sonu değil, yaşamın bir parçası" (Baudrillard, 2021ç: 303) olmaktadır. Ölümün var olduğu yerde bir anlam kazanan yaşam, ölümün dışlandığı yerde canlılığını kaybetmektedir. Nasıl ki, kötü iyiyi ve çirkin güzeli besleyerek varlığa gelmesine yardımcı oluyorsa, ölüm de yaşamı değerli kılmak için hayatın içinde yer edinmelidir.

Baudrillard, *Foucault'u Unutmak* isimli çalışmasında, Foucault'un söylemlerinin yeni dünyada geçersiz olduğunu dile getirmektedir. Ona göre, cinsellik ve iktidar kavramları üzerinde yoğunlaşan Foucault, "saçma sapan bir simülakr kültürünün, iktidarı ele geçirmiş olduğunu görememektedir" (Baudrillard, 2017: 21). Foucault'un kavramlarının günümüzde herhangi bir anlamı kalmamıştır; elinde olan bütün gücünü kaybeden iktidar, simülasyon evreninde hipergerçekliğe uğrayarak yok edilmiştir. Sürekli yinelenmeye maruz kalan simülasyon evreninde her şeyin sonu gelmekte ve dolayısıyla iktidarın da sonu gelmektedir.

Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde* adlı eserinde, sessiz yığınları oluşturan toplumların, medya iletişim aracılığıyla nasıl yutulduğunu anlatmaktadır. Ona göre anlam yerine gösteriye ilgi duyan kitlelerin, aldatılmış olduklarını söylemek boşuna bir çabadır (Baudrillard, 2021d: 17). Her şeyin eğlenceye ve oyuna dönüştüğü simülasyon evreninde, anlam sadece zevk uyandıran göstergelerde aranmaktadır. Kitleleri elde tutmanın ve uyutmanın tek yolu, iletişim araçları ve medya olmaktadır; "kitleler iktidar tarafından güdümlenmiş futbolla uyutulmuştur" (Baudrillard, 2021d: 19) diyen Baudrillard, kitlelerin iktidar tarafından baskı altına alındığını düşünür. Dolayısıyla, kendisini özgür zanneden kitlelerin, gerçek anlamda özgür olduklarını söyleyebilmemiz mümkün değildir; zaman zaman anketlerle kontrol edilen kitlelerin özgürlüğü, baskın gücün müsaade ettiği kadar olacaktır.

O, söz konusu sorunsalı *Baştan Çıkarma Üzerine* adlı eserinde tartışmaya devam etmektedir. Baştan çıkarma, "dünyevi hayatın bir hilesi" (Baudrillard, 2021e: 9-10) olarak Tanrı'nın kurmuş olduğu düzeni yok etmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Kitabın ilk bölümünde arzu ve cinsellikten bahseden düşünür, sınırların ve yasakların yok edilmesiyle beraber, dişil olana verilen gücün, onu, tuzağa düşürdüğünü vurgular. Kendi ifadesiyle "hiçbir şey arzu etmesinler diye, bugüne dek kadınlara, hiçbir istekte bulunmamayı öğretmiştik; bugün ise hiçbir arzuları olmasın diye her şeyi istemeyi öğretmiyor muyuz?" (Baudrillard, 2021e: 38) Sorusunu yönelten Baudrillard, hazza

yönelik bir şekilde tanınan sınırsız özgürlüğün, gerçek bir özgürlüğe karşılık gelip gelemeyeceğini tartışır. O, Baştan çıkarma eylemine katılan kişinin özgür olmasını pek mümkün görmez, baştan çıkaran kişi, erkek ve kadın olma durumu fark etmeksizin yönünü kaybedecektir, neticede kendini oyunun ustası zanneden ve kadını kendi tuzağına çektiğini düşünen erkek de kendi kurduğu oyunun kurbanı hâline gelmektedir (Baudrillard, 2021e: 125). Yaşamış olduğumuz gösteri toplumunda, baştan çıkarmayan bir şey hemen hemen yok gibidir. Reklamlar üzerinden sunulan birçok şey, müstehcenlik katılarak pazarlanmakta ve baştan çıkarmanın gayesine hizmet etmektedir.

Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler* kitabında yer verdiği, kendinden geçme, belirsizlik, müstehcen, illüzyon gibi kavramlardan hareketle, geçmişe dönük olarak yapılan hataları ve yanlışları sorgulamamızı istemektedir. O, rekabet ve ahlak arasındaki ilişkiyi inceleyerek, rekabetin ve göstergelerin ahlaksızlaşmaya yol açtığını şöyle ifade etmektedir: "Başlangıçtan bu yana ahlak bozukluğumuzun kökeninde, gerçek yerine bir gerçek gösterisi, gerçek şeyler yerine göstergeleri, ve bu göstergelerin hiç fark edilmeyen gülünçleşmesi" (Baudrillard, 2021f: 99) vardır. Şu halde, baştan çıkarmanın ve çıkartılmanın en etkin müsebbibi olarak göstergeleri görmemiz mümkün olmaktadır; günümüzün özne ve nesne bağımlı inceleyen düşünür, özne ve nesne arasında kurulan bağda, nesnenin özneyi etkisiz hâle getirerek, özneye karşı oluşturduğu mücadeleyi kazanmış olduğundan bahseder (Baudrillard, 2021f: 107). Bu durumda, özneyi bekleyen asıl felaket, nesnenin gittikçe daha da baştan çıkartıcı bir hâl alarak, özneyi görünümlere teslim etme ihtimalidir. İnsanları satın almaya ikna etmek için yarış içinde olan reklamlar, büyülenmiş olan insan iradesine doğrudan müdahalede bulunmaktadır; artık insanlar kendi iradesine boyun eğmek yerine, başkasının iradesine boyun eğmeyi tercih ederler (Baudrillard, 2021f: 125). Öznenin arzularıyla oyun oynayan nesne, adeta özne ile alay eder gibidir: "Zira bir insanın başına gelebilecek en kötü şeylerden biri, arzularının gerçekleştiğini görmektir" (Baudrillard, 2021f: 157) diyen Baudrillard, öznenin kendi eliyle kendini düşürmüş olduğu felakete dikkat çekmektedir. Şüphesiz ki, nesnenin üretmiş olduğu çaresiz stratejiler, insanların ürettiği insanlık dışı stratejilerden bağımsız değildir. Gittikçe daha da baştan çıkartıcı bir yere doğru hızla ilerlemekte olan dünyamız, ödenilmesi gereken bedellerin artmakta olduğunu her geçen gün bizlere hatırlatmaktadır.

Baudrillard'ın bir diğer eseri olan, *Kötülüğün Şeffaflığı*'nda, her şeyin yitirilerek bozulmaya maruz bırakılışı ironik bir dille anlatılmaktadır. O, içinde bulunduğumuz fraktal evrede, bütün her şeyin doğallığını kaybettiğini ve hiçbir değer yasasının kalmadığını vurgular. Bütün her şey iç içe geçmiş olarak, sahip olduğu özgün kimliğini yitirmiştir; her şey, hem politik, hem cinsel, hem de estetik olabilmektedir, bu durumda,

ne politikadan ne cinsellikten ne de estetikten bahsetmek pek olanaklı görünmez. Çünkü kendi gerçekliğini yitirerek "trans" hâle dönüşen her şey, her yerde olabilmekte fakat kendi ruhu kaybaldığı için, hiçbir yerde tutunamamaktadır (Baudrillard, 2020b: 12-16). Trans-seksüel başlığı altında, cinsel devrimden bahseden düşünür, kusursuz bir meleziğe sahip olan Michael Jackson'dan bahis açar; günümüz çocuklarının böyle durumlara şaşırmadıklarını ve hatta kendileri için böyle kişileri örnek kabul ettiklerini dile getirir (Baudrillard, 2020b: 27). Şu durumlara baktığımızda, artık gerçek felaketleri beklemeye gerek kalmadığını, sanal felaketin en büyük felaketleri meydana getirebileceğini düşünebiliriz. Nitekim Baudrillard'ın da deyimiyle, ur hâlini alan günümüz toplumunda, "zıvanadan çıkma, kendinden geçme ve şaşkınlık evrenine sağsalım" (Baudrillard, 2020b: 36-38) girmiş bulunmaktayız. Çevremize baktığımızda görmüş olduğumuz manzaralar, insanlık onurunu zedeleyen kırıcı olaylar ve durumlar bizlere Baudrillard'ın ne kadar da haklı olduğunu göstermektedir.

Kitabın bir bölümünde, "İnsan Hakları" kavramına da yer veren düşünür, herhangi bir şeyin hakkından bahsediyor olmanın, bahsedilen şeyi yok edeceğine dikkat çeker; günümüz toplumunda yaşayan bireylerin, kendi kendileriyle rekabet eder duruma gelmiş olmaları, insan hakları söylemlerini yetersiz kılmaktadır. Kötülüğü dile getirmeyi bilmediğimizden yakınan Baudrillard, bildiğimiz tek şeyin, "İnsan Hakları söylemini bağıra bağıra tekrarlamak" (Baudrillard, 2020b: 91-92) olduğunu söyler. İnsan Hakları meselesi hakkında önemli çalışmaları bulunan Celal Yeşilçayır, *İnsan Hakları Felsefesi*'nde, insan haklarının mahiyetini oldukça kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. İnsan haklarını, "her türlü ırk, din, mezhep, cinsiyet, ten rengi gibi farklı özelliklerin ötesinde salt insan" (Yeşilçayır, 2019: 60) olarak tanımlayan Yeşilçayır, bunun yanında, insan hakları söylemlerinin uygulanma konusundaki yetersizliğine de değinmektedir. O, insan hakları kavramının, eylemsel anlamda eksik kalmasını, insan hakları ve demokrasi arasında kurulan yanlış ilişkilendirmeye bağlamaktadır. Zira demokratik olan ülkelerin, insan hakları konusuna riayet edeceğine dair oluşan yaygın kanaat, insan haklarının Batı eksenli olduğunu düşündürmektedir. Fakat bu hususta, demokrasi ile yönetilen bazı ülkelerin yapmış olduğu hak ihlallerine vurgu yapan Yeşilçayır, insan hakları ile demokrasiyi eşleştirme tezinin açmazlarını göstermeye çalışmaktadır. Bu çerçevede O, hak ihlallerinin önüne geçebilmek için öncelikli olarak, her iki kavramın da birbiriyle karıştırılmadan, yerli yerince anlaşılması gerektiğini düşünmektedir (Yeşilçayır, 2019: 97-98). Görülmektedir ki, insan hakları söylemlerinin bu denli kutsanıyor olması ve bununla birlikte, demokratik bir yapıya sahip olunması, insanlığa dair gerçekte yaşanmış ve yaşanmakta olan problemleri çözmeye yeterli gelmemektedir.

Kitabın sonlarına doğru, "özne" ve "öteki" kavramları üzerine değerlendirmeler yapan Baudrillard, ötekinin yok edilerek özne ile aynileştiğini ve kişinin, kendi olma sırrını kaybettiğini anlatır; "artık inanmıyoruz; ama inanana inanıyoruz. Artık sevemiyoruz; yalnızca seveni seviyoruz. Artık ne istediğimizi bilmiyoruz; ama bir başkasının istediğini isteyebiliyoruz" (Baudrillard, 2020b: 169). Buradan hareketle, günümüz insanının, yalnızca ötekinin gözüyle görmeye muktedir olabileceğini söyleyebiliriz. Buna ek olarak, insanın artık kendi kendisi tarafından kontrol edilme ve denetlenme iradesini kaybetmekle beraber, başkaları tarafından denetlenen ve kontrol edilen bir yaşama doğru hızla sürüklenmekte olduğunu söylememiz mümkündür.

Diğer taraftan Baudrillard'ın *Kusursuz Cinayet* adlı eserinde, üzerinde durduğu asıl cinayet, tam anlamıyla gerçekliğin ölümüdür. Bahsi geçmekte olan cinayet, söylenildiği gibi kusursuz değildir; çünkü cinayetin aşık olması onun kusursuz olmadığını göstermektedir, onu kusursuz kılan, katillerin kim olduğunun belli olmayışıdır (Baudrillard, 2019b: 9-10). Şüphesiz, bu cinayetin aydınlatılmasının önündeki en büyük etkenlerden biri de, sanal dünyanın üretmiş olduğu belirsizlikler olarak görülmektedir. İyi ve kötü, güzel ve çirkin, doğru ve yanlış, erkek ve kadın gibi birçok kavram bu belirsizlikten payını almıştır. İçinde bulunduğumuz dönemi, "transeksüel" bir dönem olarak adlandıran Baudrillard, cinsiyetlerin birbirine göz dikmesi neticesinde, erkeğin dışı olana, dışının de erkeğe şaşı bakacağını söyler (Baudrillard, 2019b: 146). Bu durum, sadece ötekinin yok edilmesini değil, ötekiyle beraber kendini de yok etmenin önünü açmıştır. Nitekim ona göre "ötekinden yoksun olmak, cinsiyetten yoksun olmak ve cinsiyetten yoksun olmak da ne olursa olsun şu ya da bu türle olan simgesel bir bağdan" (Baudrillard, 2019b: 140) yoksun olmak anlamına gelmektedir. Zira kendini ötekinin varlığıyla var edebilen insanın, ötekini tehdit olarak görmesi ve ortadan kaldırması, ötekine karşı oluşturulan savunma melekelerinin de yok edilmesi demektir. Böylece kişi, ötekini yok ettiği yerde, kendisini de ortadan kaldırmaktadır. Sanal gerçeklikle silinmekte olan bu çağda, gerçekliğin öldürülmesiyle ortaya çıkan cinayetin katili belli olmadığı için, bu konuda herhangi bir çözüm üretilmesi de beklenmemektedir.

Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh* adlı eserinde; bütünsel gerçeklik, imge, illüzyon, kötülüğün egemenliği gibi çeşitli kavramları, kendine özgü düşüncelerle yorumlayarak gündeme getirmiştir. O, gerçekliğin öldürülmesinden bahsederken, öldürülmüş olan gerçekliğin, fiziksel gerçeklik değil, metafizik gerçeklik olduğunu vurgular; "gerçeklik ruhunu sürdürüyor ama ilkesi ölmüş durumda" (Baudrillard, 2019a: 16) diyen düşünür, artık gerçekliğin ruhundan bahsetmenin imkansızlığına dikkat çekmektedir. Tam da bu noktada, gerçekliğin yerini, bütünsel gerçekliğin aldığını söyleyebiliriz; bütünsel

gerçeklik denilen şey, her şeyin görülmesi gerektiği fakat görülecek hiçbir şeyin kalmadığı bir anda ortaya çıkmaktadır (Baudrillard, 2019a: 90). Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, fiziki olarak düşünüldüğünde bütün her şey olduğundan fazla vardır fakat bu çoklukta gerçekliğin ruhu diye bir şey kalmamıştır. Gerçekliğin yerini alan bütünsel gerçeklik, hiçbir şeyle değiş tokuş edilemeyeceği için, sürekli olarak kendi kendisini yenilemek ve yeniden üretmek durumundadır.

Günümüzde iyilik ve kötülük kavramlarının, mutluluk ve mutsuzluk kavramlarına indirgendliğini söyleyen düşünür, bu indirgeme durumuyla, Tanrı'nın yok edilmesi arasında bir bağlantı olduğuna inanmaktadır. Tanrı'nın yok edilmesiyle birlikte, cennet ve cehennem kavramları da yok edilmiş ve bunun sonucunda, insanlar, sanal alemde ödüllendirilip, bağışlanır bir hâle gelmişlerdir; "sanal düzeyde herkes bağışlandığında aslında hiç kimse bağışlanmamış olacağından, bu durumda, bağışlanmanın da bir anlamı kalmayacaktır" (Baudrillard, 2019a: 143). Kötülüğün ve iyiliğin anlamını önemsizleştiren durumun temelinde yatmakta olan asıl sorun budur. Tepetaklak edilmiş olan bu dünya, şeytanın insanlara hazırlamış olduğu bir tuzağın tezahürü olarak, insanları yalnızca anlık coşkularla sersemleten bir mutsuzluk sarmalına dönüşmektedir. Tatmin nesnesi olarak insanlara sunulan sınırsız fırsatlar, şeytanın açtığı çukuru daha da derinleştirmekte ve sanat, sinema, bilgi, iletişim gibi fayda sağlayabilecek alanlar bile birer tatmin nesnesine dönüşerek, ruhların şeytana teslim edildiğini düşündürmektedir.

İçinde bulunduğu çağın sorunlarına kayıtsız kalamayan Baudrillard, bazı eserlerinde de belirtmiş olduğumuz gibi, görmüş olduğu sorunları ve problemleri ironik bir dille gündeme taşımıştır. Gerek modern düzeni gerekse içinde bulunduğu postmodern düzeni, kendine özgü kavramlarla ve fikirlerle değerlendiren düşünür, toplumlara dayatılan bu yeni düzenden kurtulabilmenin kolay olmayacağını anlatmaktadır. O, simülasyon, gerçeklik, hiper-gerçeklik, yanılsama, belirsizlik, kendinden geçme, ayartma, simgesel değiş tokuş gibi daha birçok sayamadığımız kavramlardan yola çıkarak, kendine özgü üslubu ve tarzıyla çağın ruhsuzluğunu tartışmaktadır. Bu çerçevede, içinde bulunduğumuz zamanı ve durumu anlayabilmek için, onu anlamak ve ortaya koyduğu düşünceleri idrak edebilmek önem arz etmektedir.

3.2. Simülasyon ve Hipergerçeklik

Modern sonrası dönemle birlikte, her şeyin simüle edildiği yeni bir çağa geçiş yaptığımızın altını çizen Baudrillard, 1960'lı yıllarda başlamış olan değişimin izlerini yazılarına taşıyarak, içinde bulunduğu çağın dönüşümlerini kendine ait olan "simülasyon" kavramıyla açıklamaya gayret göstermiştir. Oğuz Adanır, çevirisini yapmış olduğu

Simülakrlar ve Simülasyon kitabının başında, "simülakr", "simüle etmek" ve "simülasyon" kavramlarına açıklık getirmektedir;

SİMÜLAKR: Bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm.

SİMÜLE ETMEK: Gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak, göstermeye çalışmak.

SİMÜLASYON: Bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterilme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesi (Baudrillard, 2021a: 7).

Simüle etmek ve gizlemek eylemlerinden bahseden düşünür, simüle etmek ile gerçeklik arasında gözle görülür bir fark olduğunu fakat simülasyon ve gerçeklik arasında herhangi bir farkın kalmadığını, sahte ve gerçeğin iç içe geçerek belirsiz bir hâl aldığını söylemektedir (Baudrillard, 2021a: 7-16). Bizler, sözü edilen bu zihinsel gerçekliğin, yalnızca imgesiyle bağlantı kurabilmekteyiz. Kitabın bir bölümünde geçen, tv ekranından Amerikalı seyirciye sunulan Loud ailesi örneği, gerçekliğin nasıl yok edildiğini kavramak açısından çok önemlidir. Örnekte sunulduğu üzere, bir ailenin bütün hayatı kesintisiz bir şekilde izleyiciye aktarılmaktadır. İdeal bir aile tipi olarak seyirciyle buluşturulan bu tablo, kusursuz aile çekimlerinin ardından, bozulmuş ve karı-koca boşanmıştır. Bu durumun, en başından hiper-gerçekliğe dönüştüğüne dikkat çeken Baudrillard, Loud ailesinin sonunu getiren etkeni, Loud ailesinin kusursuz bir şekilde seyirciye sunulmuş olmasına bağlamaktadır (Baudrillard, 2021a: 49-52). Burada vurgulanmak istenilen asıl mesele, televizyon ekranından izleyiciye yansıyan görüntülerin, gerçekliği yerinden etme meselesidir. Buna ek olarak, gerçeklerle modellerin birbirine karışmasıyla beraber, gerçek yaşam ve sanalın, ayırt edilemez bir duruma geldiğini de söylememiz mümkündür.

Simülasyon evreninde, televizyon karşısında yer alan kişinin asıl amacı, bilgi edinmek ya da herhangi bir meseleye dair fikir edinmek değil, yalnızca kendisinden beklenen izleme eylemini gerçekleştirmektir. Bununla beraber, sadece izleyicinin amacı değişmemiş, televizyon programları da amacını yitirmiştir; artık acıklı olaylar, haberler bile, habercinin kişisel yorumlarına terk edilerek, kendi gerçekliğini kaybetmiş ve eğlenceye dönüşmüştür. Üzerinde durmuş olduğumuz bu sebepler, simülasyonun son evresi olan sanal evrende, gerçekliğe rastlamanın pek mümkün olamayacağını göstermektedir. Gerçek ve düşsel olanın iç içe geçtiğini ve gerçekliğin tamamının bir tür gerçeklik oyununa dönüştüğünü düşünen Baudrillard, gerçekliğin, modellerin etkisi altında yok edilmiş olmasına dikkat çeker (Baudrillard, 2021ç: 149). Estetik büyülenmeye maruz kalan gerçeklik, hile ve kurgu gibi tuzaklarla saptırılmakta ve bu saptırılma sonucunda yok edilerek, var olan mevcut düzenini simülasyon evrenine terk etmektedir.

Televizyonu "öldüren eğlence" olarak gören Neil Postman da, her şeyi eğlenceye indirgeyerek hayatı tamamen çiçekli yollar gibi gösteren televizyonun, insanları, duygusal anlamda derinden etkilediğini söylemektedir. Öyle ki, "bazı insanları canından bezdiren reklamlar bile daima göze hoş gelecek şekilde ve insanın damarını tutuşturan müzik eşliğinde ustaca hazırlanır" (Postman, 2020: 111). Böyle bir durumla karşı karşıya kalmak, insanların duygusal boşluklarının kötüye kullanılma ihtimalini akla getirmiyor değildir. Mutluluğun ve huzurun eğlencede olduğunu düşünen toplumların sayısı her geçen gün artarken, gösteri olan şeylerle olmayan şeyler arasındaki fark da gün geçtikçe kaybolmaktadır. Değişime uğrayan gerçeklik, yaşantımızı etkileyen özgün kültürümüzü dönüştürerek bizleri gösteri kültürünün tesiri altına almakta ve toplumların kendilerine özgü değerlerinden bahsetmek yerine, şovmenliğin ürettiği sahte değerler kabul görmektedir.

Yine aynı şekilde Oğuz Adanır da, Gerçekliğin yok edilmesi konusunda, televizyonun etkin rol oynadığını düşünmektedir. Televizyonun, zavallılık sunan bir mecra olduğuna inanan Adanır'a göre bu zavallılık, bir çaresizlik ve israf olarak, toplumların yaşamlarından, zamanlarından ve paralarından çalmaktadır. Çaldığı şeyler karşısında insanlara hiçbir şey vadetmeyen televizyon, Tanrı'ya olan inancı zedelemenin yanında, ahlakı da hedef almaktadır (Adanır, 2012: 90). Popüler araç niteliğinde görülen televizyon, toplumların kültür yapılarını ve davranış biçimlerini etkilediği gibi ahlak anlayışlarına da sirayet etmektedir. Her şeyin eğlenceye dönüşmesiyle beraber, ahlak kavramının da yerinden edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Netice itibarıyla, televizyon ve kitle iletişim araçlarının, yalnızca gerçekliği buharlaştırmakla kalmadığını ve bunun yanında, bütün değerleri de altüst ettiğini söyleyebiliriz.

Sanal gerçekliği simülasyon olarak tanımlayan George Ritzer, sanal gerçekliğin, öteki simülasyonlardan daha çok büyülemeye maruz bıraktığını şöyle ifade eder: "İnsanlar sanal simülasyonu gerçekliğe tercih eder hale geldiler" (Ritzer, 2019: 186). Gerçekliğe son noktayı koyan bu simülasyon düzeninde en büyük rol medyaya düşmektedir; bütün her şeyi mühtehcenleştirerek anlamsızlaştıran medya, gerçeklikten uzak, hiper-gerçek bir dünya kurmaktadır. İç içe geçerek buharlaşan şeylerin yanında, anlamdan da söz etmek artık olanaklı değildir. Anlamın, iletişim araçları içerisinde için için kaynadığını vurgulayan Baudrillard, anlam ve iletişimin hiper-gerçekliğe uğrayarak gerçeğe son verdiğini ve hatta gerçekten daha gerçek bir görünüm aldığını iddia etmektedir (Baudrillard, 2021a: 116). Günümüzde, insanları tesiri altına almayı başarabilen anlam, gerçeklikle bağını koparmış olan büyüleyici bir anlam olarak görülmektedir.

Gündelik hayatın akışı içerisinde simülasyonla karşılaşmak artık çok olasıdır; mesela sürücü kursları eğitiminde, trafiğe çıkmadan simülasyon aracılığıyla sanal bir ortam oluşturarak araba kullanmayı öğrenmek mümkündür. Görebildiğimiz kadarıyla simülasyonun büyük zararları, nadiren de olsa karşılaşmış olduğumuz bu küçük faydalarını önemsiz kılmaktadır. Şu durumda, insanların, teknolojiyi yarardan daha çok zarara hizmet ettirmek için tercih ettiğini söylememiz yanlış olmayacaktır. Özellikle yaşadığımız şu anda, içinde bulunulan zaman ve mekandan uzaklaşarak evren ötesine geçişi sağlayan "metaverse", yapay bir mutluluk vadederek toplumları kandırmaktadır. Kendisini ve kendisi dışında kalan şeyleri, olduğu gibi değil, olmasını istediği gibi görmeyi arzulayan günümüz insanı, bu arzusuyla yalnızca şeyleri değil kendisini de ölüme mahkum etmektedir; simülasyon evreninde bizlere vadedilen sahte mutluluklar, bizi biz yapan gerçek duygulara baskın gelmektedir. Buradan hareketle, simülasyonun, gerçekliğin karşısında değil, bir belirsizlik durumu olarak her şeyin iç içe geçtiği ve buharlaştığı bir yerde konumlandığını ifade etmemiz mümkündür. Baudrillard'ın işaret ettiği üzere; simülasyon kusursuz bir cinayeti andırmaktadır ve bu kusursuz cinayet, "estetik cerrahi ile tuzağa çekilen yüzün ve bedenin çağı, sanal gerçeklik aracılığıyla silinen dünyanın çağı, bireysel hücrelerin kopyalanmasıyla günün birinde yok edilecek olan bizlerin çağı" (Baudrillard, 2019b: 138) olmaktadır. Artık insanın kendi mevcudiyetinden bahsetmesinin bir imkanı yok gibidir; çünkü var olan mevcut düzende, kişilerin kendi olarak kalabilmeleri ve kendi kimliklerini muhafaza edebilmeleri çok zordur. Dolayısıyla, kendi varlıklarını gerçeklikten kaçarak yok eden toplumların, kendi elleriyle kendilerinin sonunu hazırlamaları ve duyarsızlaşmanın eşiğine doğru hızla ilerliyor olmaları acı bir gerçektir.

3.3. Sanat ve Yitirilen Sanat

Tasarlanmış olan hiper-gerçek yeni dünya anlayışı, sanatı ve sanatsal faaliyetleri derinden etkilemiştir; üretilen yeni sistemin bir parçası haline gelen sanat, kendisini dahil ettiği bu sisteme uyum sağlama eğilimindedir. İçinde bulunduğumuz hiper-gerçek durumun, orji sonrası bir durum olduğunu düşünen Baudrillard, "orjilerden ve bütün arzuların özgürleşmesinden sonra trans-seksüel evreye" (Baudrillard, 2021g: 49) geçtiğimizi söyler. Her şeyin trans hâlini alması, sanat için de geçerlidir; sanat artık bayağılık mesabesinde bir trans-estetikliğe dönüşmüş ve gerçekçi bir göz yerine, imgesel bakışı tercih etmiştir.

Sanatın gerçek anlamını, değerini ve ruhunu kaybetmesi, sanayi devrimiyle başlayan seri üretim faaliyetlerine dayanmaktadır. Maddi kazanç ve kâr amacı güden seri

üretim faaliyetleri, sanatı da etkisi altına almıştır; böylece sanatla bağı bulunmayan birçok şey sanata tahvil edilirken, sanatın gerçek mahiyeti ise yok olmaya yüz tutmuştur. Bu vesileyle sanat, özgünlüğünü ve biricikliğini yitirmekle beraber, hiçbir yerde olamama fakat her yerde görülebilmek özelliği kazanmıştır.

Baudrillard düşüncesinde trans-estetik konusunu tartışan Merve Nur Türksever, yüksek lisans çalışmasında, Baudrillard açısından sanatın mahiyetini derinlemesine inceler. O, bu çalışmasında, Baudrillard'a göre, artık sanatın temsil gücünü kaybettiğini vurgular (Türksever, 2019: 100). Bundan böyle, sanat eserleri herhangi bir şeyi temsil etmekten çok uzaktır ve aynı şekilde, sanatçı da ortaya koymuş olduğu yapıtlarda bir temsiliyet gayesi gütmeyi; hiçbir gaye taşımayan sanatçı ve sanat eserleri, yalnızca içinde bulunduğu sistem tarafından kabul görmeyi amaçlar. Bu sebeptendir ki, artık sanat eserlerinde bir anlam aramak gereksizdir, çünkü çağdaş sanat, anlamını kaybederek mevcut yerini bayağılığa terk etmiş görünmektedir.

Sanat konusunda ehemmiyetli düşünceleri bulunan Andrey Tarkovski, bugün bizleri güldüren, eğlendiren fakat asla acıya ve üzüntüye yaklaştırmayan bir sanat anlayışının geçersizliğine dikkat çekmektedir. Tarkovski'ye göre gerçek sanatsal fikirler, sanatçıya acı verici olmalıdır. Tek hedefi eğlence ve para olan sanatçılar, insanların zayıflığından faydalanarak, onların ruhlarını yağmalamaktan başka bir şey yapmamaktadırlar. O, sorumluluğunun bilincinde olan gerçek sanatçıların, kişisel menfaat taşımadan, görevlerini yerine getirmelerinin gerekliliğini savunur (Tarkovski, 2020: 196-197). Tarkovski bizlere, gerçek sanatçının dürüst olması gerektiğini söylemektedir. Sanatsal faaliyetler, gündelik hayatın aleladeliğinden ve anlamsızlığından uzak bir şekilde, yaratıcılığın gereği olarak sanatsal içtenliği korumakla çok fazla alakalıdır. Bu konuda başarılı olamayan ve insanlarla kendi arasındaki perdeyi muhafaza edemeyen sanatçının, özgün ve anlamlı eserler verebilmesi çok zordur. Belki de çağdaş sanatçının en büyük hatası, insanlarla arasındaki perdeyi tamamen kaldırmak ve böylece beğenilme arzusunun esiri olmaktır. Nitekim bu beğenilme arzusu, yalnızca sanatçılık kabiliyeti bulunanları değil, sanatçılık kabiliyeti bulunmadığı halde sanatın kapısını aralayanları da kuşatmaktadır. İşin kötü yanı ise, bir yandan sanat eserleri değerini yitirirken, diğer yandan da gerçek sanatçının kim olduğu hakkında ortaya çıkan bilinmezlik sorunu sürekli bir şekilde devam etme eğilimindedir.

Sanat ve sanat eserleri konusuna dair fikirlerini "trans-estetik" kavramıyla ele alan Baudrillard, sanatın, ruhunu ve aşkınlığını yitirdiğini ve hiçbir anlamının kalmadığını anlatmaya çalışmaktadır (Baudrillard, 2020b: 20). Güzellik kavramının, moda adı altında yok edilerek beğeni ve göstergeye indirgenmesi gibi, sanat da değerini ve anlamını

kaybederek olması gereken yeri terk etmiştir. Günümüz sanatını bütünsel gerçekliğe benzeten düşünür, tıpkı bütünsel gerçeklik gibi, çağdaş sanatın da hiçbir şeyle değiş tokuş edilemeyeceğini ve yalnızca kendi kendisiyle takas edilebileceğini vurgular (Baudrillard, 2019a: 102). Onun bu söylemleri, günümüzde hakim olan çağdaş sanatın aslında var olmadığı, sadece adının olduğu ve bununla beraber, bütün sanatsal faaliyetlerin entegre kültüre bağlılık göstermekten öteye gidemediği üzerinedir.

Baudrillard'ın sanatla ilgili görüşlerine, *Baudrillard* adlı eserinde yer veren Oğuz Adanır, fırça sallıyor olmanın, bir imza eylemi olma durumundan bahseder; O, fırça sallama eyleminin, seri üretime geçişle beraber özgünlüğünü yitirdiğini ve sahte ile kopya arasında herhangi bir fark bırakmadığını söyler (Adanır, 2016: 185). Seri üretimin pazarcı anlayışından payını alan günümüz sanatı, anlamsız fırça darbeleriyle kendini sürekli olarak yenileyip üretmekten başka bir şey ortaya koyamamaktadır. Bir ressamın başına gelebilecek en büyük felaketlerden biri de, kendisini seri üretim sisteminin eline terk etmesi olsa gerek; seri bir şekilde sanat eseri üreten ressam, sanatsal hiçbir ürün meydana getirememekte, sadece içinde bulunduğu sisteme ne kadar çok uyumlu olduğunu göstermektedir. Nitekim bu konuda Baudrillard, "sanat giderek karmaşıklaşıp, giderek bir hiçe dönüştüğü ölçüde maddi bir değere sahip olmakta, hatta değeri artmaktadır" (Baudrillard, 2019a: 108) diyerek, sanatın olduğu kadar sanatçının da gerçek gayesini yitirmiş olmasına işaret eder. Teknolojinin bu denli gelişmiş olduğu çağımızda, gerçek sanatın ve sanatçının, sahte olandan ayırt edilmesi imkansız gibidir; artık çekilen herhangi bir fotoğraf üzerinden çeşitli oyunlar oynanarak farklı tasarımlar üretmek çok kolaydır. Sağlanan bu kolaylıkla, birçok sanatsal olmayan şey, sanatsal içeriğe dönüştürülme imkanı bulurken, sanatçılık hamuru bulunmayan birçok kişi de sanatçılık hevesine kapılabilmektedir.

Sanat, gerçek anlamını ve değerini, mesuliyet kazandırma ve diriltici ruh eylemiyle kazanabilir. Baudrillard'ın, günümüz sanatını sanat olarak göremiyor oluşunun asıl nedeni buradan kaynaklanmaktadır; acıdan, anlamdan ve mesuliyet bilinci aşılardan uzak olan bir sanat anlayışı, toplumları baygınlaştırmaktan ve uyutmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Roman eserlerinin, düşündürme gayesi gütmeksizin yalnızca sürükleyicilik özelliğiyle değer kazanması; sinemanın, film yerine kârlı projeler üretmesi; fotoğrafların, insanları ayartmak için kullanılması gibi etmenler, sanatın çöküşü için yeterli sebepler oluşturmaktadır. Baudrillard'ın da ifadesiyle, bugün bizim gerçek sanatla bir irtibatımız kalmamışsa, bunun altında "bayağılığın sanata, sanatın bayağılığa göçmesi" (Baudrillard, 2021g: 69) durumu yatmaktadır. Çağdaş sanatın kendisine biçtiği değer; hükümsüzlüğün, anlamsızlığın, belirsizliğin ve vasatlığın yol açtığı ironik bir

değerdir. Reklamların, göstergelerin, kopyaların, medyanın ve teknolojinin her yeri baştan sona kuşatmış olması, sanatı, yeni düzenin kurbanı olmaya mahkum etmektedir.

3.4. Belirsizlik ve Tepkisizlik

Baudrillard düşüncesinde yer alan kendinden geçme hâli, öznenin nesne tarafından baştan çıkarılmasını ifade etmektedir. Nesne tarafından kuşatılan özne, yine onun tarafından tuzağa çekilerek, baştan çıkartılmaya maruz bırakılmış ve kendinden geçme durumuna düşmüştür. Kendinden geçme, modanın aldatıcı etkisiyle, güzelden daha güzele, iyiden daha iyiye ve her şeyin en mükemmeline ulaşma arzusuyla ortaya çıkmaktadır; bu arzunun altında yatan sebebi, tüketim konusuyla ilişkilendiren Baudrillard, tüketim konusunda bizleri etkisi altına alan reklamların utanma eksikliğinden değil, bizim kendi baştan çıkarılma arzumuza yenik düşmüş olmamızdan kaynaklı bir sorun olduğunun altını çizer (Baudrillard, 2021b: 161). Baştan çıkarılmanın ağına bir kez düşmüş olan kişinin varacağı yer, hiper-gerçekliğin hakim kılındığı kurgusal bir dünyayla beraber, belirsiz ve olaylar karşısında oldukça tepkisiz bir dünyadır.

Baştan çıkarılma durumunu Baudrillard açısından inceleyen İdris Kılıç, yüksek lisans çalışmasında, imgenin özne üzerindeki etkisine değinmektedir. Ona göre özne, imgesel olanın büyüyle beraber baştan çıkarılmış ve edilgen hâle gelmiştir, imge, yeni bir gerçeklik inşâ ederek, reklamlar ve kitle iletişim araçları yoluyla özneyi isteme eylemine sevk etmektedir (Kılıç, 2019: 36). Kendi özgür iradesiyle seçim yapmakta olduğunu düşünen özne, tüketim nesnelere tarafından nasıl sömürüldüğünün farkında değildir. Onu, belirsizliğe ve tepkisizliğe iten asıl neden de, işte bu bahsetmiş bulduğumuz, farkında olmayış hâlidir. Tüketim toplumunda yer alan nesnenin, ayartan konuma geçmesiyle birlikte, öznenin mevcut konumu sarsıntıya uğramıştır; nesne, özne üzerinde tahakküm kurarak öznenin yerini işgal ederken, özne ise nesnenin karşısında tepkisiz kalarak yenilgiyi kabul etmiş ve kendisini nesne olma durumuna düşürmüştür.

Baudrillard, tüketim toplumunda yaşayan öznenin düşmüş olduğu durumu belirsizlik olarak görmektedir. Kendi ifadesiyle, "belirsizlik içinde özne artık ne biri ne diğeridir, bundan böyle yalnızca aynı'dır" (Baudrillard, 2020b: 126) artık onun kendine has seçimlerinden bahsetmesinin imkanı yok gibidir. Bu duruma ek olarak söylemek gerekirse, bireyin yalnızca kendine ait özgünlüğü değil, ötekinin özgünlüğü de yok edilmiştir; tüketim toplumunda, ne öteki üzerinden kendini tanımak ne de kendi üzerinden ötekini kavramak imkansız denecek kadar zor görünmektedir. Öyle ki, birey artık kendi iradesinden ve sorumluluğundan kurtulmuş olarak ne istediğini bilmiyor olmanın belirsizliğiyle, başkasının kendisi için seçtiğini uygun görür hâle gelmiştir; bu durum,

cinsiyetlerin de sonunu getirmiş ve kadın-erkek aynileşerek kendi kimliklerini kaybetmişlerdir. Mesela kadınların nasıl daha güzel olabilecekleri, sistem tarafından belirlenir hâle gelmiş, yine bununla beraber, erkeklerin de güzellik algısı değişmiştir; kendi şekillendirdiği kadını reklam malzemesi hâline getiren medya, "işte güzel olan budur" diyerek, güzelliğin ölçütünü belirlemektedir. Bir başka ifadeyle, kadının kendisi için talep ettiği güzellik arzusu, kendisine sunulan seçenekler arasındadır; yine erkeğin de güzelliğinden ötürü seçmiş olduğu kadın, kendisine sunulan seçenekler arasından olacaktır. Bu durumda, arzuların da gerçek olup olmadığı tartışmalı bir hâl almaktadır. Günümüzde güzellik satan estetik merkezleri, herkesi aynileştirmekle kalmamakta, aynı zamanda yeni bir güzellik algısını da zihinlere işlemektedir. Sunulmakta olan yapay güzellikler, doğal olana düşman bir tavırla, doğal olanı çirkin gösterme eğilimine de girebilmektedir. Merak edilen ise, tüketim toplumunda sürekli değişmekte olan ve modağa bağı tutulan güzellik dayatmasına, estetik müdahalelere maruz kalan insan vücudunun ne kadar dayanabileceğidir. Hiç şüphesiz, kendini sisteme feda eden öznenin, kendinden geçmesi ve baştan çıkarılması, medyanın sunduğu çekici imgelerle sağlanmaktadır. Baudrillard, insanın kendisine yaşattığı bu durumu, "insanın kendini, kurduğu kapana düşürmesi ve büyüdü bir dünyada hareket etmesi" (Baudrillard, 2021e: 91-92) olarak nitelendirir. Bireysel bir şekilde herkesin kendinden geçtiği bir topluluğa, kandırıldıklarını söylemek de boşunadır; çünkü zevk ve eğlencenin ön planda tutulduğu bu sessiz yığınlar, anlama değil, yalnızca kendinden geçmenin ve büyülenmenin sarhoşluğunda, göstergesel zevklere kulak kabartmaktadır.

Teknolojiyle kuşatılmış olan yaşantımızda "sessizlik" kavramının önemli bir yeri olabileceğini düşünen Erling Kagge de, ekran başına geçen insanların, kendilerini kaybettiklerini ve hiç kimsenin kendisi olarak kalamadığını vurgular. "Benimle çok az ilgisi olan dünya içinde kayboluyorum" (Kagge, 2020: 68) diyen Kagge, insanın kendisine ulaşabilmesi için, içinde bulunduğu dünyanın hızından kurtulması gerektiğine ve bunun da yalnızca sessizlikle sağlanabileceğine inanmaktadır. Başka bir ifadeyle sessizlik, doğanın sesini daha derinden duymanın kapılarını açmakla beraber, kişiyi, kendi içsel yolculuğuna çıkararak kendi ruhunu hissetmesine olanak tanıyan bir durumdur. Bunca çokluğun, gürültünün, belirsizliğin arasında yitip gitmekte olan kimlikler, belki de sessizliğin ve sadeliğin gücünü keşfettiği anda gerçek başarıyı elde etme imkanı bulacaklardır. Fakat Kagge bu sessizliğin, dünyaya sırt çevirmek olmadığını, tam aksine, dünyayı çok daha açık ve seçik görerek hayata aşık olma eylemi olduğunu özellikle belirtir (Kagge, 2020: 37). Onun düşüncelerinden de hareketle, göstergelerin etkin olduğu mevcut dünyanın, görmemiz için çok fazla görüntü, duymamız için çok fazla

gürültü üreterek görsel ve işitsel duyularımızı pasifleştirdiğini söyleyebiliriz. Hiçbir şeyin net olmadığı bu belirsizlikte, gördüklerimiz ve duyduklarımız da bulanık olmaktadır; bu bulanıklıkta, kendinden geçme kaçınılmaz olurken, herhangi bir konuda anlamlı tepkiler üretme çabaları ise başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

Kendinden geçme ve baştan çıkarılma hâli, mevcut anlamların yitirilmesi olarak, bizleri simülasyon kavramıyla da karşı karşıya bırakmaktadır. Baudrillard'ın kavramları arasındaki ilişkinin bütünlüğünü görebilmenin, tam olarak burada mümkün olabileceğini vurgulayabiliriz. Gerçeğin, kendinden geçmiş bir şekilde hiper-gerçekliğe uğradığını söyleyen düşünür, "simülasyon, gerçeğin kendinden geçmiş bir biçimidir" (Baudrillard, 2021f: 12) diyerek, insanlara sunulan kusursuz reklam içeriklerinin ve nesnelerin, insanları kendinden geçme durumuyla baş başa bıraktığını vurgular. Ona göre, var olan sistem, kanserli bir hâl almıştır; dünya artık geriye doğru tek bir adım bile atamayacak durumdadır, bu hastalıklı gelişmeye tepkisiz kalan toplumlar, dünyanın intikamıyla yüzleşmek zorundadırlar (Baudrillard, 2021f: 17). Bu korkunç gidişata bakıldığında, dünyanın hızını yavaşlatması ve tedavi edilmesi çok zor görünmektedir; üzerinde durduğumuz nokta, kör nokta olarak, tarihin, gerçekliğini yitirmiş olma düşüncesini akıllara getirmekte ve geriye dönmenin mümkün olmadığını bizlere düşündürmektedir. İnsanlığın geleceği söz konusu edildiğinde, karar verme ve düşünme sorumluluğumuzu bundan böyle makinelerle devredeceğimizi düşünen Baudrillard, ilerlemekte olan teknolojiye dair duyduğu endişeler ve korkular karşısında haksız sayılmaz (Baudrillard, 2020b: 169). Nitekim günümüz dünyasına baktığımızda, onun bu konudaki düşüncelerinde yanılmadığını rahatlıkla görebiliriz; nereye gideceği belli olmayan ileri düzey robotların ve makinelerin, insanlığın geleceği hakkında büyük kaygı uyandırmakta olduğunu söyleyebiliriz.

3.5. Hiper-Gerçeklik ve Eğitim

Baudrillard düşüncesindeki hiper-gerçeklik kuramının, "taklitler ve gerçekler" arasındaki fark üzerinden ele alınması, bizleri, eğitim alanında yaşanan değişim ve dönüşümleri irdelemeye götürmüştür. Yaşadığımız çağda, her alanda hiper-gerçekliğe maruz bırakılmış olmamız açık bir gerçektir. Hâliyle gerek eğitim gerekse eğitim faaliyetleri de bu hiper-gerçekliğe dönüşümden fazlasıyla payını almış görünmektedir.

Eğitim programlarında simülasyonun etkisini "bilgi" kavramı üzerinden ele almak, hiper-gerçekliğin eğitim programlarındaki etkisini daha anlaşılır kılacaktır. Bu konuda, Duran, Kaymakçı ve Ünal simülasyonun eğitim sistemleri üzerindeki etkisini inceleyerek, bilginin dönüşüm aşamalarından bahsetmişlerdir. Mesela sanayi devrimi

öncesinde bir sandalye yapmak zanaat gerektirirken, sanayi devriminden sonra herhangi bir zanaat gerektirmeksizin bir sandalye üretmek mümkün hâle gelmiştir (Duran, Kaymakçı, Ünal, 2020: 1592). Bu noktada, sanayi devriminden önce özne ve ürettiği nesne arasında bir bağ olduğunu, fakat makine üretimine geçişle beraber bu bağın yok edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Makinelerin seri üretim yoluyla meydana getirdiği nesnelere, kişinin birebir ürettiği nesnelere çok daha farklıdır, çeşitli nesnelere üretmek adına bir araya toplanmış olan fabrika işçileri, yalnızca montaj işlevi görmektedirler. Bu işçiler, birlikte üretmiş oldukları nesnelere, tek başlarına kaldıklarında üretemeyecek durumdadırlar, çünkü üretmiş oldukları nesnelere tanımazlar ve onların bilgisine de sahip değillerdir. Dolayısıyla, bir şeyler üretmek için edinmiş olduğumuz ezber bilgiler, üretmiş olduklarımız hakkında bir malumata sahip olduğumuz anlamına gelmemektedir. Bunun yanında, seri üretim yoluyla üretmiş olduğumuz nesnelere bizlere çok yabancı olması ve bizlerin de üretmiş olduğumuz nesnelere yabancı oluşumuzun temelinde, ezberci eğitimi görmemiz de mümkün olabilmektedir.

Eğitimin çok erken yaşta başladığına ve doğada mümkün olabileceğine inanan J.J. Rousseau, kaleme aldığı *Emile* adlı eserinde eğitim konusunu detaylıca incelemektedir. O, çocuk eğitiminin anne baba tutumlarından ayrı tutulamayacağını düşünmektedir, mesela irade ve sabır kontrolü yaşayan bireyler, çocukluk çağında annesi ve babası tarafından bütün arzuları karşılanmış olan çocuklardan meydana gelmiştir. Bu konuya binaen o, maddi bakımdan iyi bir konumda olan ailelerin, çocuklarının adına gereksiz ihtiyaçlar uydurduklarından bahseder. Esasında onların bu davranışlarının temelinde, çocukken kendilerinin yaşamış oldukları yokluklar yatmaktadır. Bu sebeptendir ki, çocuklarını kendi arzularına esir ederek bir nevi kendilerini tatmin etmeye çalışmaktadırlar. Rousseau, bu tutumda olan ailelere "çocukların arzularını, istedikleri için değil, ihtiyaç duydukları için" (Rousseau, 2009: 47-48) yerine getirmeleri gerektiğini öğütler. Zorunlu eğitimin, niteliksiz bireyler yetiştirdiği üzerine tartışmak elbette önemlidir fakat eğitimin temelini ailede başladığını görmezden gelmek büyük problem oluşturmaktadır. Rousseau, *Emile*'den bahsederken, "ezberden bir şey bilmez; ama tecrübeyle pek çok şey öğrenmiştir. O yaşta pek çok kitap okumuş değildir; ancak tabiatın kitabını iyi öğrenmiştir" (Rousseau, 2009: 136) diyerek bahseder. Bugün aileler kendi çocuklarını kendi hallerine bıraksa kaç tanesi başının çaresine bakabilir? Kendi başının çaresine bakabilmek de eğitimin bir parçası sayılmaktadır, hatta belki de en önemli parçalarından biridir diyebiliriz. Artık günümüzde birçok aile, çocuklarını hayata hazırlamak yerine, ezber bilgilerle donatılıp belli bir yere ulaşmasını tercih etmektedirler. Bununla birlikte, öğretmenlerin iyi öğrencilerle karşılaşmayı ümit etmesi ve ailelerin de

eğitim sorumluluğunu yalnızca okula ait görmesi, eğitime dair sorunları daha da karmaşık hâle getirmektedir. Dolayısıyla, hem ailelerin hem de eğitimcilerin el ele vererek, ortak bir şekilde kendi üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri, gerek aile gerek öğretmen ve gerekse öğrenci açısından en sağlıklı yol olarak görünmektedir.

Yine benzer biçimde, okullaştırma ve eğitimin aynı anlama gelmediğini savunan Ivan Illich, rekabet toplumu olan okulun, "yaşama hazırlığı yabancılaştırmakta" olduğunu ve öğrencileri, almaları gereken eğitimden mahrum bıraktığını vurgular. Ona göre "diploma yarışının baskısı altında" (Illich, 2021: 57-60) sınırlandırılan eğitim programları, tüketimin gücüne boyun eğmekten başka bir şey yapmamaktadır. Eğitim programlarının, bireysel farklılıklara ve eğitimin asıl gayesine göre değil, belli bir kesimin ihtiyaçlarına yönelik tasarlanması, eğitimi bir simülasyon durumuna çevirmektedir. Eğitimde bireysel farklılıkların görmezden gelinmesi, tıpkı fabrika ürünleri gibi, benzer tip bireylerin kopya hâlinde topluma katılmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, öğrenciler geleceğin maddi kaygısını omuzlarında taşımaktan, eğitimin gerçek mahiyetini kavrayamaz durumdadırlar. Esasında eğitim dediğimiz şey, bireyleri erdemli kılmayı amaç edinmesi gerekirken, içinde bulunduğumuz mevcut eğitim sistemi, erdemli bireylerin yetişmesine olanak tanımaz. Zira rekabet ortamının olduğu bir yerde, eğitimin, erdeme dair amaçlarından bahsetmek çok zordur, rekabet ortamının bireysel çıkarları gözetiyor olması, bireysel ve toplumsal kalkınmanın önünde en büyük engel olarak görölmektedir.

Günümüz eğitim programlarının yalnızca maddi olana yönelmesi neticesinde anlamla irtibatını zedelemiş olması, eğitim üzerine tartışılması gereken önemli meselelerden biri olarak karşımıza çıkar. Hayalden ve idealden yoksun olan günümüz eğitiminin, diploma avcılığına döndüğünü vurgulayan Nurettin Topçu, böyle bir eğitimin, ahlâki düşüklüklerden kurtulamayacağıının altını çizmektedir (Topçu, 2017: 90). İnsan hayatına ve yaşantısına dokunma gayesi taşımayan mevcut eğitim sistemi, sadece mideleri doyurmak için bir reçete sunmaktadır. Herkesin kendisini düşünmesini ve diğerlerini düşman gözünde görmesini teşvik eden eğitim sisteminde, insan ruhunun pasif bırakılması kaçınılmaz olmuştur. Özellikle sanat ve felsefe eğitiminin, ruhlara merhamet aşılacağıını düşünen Topçu, insanın çevresine merhamet duymasının ilk koşulu olarak, kendi ruhunda ıstırap duymanın gerekliliğine değinmektedir. Aksi halde, kendisini bu merhaleye ulaştıramayan bireylerin, şöhret arzularına kapılarak kötü ihtirasların esiri olmaları, onları, taklitçiliğe götürecektir (Topçu, 2017: 124). Taklitçi eğitim, varlığını kendileri dışında arayan bireylerin, düşmüş oldukları yabancılaşma tuzağından başka bir şey değildir. Tüketim toplumunun gayesini destekleyen eğitim

programları, kendine dönmeye güç yetiremeyen ve kendine yabancılaşan bireye, eğlenceli eğitimin yollarını göstermektedir.

Değerini ve anlamını yitiren her şeyin ciddiyetini kaybetmesi, hiç şüphesiz televizyonla gerçekleşmiştir. Televizyonun eğitim üzerindeki tesirleri konusunda Postman, görsel uyarıcıların eğitime çok fazla dahil edilmesinin, öğrencilerin yorum kabiliyetini olumsuz yönde etkilediğini ve eğlenceli olan sunumlara yönelimi artırdığını düşünmektedir; her dersi eğlence yoluyla öğrenmeye hazır hâle getirilen öğrenciler, her şeyi sevinçle karşılamının ve algılamının yanılığısına düşmektedirler (Postman, 2020: 182-189). Eğitimin ciddiyeti konusunda görüşlerini beyan eden Ritzer ise, eğitim ortamlarında sadece ders sunumlarının değil, derslerin sunulduğu mekanların da ciddiyetlerini kaybettiklerine dikkat çeker; kendi aralarında rekabet yarışına giren eğitim ortamları, bilgi öğretmekten ziyade, eğlence için tasarlanmış mekanları yansıtmaktadır, tüketicinin ilgisini çekerek müşteri toplamaya çalışan eğitim mekanları, kâr amacını önceleyen alışveriş merkezlerini andırmaktadır (Ritzer, 2019: 210). Eğitim faaliyetlerini eğlenceye çeviren durum işte tam da burasıdır; gerekli olan ciddiyeti kaybederek tüketim sisteminin amaçlarını öncelemek, eğitime dair herhangi bir iz bırakmamaktadır. Eğitimde simülasyon kavramının en bariz şekilde hissedileceği yer de burasıdır; günümüz eğitiminin, bireyleri belli bir süre oyalamak için mi, yoksa gerçekten topluma kaliteli kişiler kazandırmak için mi tasarlandığı tartışmaya açık bir durumdur.

Bilginin gerçek amacından saptırılmasıyla beraber tüketim nesnesine dönüşmesine dikkat çeken Baudrillard, bilginin artık bir eğitim amacıyla var olmadığını ve tamamen olmasa bile yüksek oranda tüketim nesnesine tahvil edildiğini vurgular. Ona göre; "nesnelere sahip olunmak ve kullanılmak değil, yalnızca üretilmek ve satın alınmak gibi bir amaca hizmet ederler" (Baudrillard, 2020a: 217). Sanayi devrimi öncesinde belli bir zanaat edinme ve buna bağlı olarak üretim yapma gayesi taşıyan bireyler, makineleşmeyle birlikte, daha iyi yerlere gelmek, şöhret sahibi olmak, maddi olarak belli bir hedefe ulaşmak için bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bütün nesnelere gereksinim amacı dışında üretilmeye başlanması, bilgiyi de tüketim nesnesine dahil etmiştir; dolayısıyla insan artık bilgiye sahip olan değil, onun tarafından sahip alınan bir konumda gibidir. Bir başka ifadeyle, kişilerin kendilerine özgü bilgiler keşfetmesinin önü kapanırken, sistemin sunmuş olduğu belli bir çerçeveye sahip olan bilgiler, eğitim faaliyetinin temelini oluşturmuştur. Buradan hareketle, bilginin, eğitim ortamlarında tıpkı bir fabrika ürünü gibi herkese aynı tarzda ulaşmasının ve ezbere yönelik olmasının, mevcut yeteneklerin söndürülmesinde ve yok edilmesinde etkin rol oynadığını söyleyebiliriz.

Yaşadığımız dünyada, tüm yaşam tüketimle kuşatılarak, bütün etkinlikler aynı kategoride birleştirilmiştir; sanat, eğitim, kültür ve bütün aklımıza gelebilecek her şey Baudrillard'ın ifadesiyle, "drugstore'da alışveriş merkezinin bütünleyici parçası" (Baudrillard, 2021b: 19) haline gelmektedir. Bütün her şeyin kültürleşmeye maruz kaldığı bu alışveriş merkezinde, iç içe geçmiş olma durumu hakimdir; mesela aynı ortamda hem yemek yiyebilir hem film izleyebilir hem de eğitim alabilirsiniz. Günümüz eğitim ortamlarına baktığımızda, alışveriş merkezlerini andıran tüketim ortamlarıyla karşılaşabiliriz; bugün çeşitli kursların ve sertifika programlarının, alışveriş merkezlerinin içinde yer aldığını görebiliyoruz. Bütün bu durumlara bağlı olarak, günümüz eğitim faaliyetlerinin, tüketime boyun eğdiğini ve eğlence odaklı öğrenmeyi düstur edinerek kendi özgün mahiyetini kaybettiğini vurgulamamız mümkündür.

Eğitim ve öğretim faaliyetleri yalnızca ilköğretim ve liselerde değil, üniversitelerde de entegre kültürün himayesine girmiş görünmektedir. John Tomlinson, *Kültürel Emperyalizm* kitabında, akademik yayıncılık konusuna değinmektedir. O, önemli yayınevleri ve kuruluşlarının, kapitalist çevreler tarafından oluştuğunu iddia etmektedir. Bu çerçevede, akademik çalışmalar piyasaya yön veren unsurlar olarak görülmekte ve akademik anlamda neyin yayınlanacağı, kimin konuşacağı piyasa talebine bağlı kılınmaktadır (Tomlinson, 2020: 33). Ayrıca, akademik çalışmaların niteliğini belirleyecek olan ölçüt, piyasa gücünü elinde bulunduran kişilerden başkası değildir; sistemin kaliteli bulduğu ve onayladığı eserler dışında kalan akademik çalışmalar, neredeyse yok hükmünde kabul edilmektedir. Nihayetinde hayat şartları altında ezilen büyük çoğunluk, sistem tarafından kabul görmek ve toplumda belli bir yer edinebilmek adına, kendi özgün düşüncelerinden ve fikirlerinden vazgeçmek durumunda bırakılmaktadır. Bu durumu reddeden birçok düşünür ise kendi isimlerini duyurmadan sessiz ve gösterişsiz şekilde dünyadan ayrılmayı tercih edebilmektedirler. Eğitimin her evresine sirayet eden taklitçi ve çıkarıcı eğitim anlayışı, bugün bizleri çeşitli ahlak sorunlarıyla başbaşa bırakmaktadır.

Zorunlu eğitimin "bir kitle imhâ silahı" olduğuna dikkat çeken John Taylor Gatto da, okul ile eğitim arasında bir fark olduğunu, eğitimin dört duvar arasında sınırlı kalamayacağını ve hayatın her alanına tesir edebileceğini vurgular (Gatto, 2018: 9). Okulun çocuklara sunacağı sınırlı eğitim, çocukların kendilerini keşfetmelerine izin vermemekte, tam aksine, kendilerine yabancılaşarak, kendilerinden uzaklaşmalarını desteklemektedir. Gatto'ya göre; okulun vermiş olduğu eğitim, çocukları bir uşağa dönüştürme eyleminden başka bir şey değildir. O, çocuk sahibi olan ailelere şu sözleriyle seslenir; "okullar çocuklara işçi ve tüketici olmayı öğretir, siz kendi çocuklarınıza lider

ve maceracı kişiler olmayı öğretin. Okullar çocuklara düşünsel olarak itaat etmeyi öğretir, siz kendi çocuklarınıza eleştirel ve bağımsız düşünmeyi öğretin." (Gatto, 2018: 29). Onun bu sözleri, gerçek eğitimin okullarda mümkün olamayacağı üzerinedir. Okullarda özellikle teknolojinin hakim kılınmasıyla bozulmaya uğrayan eğitim programları daha çok eğlence odaklı olduğu için, bireylerin yalnız kalmasına pek izin vermez; halbuki eğitimin en önemli amaçlarından biri de, bireylerin yalnız başlarına kalabilmeyi ve yalnız kaldıklarında ise, vakitlerini değerli kılacak meşgaleler edinmeyi öğrenmek olmalıdır. Günümüzde etkin olan zorunlu eğitimin başarı algısı, nitelikten ziyade nicelik odaklıdır; bir şeyler öğrenmek, paylaşmak, yardımlaşmak gibi davranışlar herhangi bir başarı değeri taşımazken, yüksel puanlar, diplomalar, sertifikalar, ünvanlar büyük başarı göstergeleri olmuştur. Hâliyle bir şekilde içinde yer aldığımız bu eğitim sisteminde, bizi sarıp sarmalayan tek duygunun, rekabet duygusu olacağı kaçınılmazdır. Nitekim Gatto da bu konuda şu sözlere yer vermektedir; "öğrencilerin kafalarına, bağımsız bir şekilde geçimini sağlamaya dönük eski maçın yerine yeni bir nihai hedef aşılandı: iyi bir iş bulmak" (Gatto, 2018: 67). Sadece kendi ülkemiz değil, genel olarak dünyaya baktığımızda onun ne kadar haklı olduğunu görebiliyoruz, elbette bu sorunun tek kaynağı eğitimciler değildir, çünkü onlar da standart eğitim kalıplarından çıkmışlardır ve sistemin izin verdiği kalıbın dışına çıktıklarında başlarına gelecek olan durumların farkındadırlar. Şu halde, bu konuyla ilgili mevcut çözümler arasında en iyi çözüm olarak, sistemsal bir problem olduğunun farkındalığıyla, bu doğrultuda bir çare aramak gerektiğini söyleyebiliriz.

4. TEKNOLOJİ VE MODERN DÜNYANIN GERÇEKLIK İNŞÂSI

4.1. Baudrillard Düşüncesinde Teknik Sorunsalı

Teknik problemlerin altında yatan sorunları irdelemek için, özellikle bu sorunların cereyan ettiği ilk çıkış noktasına kadar gitmek gerekmektedir. Günümüzde insan hayatında önemli bir yere sahip olan teknoloji, bugün artık fayda sağlayıcı olmaktan ziyade, daha çok zarara uğratma cihetinden ele alınmaktadır. Cevizci'nin de tanımladığı üzere, teknoloji felsefesi, "insan hayatı ve toplum üzerindeki etkilerini ele alan" (Cevizci, 2021: 417) bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz dünyasının mühim meselelerinden biri olarak görülen ve insan eylemlerinden bağımsız olmayan teknoloji, maddi ve manevi donanımları ifade etmekle beraber, toplumların kültürel sistemlerini de yüksek oranda etkileyebilmektedir.

Teknolojinin gelişim evrelerine baktığımızda, ilk dönemlerde insan hayatını kolaylaştırma maksadı gözettiğini, fakat sanayi devrimi sonrasında makineleşme ile beraber "kontrol bende" diyerek, toplumlar üzerinde bir egemenlik kurduğu anlaşılmaktadır. Modern çağda tekniğin anlamını tartışmaya açan Jacques Ellul, *Teknoloji Toplumu* adlı eserinde, tekniğe ilişkin tezlerini ortaya koymaktadır. Ona göre, makinelerin dünyasına alışık olmayan insan, tekniğin adapte etmesi sayesinde teknikle kaynaşır hâle gelmiştir. Hayatın her alanına sirayet eden teknoloji ile uyum sağlamayı başaran insan, teknoloji ile bütünleşmiş görünmektedir (Ellul, 2003: 16). Makineleşme dönemi öncesindeki teknik gelişmeler, bireylerin yeteneklerini ortaya çıkarmaya yardım etmekteydi. Fakat makineleşme sonrasındaki teknik faaliyetler, insanlardaki var olan becerilerin yok olmasını destekler nitelikte bir gelişim izlemiştir. Mesela parça parça insanlara sunulan teknik malzemeler, insanların birleştirici ve bütünleştirici zihin gücüne ihtiyaç duyarken, artık bir bütün şekilde insanlara sunulur hâle gelmiş ve böylece insanlar, haklarında hiçbir malumata sahip olmadıkları nesnelere üretmeye başlamışlardır. Nihayetinde, tek bir düğmeye basma eylemi ile sayısız üretim gerçekleştiren insan, yalnızca yönlendirilen konumda olarak, makineye uyum sağlar bir duruma getirilmiştir.

Bu konuda Charlie Chaplin'in, *Modern Zamanlar* adlı filmi, insanın teknik ile nasıl bütünleştiğini anlamamız açısından önemli bir yere sahiptir. Bu filmde, makinelerle çalışan insanların, fark etmeden nasıl kendilerini makineleştirdikleri konusu işlenmektedir. Örneğin filmin bir bölümünde, yeni üretilen yemek yedirme makinesinin ilk denemesi yapılır. Deneme için kullanılan Chaplin'in, makinenin bozulmasıyla beraber

yüzü zarar görür. Filmde yer alan bu sahne adeta makine tarafından dövülen insanın yazgısını yansıtmaktadır. Yine bir başka sahnede ise, makine tarafından yutulan insan sahnesi sergilenir. Film boyunca bizleri düşünmeye ve sorgulamaya sevk eden Chaplin, teknikle bütünleşmiş olan modern insanın mağlubiyetini gözler önüne sermektedir. Aydınlanmanın ve ilerlemenin desteklediği birey, her geçen gün geçerliliğini yitirmektedir. Özellikle de içinde bulunduğumuz çağ, tek bir akli desteklemektedir; o da tüm insanlığa egemen olması beklenen makinesel akıldır. Bu çerçevede, mevcut bütün akıllar, mekanik akla boyun eğerek yenilgiyi kabul etmiş görünmektedir. Kutsallık olmadan insanın yaşayamayacağını vurgulayan Ellul, insanın artık bir Tanrı'ya ya da tabiatüstü şeylere değil, tekniğe kutsallık atfettiğini düşünmektedir (Ellul, 2003: 154). Bu durumda, tekniğin meydana getiricisi olan insanın, tekniğe itaat etmesiyle beraber, tekniğin nesnesi olma konumuna indirildiğini söylememiz yanlış olmayacaktır.

Günümüz teknik sorunlarını kendi düşünce sisteminde eleştirel bir zemine oturtan Baudrillard ise, kendisinden üstün makineler üretme hevesine kapılan modern insanın, kendi kapasitesini aşan modeller tasarlayarak, kendisini deneysel bir varlığa dönüştürmüş olmasına dikkat çeker (Baudrillard, 2017: 72). O, günümüzde itidal olmaktan uzak, ölçüyü fazlasıyla kaçırmış olan teknolojik gelişmeleri, simülasyon, tüketim toplumu, sanal gibi kavramlar çerçevesinde açıklamaktadır. Gerek insan doğasına gerekse tabiata karşı yabancılaşmanın önünü açan teknolojik gelişmelerin, Baudrillard tarafından açık ve net bir şekilde eleştiriye tâbi tutulduğunu görebiliriz. Özellikle kitle iletişim araçlarının, bizleri, şiddet ve bayağılıkla uzlaştırmakta olduğunu vurgulayan düşünür, bu konuda reklamcılığın, insanları yapaycılığa ittiğini iddia etmektedir. Bunun yanında her şeyin bu yapaylıktan etkilenmiş olması, yalnızca insanların değil, bütünü dengesinin bozulmasını da beraberinde getirmiştir (Baudrillard, 2014: 255). Örneğin bugün baktığımızda, hayvanların iklim sorunlarını tetiklediğine dair birtakım söylentiler, doğal olanın karşısına yapaylığın kurulmasına yönelik yeni bir dünyanın çağrısında bulunmaktadır. Baudrillard düşüncesinde, doğal olanın öldürülmesiyle yapaylığın ön plana çıktığı bu kusursuz cinayet, "tekniğin alaycılığı" kavramına karşılık gelmektedir. Egemen olduğumuzu sandığımız bütün bu teknolojik nesnelere, aslında egemen olmadığımız, bilakis bizlerin üzerinde egemenlik kuran nesnelere başka bir şey değillerdir (Baudrillard, 2019b: 93). Özü reklama bağlı kılınan göstergesel dünyamız, artık insanlık için kutsal bir konumda görülemeyecek durumdadır. Bir başka ifade ile temsiliyet gücünü yitiren özne, dünyanın teknoloji eliyle kendisinden intikam almasına maruz bırakılmıştır. Şüphesiz bu intikam, teknolojinin alaycılığıyla oldukça yakından ilişkilidir.

Teknoloji kavramına ve teknik sorunsalına farklı bir bakış açısı getiren önemli isimlerden biri de Heidegger olmuştur. Teknoloji kavramını tekniğin ilk çıkış noktasına kadar götürerek "tekhne" kavramıyla ilişkilendiren Heidegger, bugünün teknolojik problemlerinin kökenine inmeye çalışmaktadır. Ona göre "tekhne", bilgi kavramına karşılık gelmekle beraber, episteme kavramıyla aynı mesabede görülmelidir. Bununla birlikte "tekhne" bir sırrı açığa çıkarma faaliyetine yönelik olarak, varlığın kendisini açmasına dönük olan bir hakikat meselesine işaret etmektedir. Bu münasebetle, "tekhne" kavramı ile gerçekliğe vurgu yapan "aletheia" kavramları arasında bir bağlantı kurmak zaruri görünmektedir (Heidegger, 2017: 13-14). Heidegger'in bahsetmiş bulunduğu her iki kavram da, Platon'un "mağara istiaresi" ile ilgilidir. Fakat o, mağara istiaresini içinde bulunduğumuz şartlara uyarlayarak, kendi felsefî zeminine oturtmaktadır (Haşlakoğlu, 2016: 169). Heidegger'i Antik Yunan düşüncesine götüren etken, yaşadığımız teknik sorunların çözümünü orada bulma düşüncesi olmuştur. O, bugün bizleri mahkûm ederek özgürlüğümüzü kısıtlayan teknolojinin, kendi özüne yabancı olduğundan bahseder. Tekniğin özünü "ge-stell" kavramıyla açıklayan düşünür, "ge-stell" kavramını bir tür açığa çıkarma faaliyeti olarak görmektedir (Heidegger, 2017: 67-68). Buradan hareketle, onun düşüncesinde teknik ve tekniğin özü arasında oldukça büyük bir fark bulunduğunu söylememiz gerekmektedir. Dolayısıyla, bugün başımıza gelen teknik felaketlerin çoğu, tekniğin özünü kavrayamamış olmamızla ilgilidir.

Günümüz teknolojisinin gidişatına baktığımızda, bu gidişat karşısında insanın kendisini çaresiz ve savunmasız hissetmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu çaresizlikten kurtulmanın mümkün olduğuna inanan Heidegger, bu kurtuluşu, teknolojinin denetim altına alınmasına ve bireylerin ise bu denetimi idrâk etmesine bağlamaktadır. Modern teknolojinin Heidegger açısından büyük bir tehlike arz etmesinin temelinde, modern teknolojinin şefkat ve merhamet gibi insanî duygulara ehemmiyet vermemesi yatmaktadır. Şu halde modern teknolojinin, "amaç için her yol mübahdır" düsturundan hareket ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat bu noktada Heidegger asla umutsuz değildir. O, "bizler -kabul etsek de etmesek de- esirde çiçeklenip meyveye durmak için kökleriyle topraktan iyileşmesi gereken bitkiler" (Heidegger, 2017: 172) olduğumuza dair taşımış olduğu inancı asla yitirmemiştir. Netice itibarıyla insan, teknik aygıtlara ne kadar prangalanmış olursa olsun, onları toptan reddetme imkanını elinde bulundurduğunu unutmamalıdır. Bütün umutsuzluğa rağmen, içinde bulunduğumuz tehlikeyi bertaraf edebileceğimize dair hissettiğimiz kuvvetli inanç, bizleri, hem insanlığın hem de tekniğin özüne götürmeye muktedirdir.

Heidegger ve Baudrillard düşüncesinde teknik kavramını irdeleyen Merve Adaş'a göre günümüz teknolojisi, "çağcıl teknik" kavramını akla getirmektedir. O, çağcıl tekniğin, insanı kendisine yabancılaştıran ve böylece kendi özünden ve varlığından koparan bir duruma karşılık geldiğini düşünmekte ve bunun yanı sıra, bu tehlikenin aynı zamanda kendi içinde bir kurtarıcı taşıdığını da vurgulamaktadır (Adaş, 2018: 72). Yeniden mağara istiaresine dönecek olursak, mağarada zincirlerine bağlı bir şekilde yaşamakta olan insanın, kendi özünden ayrı düştüğünü söyleyebiliriz. Tıpkı çağcıl tekniğe kapılan insan gibi, mağaradaki insan da birtakım gölgelere aldanmaktadır. Dışardan yansıyan ışıkların oluşturduğu gölgeleri gerçek dünya olarak tasavvur eden insan, bu dünya hakkında bir şüpheye düşmediği müddetçe gerçek dünya ile bir tanışıklık sağlayamayacak ve kendi özüyle buluşamayacaktır. Günümüzde bizlere sunulan tekniği olduğu gibi kabul etmek ve onun gerçek mahiyetini irdelememek, tekniğin özünü kavramamıza engel olmaktadır. "Şu halde *tekhneye* ait olarak teknoloji, *aletheianın* hakikatin vuku bulduğu alanda vücuda- huzura gelmedir" (Heidegger, 2017: 86-87) diyebiliriz. Heidegger açısından bakıldığında, buradaki varlığa getirme faaliyeti, düşünme eyleminden başka bir şey değildir. Buna ek olarak, günümüzün teknik sorunsalının, özellikle düşünme yanlışlığından kaynaklı olduğunu söylememiz gerekmektedir. Bu noktada, bizleri varlığın özüne ulaştıracak olan asıl düşünme edimi "sükunetli düşünme" olmaktadır. Heidegger'in de vurguladığı üzere, günümüzün hesaplayıcı ve nicelik ağırlıklı düşüncesinin, sükunetli düşünmeye karşılık gelmediği aşikârdır. "Ancak sükunetle düşünen herkes düşünmenin yolunu kendince ve kendi sınırları dahilinde takip edebilir. Niçin? Çünkü insan düşünen, yani sükunetle düşünen bir varlıktır" (Heidegger, 2017: 161). Onun bütün bu söylemlerinden de anlaşılacağı üzere, bizleri, modern teknolojinin girdabı altında ezmekte olan asıl düşünce, hesaplayıcı ve çıkarıcı düşüncedir. Hâliyle, baktığı her şeye menfaat elde etme niyetiyle bakan modern teknolojinin, doğaya ve insanlığa dair herhangi bir iyi niyet besleyemeyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Teknik sorunsalı bağlamında Baudrillard ve Heidegger düşüncelerini mukayese ettiğimizde her iki düşünürün de bu sorunlar karşısında kayıtsız kalamadığını görmekteyiz. Fakat bu konuda her iki düşünürün de mevcut soruna farklı cihetten baktığını söyleyebiliriz. Şöyle ki, Heidegger düşüncesinde yer alan "öze dönüş" imkanı, Baudrillard düşüncesinde pek de mümkün değildir. Baudrillard'ı bu denli umutsuzluğa iten en önemli faktör, hiç şüphesiz teknolojinin artık insan elinden kurtularak kendi başına buyruk bir hâl almış olmasıdır. İnsanın gittikçe daha çok herkesleştiği ve kendine yabancılaşarak kimliğini kaybettiği yerde, insanın özüne dönmesi, kendi evini bulması

Baudrillard için imkansıza yakın bir ihtimal taşıırken, Heidegger açısından ise, oldukça muhtemel bir duruma işaret etmektedir. Heidegger düşüncesinde geçen "öze dönüş" faaliyetinin "vicdanın sesi" ile bağlantılı olduğunu vurgulayan Adaş, vicdanın bu çağrısının "olmaya çağrı" olduğuna dikkat çekmektedir (Adaş: 2018: 96). Baudrillard ise bu konuda, içinde yaşamış bulunduğumuz dünyada vicdan duygusuna dair herhangi bir emarenin kalmadığını ve her şeye karşı duyarsızlaştırılmış olan bir hayatı sürdürmekte olduğumuzu iddia etmektedir (Baudrillard, 2019: 161). Görülmektedir ki, çağımızın bizlere sunmuş olduğu zaman ve mekan, hız ve gösteri kisvesine bürünerek, insanın sahip olduğu sorgulama ve irdeleme gibi melekelerini yok edebilecek derecede etkin bir hâle gelmiştir. Kanaatimize göre, Baudrillard'ın içinde taşıdığı büyük umutsuzluk, çok da haksız sayılamayacak ve yadsınamayacak bir umutsuzluğa işaret etmektedir.

4.2. Günümüzde Nesnenin Tahakkümü

Günümüzde nesne kavramının önemli bir yer teşkil etmesi, şüphesiz yaşamış olduğumuz çağ ile yakından ilişkilidir. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra hız kazanan tüketim olgusu ve tüketim olgusunu celbeden göstergeler, nesnelere dünyasının tezahür etmesine fazlasıyla destek olmuştur. Daha öncesinde insanların faydasına hizmet eden pasif nesnelere, dijital kültür çağı ile beraber bambaşka bir boyuta evrilerek, toplumların ve bireylerin iştihalarına hitap etme yarışına girmişlerdir. Öyle ki bu durum bazen aşırıya kaçmakta ve insanları sapkınlık derecesine varıracak kadar sersemletebilmektedir. İnsanlarda yer eden nesne tutkusunu, "koleksiyonculuk" kavramıyla açıklayan Baudrillard, bu durumun bireylerin psikolojisi üzerinde derin bir iz bırakabileceğini ve daha da kötüsü, çeşitli hastalıklara yol açabileceğini söylemektedir (Baudrillard, 2020a: 120). Dolayısıyla bu durumun, nesnelere kendi özelliklerinden ya da çok fazla değerli olmalarından değil, ekseriyetle bireylerin fanatik duygularından ve psikolojik ruh hâllerinden kaynaklı olduğunu fark etmemiz gerekmektedir. Tabii ki bu problemin en önemli sebebi olarak, nesnelere tüketim amaçlı tercih edilmesini gösterebiliriz. Keza bu konuda Baudrillard, nesnelere herhangi bir işlev maksadından dolayı bir öneme sahip olmadığını ve yalnızca prestij sağlamak için tercih edildiğini vurgulamaktadır (Baudrillard, 2021c: 21). Bu durumda, nesnelere artık moda ya bağlı bir şekilde var olduğunu ve bununla birlikte, yararlı-yararsız ve değerli-değersiz gibi kıstaslara tâbi tutulmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu konuda alakalı olduğunu düşündüğümüz, Guy Debord'un *Gösteri Toplumu* adlı çalışması, nesnelere nasıl gösteri metasına dönüştüğünü kavramak açısından önemli bir yere sahiptir. Debord, gerçek dışı üretilen nesnelere gerçekliği dışladığını vurgulamakla

beraber, bu durumun bir nitelik kaybı olduğuna da dikkat çekmektedir (Debord, 1996: 25). Zira artık gösteri toplumunun bir metaya dönüşmüş şekilde tüm toplumsal hayata hükmediyor olması inkar edilemez bir gerçektir. Bireysel varlığın tüketim toplumu ortamında yok edildiğini düşünen Baudrillard ise (Baudrillard, 2021b: 251) öne sürmüş olduğu bu tezini, "Praglı Öğrenci" örneği ile temellendirmektedir. 30'lu yıllarda çekilmiş olan bu sessiz film, yoksul fakat oldukça ihtiras sahibi bir öğrencinin durumunu konu edinmektedir. Sevdiği kız tarafından fakir olduğu için reddedilen genç, şeytanın oyununa boyun eğmiş ve onunla bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre, zengin olma karşılığında aynadaki gölgesini şeytana satan öğrenci, ilk başlarda bu durumdan etkilenmese de ilerleyen zamanlarda nasıl bir hataya düştüğünü idrak etmektedir. İlk zamanlarda aynalarda kendi suretini göremeyen genç, daha sonraları kendi imgesiyle karşılaşır. Lakin artık imgesiyle dost değil düşmandır, intikam için gencin başına türlü belalar açan imge, tahammül sınırlarını zorlamış ve aynada belirmediği anda ateş edilerek öğrenci tarafından öldürülmüştür. İmgeye ateş açmasıyla beraber kendisine de ateş açmış olan genç, can çekişirken bulmuş olduğu bir aynanın içinde nihayet kendi suretini görebilmiş ve bedenini kaybetse bile gerçek görüntüsüne yeniden kavuşmuştur (Baudrillard, 2021b: 245-247). Görüldüğü üzere Baudrillard, vermiş olduğu "Praglı Öğrenci" örneğinde, kendisini satış pazarına dâhil eden insanın, meta haline geldiği takdirde menfi sonuçlarla karşılaşabileceğini imâ etmektedir. Satılığa çıkarılan her şeyin yabancı durumuna düşmesi, insanın da bu yabancılıktan payını almasına sebep olmuştur. Çağımızda var olan nesnelere müspet manada bir anlam taşımadığını düşünen Baudrillard, günümüzün vitrinlik nesnelere, gerçekliğe karşılık gelmediğini ve bunun sonucunda ise simülasyon üretiminin bütün her yeri kuşattığını söylemektedir (Baudrillard, 2021b: 215). Nesnelere bu denli vitrinlik alanına çekilmesi, onlara herhangi bir nitelik kazandırma gayesiyle değil, tam aksine, değerlerini azaltarak tüketimi daha etkin kılma amacıyla tasarlanan bir durumdur. Netice itibarıyla, günümüz nesnelere, gerçek ve özgün olma özelliklerini kaybetmesi, günümüz göstergelerinin mahiyetini sorgulamamızı kaçınılmaz kılmaktadır.

Göstergeler hususunda ehemmiyetli telakkilerde bulunan önemli isimlerden biri de, Gilles Deleuze'dir. Özlerin yalnızca sanat eserleriyle meydana gelebileceğini düşünen Deleuze'ye göre göstergeler, nesneden bağımsız değildir ve göstergelerin anlamı, nesneden çok daha derindedir. Bununla birlikte, göstergenin içerdiği anlam, onu yorumlayan öznenin çok daha derindedir (Deleuze, 2016: 39-41). Deleuze'nin bahsetmiş olduğu göstergelerin, bugün artık derinlikli bir anlam taşıyıp taşımadığı tartışmalı bir meseledir. Onun üzerinde durduğu, sanatsal faaliyetlerde açığa çıkan derinlikli

göstergeler, günümüz dünyasında önemini kaybetmiş gibidir. Baudrillard bu konuda, nesnenin sahip olduğu işlevsellik ve doğallık gibi birtakım niteliklerin, modern dünya ile birlikte görmezden gelinmeye başlandığını vurgulamaktadır (Baudrillard, 2021f: 152). Sömürü dünyasının tahrifatına uğramaktan kurtulamamış olan sanatın ve nesnelerin, bizleri, ne kadar gerçekliğin özüne ulaştırabileceği şüpheli bir durumdur. Buna ek olarak, özne de kendisine yabancılaştığı için, bakıp gördüğü nesnede, gerçekliğe dair işaretleri kavrayamayacak hâdedir. Dolayısıyla günümüz şartlarında, nesnenin ve öznenin ortak bir paydada buluşması, sadece aldatıcı zeminler üzerinden mümkün görünmektedir. Bütün bu çıkarımlardan yola çıkacak olursak, göstergelerin, sanatsal zemini terk ederek ayartıcı ve baştan çıkarıcı maksatların amaçlarına amade bir vasfa dönüştüklerini söyleyebiliriz. Baudrillard'ın da ısrarla vurguladığı gibi, içinde bulunduğumuz bu düzende, öznenin nesneye karşı olan mücadelesini kaybettiğini görmemiz gerekmektedir (Baudrillard, 2021f: 107). Aksi halde, nesne tarafından tahakküm altına alınmış olan öznenin, kendisine yöneltilen sorulara karşı tatmin edici cevaplar vermesi mümkün değildir.

Diğer yandan, bizler için büyük sorun olabilecek bir durum ise, "kopyalama" çalışmalarıdır. Esasında bütün sorunların kaynağının temelini burada görmek yanlış olmayacaktır. Fakat bizi asıl tehlikeye götüren ince nüansı fark etmek, ne demek istediğimizi anlamak açısından çok önemlidir. Mesela herhangi bir ürün, özne tarafından birtakım özgün değişiklikler yapılarak kopyalandığı takdirde, nitelikli bir ürün ortaya koyma statüsü kazanırken, yalnızca olduğu hâli ile öznenin kabulüne sunulan kopyalama işlemi ise, ruhsuz ve niteliksiz bir nesne işlevine tekabül etmektedir. Hâliyle bugün toplumları kuşatan nesnelerin, hiçbir özneye ihtiyaç duymaksızın kusursuzluk taşıması, nesnelere üzerinden gerçekleştirilen kopyalama faaliyetlerinin, sahtelikten ve yanılgıdan başka bir şey üretmediklerini düşündürmektedir.

Nesnenin gücü karşısında savunmasız kalan insan, üretmiş olduğu nesnelerin sorumluluğunu alabilecek kudreti bugün artık yitirmiş görünmektedir. Sözde daha rahat ve kaliteli yaşam sunmayı vadeden nesnelere ve ileri düzey robotlar, insan hayatını tehdit eden bir aşamaya evrilmiştir. Bundan böyle insanların pazar günleri bile çim biçemeyecek olması ve yeni üretilen makinelerin, kendi kendilerine açılıp kapanabilme özelliğine sahip olması, Baudrillard düşüncesinde, nesnelerin otomatikleşmesi olarak ifade edilmektedir (Baudrillard, 2020a: 163). Özellikle evlerimizin her köşesine yerleştirmiş olduğumuz maharetli robotlar, kullanım işlevinin yanında, mahremiyet alanımıza kadar bizleri gözetleyebilme ve dinleyebilme kabiliyetine sahip olabilmektedir. Şu halde, "akıllı ürünler" olarak nitelendirdiğimiz yeni teknolojik ürünlerin mahiyeti, yalnızca sağlamış

olduğu kolaylıklar açısından değil, en temel ihtiyacımız olan güvenlik açısından ve bununla birlikte etik açıdan da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Nesnenin tahakkümü meselesinde önemli olan bir diğer problem ise, öznenin, yaşamış olduğu zaman ve mekân içerisinde an'ı kaybetmiş olmasıdır. Bilhassa ileri düzey teknolojik ürünler ve sosyal medya, insanlarda aşırı bir şekilde görülme arzusu uyandırmaktadır. Misalen sosyal medyada paylaşmak amacıyla yapılan bir yemek, gösteriş amacıyla yapılan iyilikler, beğeni toplamak için çekilen bir resim... Bütün bunlar, hissederek yaşamamız gereken an'ların ruhuna kastetmektedir. Ben Stiller'in yer aldığı, "Walter Mitty'nin Gizli Yaşamı" adlı filmde, bir fotoğrafçının yaşamına değinilir. Filmde geçen bir sahnede, istediği fotoğrafı çekmek için saatlerce bekleyen fotoğrafçı, muazzam bir "kar kaplanı" görür, fakat fotoğrafını çekmez. Neden çekmediği ile ilgili söyledikleri ise ilginçtir: "bazen çekmemek ve o an'ı resimle öldürmeden, hissederek yaşamak" gerektiğini söyleyen fotoğrafçı, bizlere gerçek sanatçının kim olduğunu anlatmanın yanında, aynı zamanda gerçek yaşamın da ne olduğunu hatırlatmaktadır. Bizler, içinde bulunduğumuz zamanın bu hızlı akışı içinde, yaşıyor gibi değil, hayatın ritmini ve özünü kaçırıyor gibiyiz. Yapmış olduğumuz tercihlerimiz olsun eylemlerimiz olsun, insanın aidiyetiyle bir ünsiyet kurma duygusundan oldukça uzak görünmektedir. Nitekim çağlar boyunca birçok filozofun üzerinde durduğu problem, "kendi olma" meselesi olmuştur. Nihayetinde dünya ile aramızda sağlıklı ve kaliteli bir mensubiyet duygusu oluşturma kabiliyetimizi yok eden nesnelere, "kendi olamama" probleminin belki de en önemli müsebbibi olarak görülmektedir. Bu durumun neticesinde, nesnenin tahakkümü altında ezilen ve "kendi olma" gayesini yitiren bireyin, günümüz şartlarında özgür olup olamayacağı tartışmalı bir hâle gelmektedir.

4.3. Modern ve Modern Sonrası Dönemlerde Özgürlüğün İmkânı

Özellikle sanayileşme dönemi ile başlayan ve günümüze kadar artarak gelen çok çeşitlilik ve aşırı görsellik, bizleri, yaşamakta olduğumuz bu dönemde özgürlüğün imkânını sorgulamaya götürmüştür. Belli bir tanım olarak özgürlük kavramı; "insanın kendi kendisini yönetebilme gücüne sahip olması, kendi kendisini belirleyebilme anlamında özerk olması" (Cevizci, 2021: 343) şeklinde karşımıza çıkar. Özgürlük kavramını ele alırken, onun, bazı kavramlarla çok yakın ilişki içerisinde olduğunu görmemiz gerekmektedir. Mesela irade ve sorumluluk kavramları bunların başında gelir, çünkü genel anlamda baktığımızda, insanı var eden asıl şeyin irade olduğunu görmezden gelemeyiz. Bu çerçevede karşımıza çıkan problemin, içinde bulunduğumuz çağda, yapmış olduğumuz tercihlerin ne kadarının kendi irademizle gerçekleştiği meselesi

olduğunu söyleyebiliriz. Özgürlük sorunsalı, bireyin ve toplumun içinde bulunduğu yaşam şartlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir; bu bakımdan, kendi yaşam şartlarımız çerçevesinde, isteme arzusunun ve seçim yapma eyleminin, iradeden mi yoksa nesneden mi kaynaklı olduğu, konumuzun temelini oluşturmaktadır.

Modern ve modern sonrası toplumlarda özgürlüğün kısıtlanmasının kaçınılmaz olduğunu düşünen Theodore John Kaczynski, bu kısıtlanmanın en büyük müsebbibi olarak teknolojiyi görmektedir; "özgürlüğümüz üzerindeki sınırlamalardan bir bölümünün kalkabileceği doğrudur, ama genel anlamda, endüstriyel-teknolojik toplumun işlemesi için yaşamlarımızın büyük kuruluşlar tarafından denetlenmesi gereklidir" (Kaczynski, 2019: 52). Burada Kaczynski'nin üzerinde durduğu mesele, sistem tarafından kontrol altına alınan insanın, özgür olamayacağı sorunsalıdır. Bireyleri kontrol altına alan sistem, bu kontrolü genellikle onların psikolojik durumlarını kullanarak sağlamaktadır. Bununla birlikte, iş ve eğitim ortamları gibi toplumsal mekanlar, sistemin en etkili destekçileri olarak görülmektedir. Bu ortamlarda bireysel niteliklerin farklılıklarına bakılmaksızın bütün herkese aynı kazanımların sunulması ve neredeyse herkesin teknik konulara yönlendirilmesi, özgürlüğün imkânını daha da şüpheli bir hâle getirmektedir. Özgürlüğün, diğer insanların hayatını kontrol etmeye yarayan bir şey değil, kendi yaşamımızı kontrol etmeye yarayan bir güç olarak gören Kaczynski, başkalarının hayatında tahakküm kurmaya çalışan teknolojik gücün, iyi niyetli olmadığına inanmaktadır (Kaczynski, 2019: 44). Onun ortaya attığı söylemlerden yola çıkarak, teknoloji ve özgürlük arasındaki çatışmayı, güçlü olanın zayıf olanı ezmesi şeklinde değerlendirebiliriz. Dolayısıyla, tamamen insanî ihtiyaçların göz ardı edilerek yalnızca sistemin ihtiyaçlarına önem verilmesi, teknoloji ve özgürlük arasında bir uzlaşım sağlanabilmesinin çok zor olabileceğini düşündürmektedir.

Özgürlüğü toplumsal bir ilişki bağlamında inceleyen Zygmunt Bauman, *Özgürlük* adlı çalışmasında, toplumsal kontrol, bireysel özgürlük ve sistemle bütünleşme gibi konuları analiz eder. O, günümüz teknoloji toplumunda özgür iradenin var olabileceğine inanan kişilere şöyle bir soru yöneltmektedir; "peki eğer toplumun her bir bireyi eşsiz ve özgür iradesini kullanarak kendi amaçlarının peşinde koşuyorsa, düzene uygunluk nereden geliyor?" (Bauman, 2020b: 11). Onun ortaya atılmış olduğu bu soru, açıkcası özgürlük kavramının özünün yok edildiğini ve sadece kabuğunun kaldığını vurgular mahiyettedir. Bir toplumun özgürlüğünden bahsedebilmek, o toplumda bireysel özgürlüklerin durumuna bakmayı gerektirir; fakat bizler bugün bireysel özgürlükten bahsettiğimizde ilk akla gelen, serbestlik ve tüketim olmaktadır. Bu noktada, özgürlük mefhumunun ne kadar değersizleştirildiğini görmemiz mümkündür. Özgürlüğü sadece

tüketici özgürlüğüyle sınırlandırılanların, kendi varlıklarını güvence altına almaktan başka bir kazanım edinemeyeceklerini söyleyen Bauman, bu alışverişin mutsuzlukla sonuçlanacağını düşünmektedir (Bauman, 2020b: 15). Görülmektedir ki, insanlar bir mutluluk arayışı içerisinde, kendilerine mutluluk getireceğine inandıkları sisteme kendilerini kolayca feda edebilmektedirler. Kişiyi sunulanlar arasından tercihte bulunma eylemi, belki bir mutluluk arayışı olabilmekte fakat çoğu zaman hayal kırıklığı ile sonuçlanmaktadır; çünkü bu çoklukta ve çeşitlilikte, arzuların ve isteklerin nerede son bulacağı belirsiz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Frankfurt Okulu'nun kurucularından olan Herbert Marcuse, *Özgürlük Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde, özgürlüğün yeni anlamlarını aramaktadır. O, bilim ve teknoloji ile özgürlük arasındaki ilişkiyi, farklı bir perspektiften bakarak analiz eder. Teknolojik ilerlemenin, bireysel özgürlükleri destekleyebileceğine inanan düşünür, insanlar üzerinde tahakküm kuran teknolojinin, sömürü düzenine hizmet ettiği sürece bu duruma imkân tanımayacağına dikkat çekmektedir (Marcuse, 2019: 27). Teknolojik ilerlemeler, insan gücüne olan ihtiyacı azaltmakla belki insanlara bir özgürlük alanı açabilirdi; kişiler, kendileriyle ve diğerleriyle daha fazla nitelikli vakit geçirme fırsatı bulabilirlerdi, lakin yaşamakta olduğumuz çağ, rekabet toplumunu oluşturmanın yanında, bireysel arzuların öncelendiği bir çağ olarak, ne kendimize ne de diğerlerine herhangi bir özgürlük alanı tanımamaktadır. Artık bireysel özgürlüğün, başkalarına zarar vermeme koşulundan fazlasıyla uzaklaştığını ve kendimize zarar vermeden nasıl yaşayabiliriz? noktasına evrildiğini görebiliriz. Özgürlüğün imkânı meselesine Marcuse açısından baktığımızda, kötü olanın teknoloji olmadığını, asıl kötülüğü doğuran etmenin, teknolojiyi kötüye kullanma durumu olduğunu açık ve net bir şekilde söyleyebilmemiz mümkündür.

Modern ve modern sonrası dönemlerde özgürlüğün büyük oranda kısıtlandığını ve hatta yok edildiğini vurgulayan Baudrillard, artık bugün kişileri yönlendiren gücün kendi iradeleri değil, nesnelerin baştan çıkartıcı hâlleri olduğunu söylemektedir. Bunun yanında o, içinde bulunduğumuz bu özgürleşme sürecinin, kaybolup gideceğimiz bir müstehcenleşme sürecinden başka bir şey olmadığını da vurgular (Baudrillard, 2021e: 48). Burada baştan çıkarma eyleminin imgelerle sağlandığını söyleyebiliriz; bireyi kontrol altına almak ve birey üzerinde bir baskı oluşturmak, simülasyon düzeninin bir parçası hâline gelen imgelerin etkisiyle mümkün olmaktadır.

Baudrillard felsefesinde özgürlük sorunsalını inceleyen İdris Kılıç, Descartes ve Baudrillard açısından irade kavramını ele almaktadır. O, Descartes düşüncesinde iradenin özgür olduğunu ve seçim yapabilme kabiliyetini elinde bulundurduğunu vurgular. Nitekim, Descartes'in öne sürdüğü "düşünüyorum o halde varım" savı, iradenin

özgürlüğünü destekler niteliktedir. Baudrillard düşüncesinde ise iradenin özgürlüğünden bahsetmek olanaklı görünmez (Kılıç, 2019: 45). Çünkü Baudrillard'ın yaşamış olduğu çağda özne, dış etkenlerin tahakkümü altında kaybolmaya yüz tutmuştur; modanın, simülasyonun, gösterilerin ve nesnelerin karşısında kendi olmaya güç yetiremeyen özne, kendi iradesinin katili konumunda görülmektedir.

Günümüzde oluşan özgürlük algısı, insanların rahatça istedikleri her şeyi yapıp etmeleriyle ilişkilendirilir. Gerçeği gizlemekte olan bu yanlış tutum, gerçek özgürlüğün ölümünü de gizlemektedir. Bu konuda Baudrillard, Batı'da özgürlüğün öldüğünü, Doğu'da ise öldürüldüğünü söyler (Baudrillard, 2020b: 99). İnsan hakları söylemleriyle örtülen bu cinayet, özgürlüğü yalnızca görüntüde bırakmaktadır. Nasıl ki İnsan hakları söylemlerinin sadece görüntüsü varsa, özgürlüğün de sadece kabuk kısmı kalmıştır. İnsan hayatının değerli bir parçası olan özgürlük, bugün yalnızca birtakım düşük zaafllara kolayca ulaşabilmekten başka bir şey değildir. Özgürlük nerede? sorusuna, Baudrillard'ın ifadesiyle cevap verecek olursak; seçimin, nihai kararın olmadığı yerde, "özgürlük hiçbir yerdedir" dememiz gerekir. Ona göre, sorumsuzluğun verdiği bu rehavet, sanal makinelerin gelmesiyle başlamıştır; artık insanlar ne özne ne özgür, ne o ne bu, sadece birbirlerinin aynı'larıdır (Baudrillard, 2020b: 62-63). Görüldüğü üzere, içinde bulunduğumuz modern toplumsal koşullar, özgürlüğümüzü sınırlandırmakta ve irademizi kullanmamıza müsaade etmemektedir. Günümüz dünyasında yaşayan bireyler, seçimlerini kendi kararlarıyla aldıklarını düşünseler de, bunca çokluğun ve dayatmanın arasında, kendi irademizle seçimlerde bulunmak çok zor bir ihtimaldir. Dışsal etkenler tarafından belirlenmekte olan özne, artık yönlendiren değil yönlendirilen bir konumda yer edinmektedir.

4.4. Dijital Çağda Şehirlerin İnşası

Şehir konusu söz konusu olduğunda hususiyetle üzerinde duracağımız meseleler, insan ve aidiyet kavramları arasında yakın bir ilişkiyi tezahür etmektedir. Şehirleri inşa etme faaliyetleri, aynı zamanda insanları, toplumları ve mekânları inşa etme anlamlarına da gelmektedir. İnsan hayatı serüveninin, zaman ve mekân düalizminden ayrı tutulamayacağını düşündüğümüzde, sanayi dönemi ile başlayan ve özellikle de 19. yüzyıldan sonra zirveye ulaşan makineleşmenin, şehirleri ve şehirlerle beraber tüm hayatı nasıl bir dönüşüme uğrattığını görebilmemiz mümkün olabilmektedir.

Toplumları var kılan ve onlara ayırıcı nitelikler kazandıran kültür ve medeniyetler, teknolojinin zirveye ulaşmasıyla beraber yepyeni bir şekil almışlardır. İnsan ve tabiat arasında mutedil bir bağ kuran medeniyet kavramı, bugün değişik tanımlarla karşımıza

çıkılmaktadır. Medeniyetler üzerine mülâhazalar yürüten ve önemli düşünce adamlarının fikirlerini bizlerle buluşturan İbrahim Kalın, "Barbar, Modern, Medenî" adlı yapıtında, Toynbee'nin medeniyet kavramına değinir. Toynbee'ye göre medeniyet, çevrenin insanı dönüştürmesi değil, insanın, çevresini şekillendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım çerçevesinde günümüz dünyasının medeniyet anlayışına dikkat çeken Kalın, bu yeni medeniyetin oldukça sorunlu bir hâl aldığına değinir. Ona göre "Medeniyet, ilerleme, kalkınma vs. adına yapılan tahribat, insanı da varlığı da fakirleştiren, çoraklaştıran ve külli yıkıma götüren bir kâbusa" (Kalın, 2019: 126) dönüşmekten başka bir şey getirmemiştir. Zira insan ihtiyacından ötürü zuhur eden teknik ve teknoloji, insan ve tabiat arasındaki bağlantıyı yok etmiş ve böylece tabiat yalnızca aklın egemenliğine hizmet eder raddeye gelmiştir.

İnsanın kendisini doğanın egemeni olarak görmesi, bugün bizleri hiç beklemediğimiz sorunlarla baş başa bırakmaktadır. Artık şehir kurma çalışmaları, insan ve doğa arasında bir ünsiyet kurma değil, sadece konfor ve birtakım kolaylıklar sağlama amacı gütmektedir. Fakat bu durumun gerçekten de insan hayatına kolaylıklar getirip getirmediği tartışmalı bir durumdur. Çünkü içinde bulunduğumuz sistem, insan hayatından daha çok, kendi çıkarımı öncelemektedir. Ne estetiklik ne de kalite barındırmayan beton kent yığınları, toplumlara; ışıltılı, gösterişli ve bununla birlikte olabildiğince yapmacık bir hayattan başka bir şey vadetmemektedir. Nitekim bu konuda Kalın, "sanatkârın amacı, basit manada dış dünyadaki ceviz ağacını kopyalamak değil, ağacın mahiyetini ortaya çıkaracak bir soyutlama yapmaktır" (Kalın, 2019: 202) diyerek, özgün değerlerin önemini ortaya koymaktadır. Esasında baktığımızda, her mesleğin kendine göre bir sanat eserini celbettiğini söyleyebiliriz; işini titizlikle yapmak, özen göstermek, kendinden bir şeyler katmak ve en önemlisi de dürüstçe yapmak, her mesleğin vazife edinmesi gereken mühim niteliklerdir. Bu çerçevede, mesleğine gönül vermiş her sanatkâr, üretmiş olduğu nesneyi pazarlama gayesiyle değil, onu, maddi olanın ötesine taşıma niyeti ile çalıştığı ölçüde başarılı olma lütfuna sahip olabilecektir. Fakat bilhassa günümüzde, mevcut çalışmaların birçoğu sermayenin gücüne teslim olmuş görünmektedir.

Teknolojik yeni kentler üzerine birçok önemli fikirler ortaya koyan Richard Sennett, bu konudaki analizlerini kaleme almış olduğu eserlerinde bizlere sunmaktadır. Teknolojik mimarînin etkilerini "Zanaatkâr" adlı çalışmasında irdeleyen Sennett, el ile çizimin yerini artık bilgisayar destekli programların aldığından fakat bunun sonucunda birtakım tehlikelerin ortaya çıktığından bahsetmektedir. Bilgisayar ortamına bırakılan çizim, mimarların olası tehlikeleri görme melekelerini öldürdüğü gibi, nesne ile doğrudan

bağ kurma temayüllerini de yok etmektedir (Sennett, 2009: 59-62). Bunun yanı sıra, gerçekliği yok ederek simülasyonun önünü açan bilgisayar tasarımları, fiziksel deneyime izin vermedikleri için, insan ve ürün arasında bir yabancılaşma doğurmaktadır. Günümüzde bilgisayar tasarımlarından üretilerek kopyalarla inşa edilen yeni şehirlerde, herhangi bir özgünlüğe rastlamak çok zordur. Amerika gezilerindeki sokak gözlemlerinden yola çıkarak, Amerika'nın simülasyonun ta kendisi hâline geldiğini söyleyen Baudrillard, (Baudrillard, 2018a: 43) Amerika sokaklarının tamamen simülasyonun etkisi altında olduğuna dikkat çekmektedir. Bu durum artık taklit bile değildir, gerçeğin kopyalanmasından daha da ilerisi olarak, bilgisayar ortamında tasarlanan gerçek dışı olayların sokaklarda canlandırılmasıdır. Gelecekte yapay ışığın ve yapay enerjinin kentleri tamamen kuşatacağını iddia eden düşünür, bu durumu ulaşılabilir en son sınır olarak görmektedir (Baudrillard, 2018a: 34). Şehirleri saran ışıltılı ve gösterişli hayat, insanların hayatlarına da sirayet etmiştir. İnsanın hayat serüveninin çağdan çağa göre nasıl şekillendiğini birtakım görsellerle ve müzik sesleriyle aktaran "Baraka" adındaki belgesel film, geçmişten geleceğe hayatımızda nelerin değiştiğini gözlemlemek açısından faydalı olabilecek niteliktedir. Belgeselde sunulan görseller ve dinleti olarak verilen ses ritimleri, adeta "şehir" ve "kent" kavramlarının zihnimizde ayırt edilmesine yardımcı olma işlevi görmektedir. Şehir hayatının hakim olduğu o canlı sokaklar; çocukların neşeyle süslediği, börtü böceğin renk kattığı, doğanın sesinin derinlemesine hissedildiği sokaklardır. Kent yaşamının ortaya çıkmasıyla beraber, yoğun trafik sesleri, fabrika dumanları, ışıltılı gökdelenler, alışveriş merkezlerinden yükselen gürültülü müzik sesleri gibi değişiklikler, şehrin o mütevazî ve olabildiğince itidalli görülen çehresini yok etmiştir. Şehir hayatında yürüyerek gidilen ve bu esnada tefekkür etme imkânı sağlayan yollar ve sokaklar, caddelere dönüşerek, arabalara, alışveriş merkezlerine ve yüksek binalara terk edilmiştir. Herkesin araba sahibi olması, alışveriş merkezlerine yakın olması gibi durumlar ilk bakıldığında kolaylık ve konfor sağlıyor gibi görünse de bir başka açıdan bakıldığında insan hayatını oldukça yorucu kıldığı görülmektedir. Bütün her yer o kadar doludur ki insanın artık oturup nefes alabileceği bir mēkan yok gibidir. Örneğin uyanır uyanmaz acele ile bir şeyler atıştırarak hemen arabasına bindikten sonra işe giden bir insan, ne kadar kendi hayatından memnun görünse de bu çağın yorgun toplumunu oluşturmaktadır. Çünkü ona sağlanmış olan bütün fırsatlar, onun, daha rahat bir yaşam sürmesine değil, daha çok ve daha hızlı çalışarak sermayeye daha fazla katkı sağlamasına yöneliktir. Kanaatimize göre, insan hayatına kolaylık sağladığı düşünülen bütün dönüşümlerin, artısı ve eksisi ile yeniden

değerlendirilmesi ve özellikle bu durumun insan psikolojisi üzerinden incelenmesi, daha sağlıklı ve daha huzurlu toplumların meydana gelmesi açısından önem arz etmektedir.

Günümüz kentsel mekânlarının, öznel yaşamla bir ilgisinin kalmadığına dikkat çeken Sennett, hiçbir şey vadetmeyen yeni görsel ortamların, ihtiyaç duyanların ihtiyacına karşılık vermediğini söyler (Sennett, 1999: 55). Bütün canlıların ortak kaynaşma alanı olan şehirler, gittikçe hiçbir yakınlığın ve samimiyetin kalmadığı kentlere dönüşmektedir. "Gözün Vicdanı" adlı eserinde, kentlerin "ızgara usulü" yöntemiyle inşa edildiğine dikkat çeken Sennett'e göre yeni mimarinin temelini oluşturan ızgara yöntemi, asla orjinalliği yansıtmayacaktır. Bununla birlikte bu yeni yöntem, "kendini bilmez bir hayal gücünün bayağı bir uzantısı" (Sennett, 1999: 69) olmaktan öteye gidemeyecektir. Özellikle coğrafi koşullar göz önüne alınmadan her yere aynı tarz yapıların inşa edilmesi, meydana gelebilecek her türlü tehlikenin önünü açmaktadır. Zira yalnızca görsellik sunan yeni yapılar, sağlam ve kalıcı bir gelecek güvencesi vermemektedir. Ekonomik değerler üzerine kurulan ızgara türü yapılar, şehirleri gerçek değerinden kopardığı gibi, bu yapılarda yaşamak zorunda bırakılan insanları da tek tip bireyler hâline getirmektedir. Çünkü insan yapısı gereği bulunduğu ortama uyma eğilimi gösteren bir varlıktır. Bu şekilde kendisine yabancılaştırılan birey, geçmişine dair var olan tanışıklık hissini kaybetmeye doğru gitmektedir. Dolayısıyla artık herkesin kendi medeniyetinin izlerinden yansımalar değil, her nereye gidersek gidelim aynı tarzda yaşayan kent insanları karşımıza çıkacaktır.

Baudrillard düşüncesinde sömürünün merkezi konumunda olan kentler, simülasyon üretimine oldukça geniş bir alan açmıştır. Gerçeğin yerini almayı başaran kopyalar bununla kalmayıp gerçeği çirkin göstermeyi de başarmıştır. Mesela bugün torunlara miras kalan dayanıklı evler, sırf moda uymadığı için tahrip edilmekte ve onun yerine inşa edilen geçici evler daha değerli görülmektedir (Baudrillard, 2021c: 55). Yalnızca evler değil içinde bulunduğumuz medeniyeti meydana getiren yapılar da yapım ve onarım adı altında kentsel dönüşüme maruz kalabilmektedir. Camiler, tarihi yapılar, kütüphaneler, medreseler, günümüzde bütün bu medeniyet izlerimiz, apartman tarzı sisteme göre belirlenmektedir. Bununla birlikte, ışıltılı bir görüntü sunan yeni yapılar, toplumsal dayanışmayı ve insânî değerlerimizi de zayıflatmaktadır. Mesela hiçbir ayırım gözetmeksizin kimsesizlere yuva olan camiler, artık pahalı taşlarla ve avizelerle süslendiği için, ibadet dışında kapısına kilit vurulması gereken mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz şehir yapılanmasının tam bir yıkımla sonuçlandığını düşünen Baudrillard, bu düşüncesini şu sözleriyle dile getirmektedir:

Kentleri hiç rahat bırakmıyorlar; sürekli olarak çalışma yapıyor, kazılıyor, yıkılıyor, yapılıyor. Bozma, onarma. Lüks evleri ve konforlu çevre düzeniyle belki yalnızca Koliforniya'nın tamamen uyuşturulmuş bazı yerleri, yapılmış olanın sürekli olarak yıkılması tehlikesinden uzakta, değişmemiş bir ortamda dinleniyormuş gibi görünüyorlar. Bedenlerimiz de sürekli çalışır hâlde tutuluyor; hep endişelendiriliyor, eziyet ediliyor, yenileniyor. Hiçbir zaman dinlenmiş, hiçbir zaman sakin olamıyor. Ruh huzurunun birkaç saati aşması mümkün değil. Sabırsızlık gelip dayatıyor hemen. Herkes sükunete can atıyor; ne var ki sükunet, ruhun kendi dünyasına dalarak son anlarını geçirdiği bir saçmalık olarak algılanıyor günümüzde (Baudrillard, 2014: 227).

Baudrillard'ın burada vurguladığı üzere, günümüz kenti ve günümüz insanı sürekli bir şekilde yenilenmekte ve tahrip edilmektedir. Modern ve postmodern insan, hiç boş durmayan fakat çok çalıştığı hâlde ortaya nitelikli bir ürün getiremeyen bir durumda gibidir. Çünkü ortaya koyulan her ürün, belli bir vakit geçtikten sonra modası geçmiş olarak görülmekte ve yok edilmektedir. Diğer yandan ise yapılan her şey orijinalini tükettiği için asla bir üretim gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla bugün şehirlerin imârı sayılabilecek faaliyetler, bir başka açıdan düşünüldüğünde şehirlerin imhâsı olabileme eğilimi gösterebilmektedir.

Günümüz kentlerinin çöküşünü haber veren Sennett, bu çöküşü "Kamusal İnsanın Çöküşü" adlı eserinde gündeme getirir. O, kent insanının çöküşünü, yabancılaşma kavramıyla ele almaktadır (Sennett, 2013: 75). Topluları birçok anlamda tehdit eden yabancılaşma sorunu, özellikle dış göçlerden kaynaklı olarak çok kültürlülüğün meydana gelmesiyle oluşmuştur. Bu çeşitlilik durumu belki farklı toplumların birbirini beslemesi açısından faydalı görülmekte fakat ekseriyetle kendine has kültürlerin asimile edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bununla beraber, kentin nüfus sayısının artması, yeni yapılara ve evlere ihtiyaç doğurduğu için, estetik açıdan bozulmalara sebep olmaktadır. Bu konuda Londra kentinden örnek veren Sennett, her müteahhitin her bulduğu yere ev dikmesi sonucunda, şehrin görüntüsünün şekilsiz ve estetiksiz bir çehreye dönüştüğüne dikkat çekmektedir (Sennett, 2013: 84). Acele bir şekilde yapılan yeni binalar, görsellik açısından estetik ve özgün bir değer taşımadığı gibi, yalnızca sömürü düzenine hizmet etme gayesiyle yapıldığı için, birtakım ahlâkî sorunların da görmezden gelinmesine sebep olmaktadır. Gerek binanın dayanıklı olması, gerekse kaliteli ve yeterli malzeme kullanımı gibi etmenler, ahlâkî açıdan nitelikli elamanların gerekliliğini zaruri kılmaktadır. Aksi halde, çalışma sahasında bu durumların görmezden gelinmesi ve kalifiye eleman kıstasının yalnızca diploma ile belirlenmesi birçok felaketleri beraberinde getirebilmektedir. Örneğin çok yakın zamanda meydana gelen, "Asrın Felaketi" olarak nitelendirilen büyük depremler, bu durumun en bariz misallerinden biridir. Tabi ki bu felaketin yalnızca kaliteli eleman ve kaliteli malzeme olduğunu düşünmek hatalı olabilir.

Fakat olası felaketin tetiklenmesinde ve daha büyük hâle getirilmesinde, kalitesiz ve dayanıksız yapılar ortaya koymanın payının oldukça fazla olduğunu söylememiz gerekmektedir.

Modern ve postmodern şehirlerin inşâsı konusunda karşılaşmış olduğumuz bütün sorunlar ve edindiğimiz bulgular, bizleri, şehir konusunda değindiğimiz meseleler hakkında çözüm olabilecek arayışlara sevk etmektedir. Bu noktada önemli olabileceğini düşündüğümüz Farabi'nin düşünceleri, aramış olduğumuz çözüme katkı sağlar niteliktedir. Farabi, "El Medinetü'l Fâzıla" adlı eserinde, erdemli şehirlerin mahiyeti üzerine önemli mülahazalarda bulunmaktadır. Günümüzde yaşanmakta olan şehir problemlerini görmese dahi, onun öne sürmüş olduğu fikirler, karşılaşmış olduğumuz sorunlara ışık tutabilecek niteliktedir. O, şehirleri oluşturan toplumların en önemli maksatlarının, saadete ermek olması gerektiğini düşünür. Onun nezdinde bu saadet, önce toplumlara sonra şehirlere ve sonra ise dünyaya yayılabilecek bir güce sahiptir. Bunun yanı sıra, toplumları ayakta tutabilecek olan en önemli unsurun, yardımlaşma olduğunu vurgulayan Filozof, arzulara ve ihtiraslara çağıran kötü duyguların, şehrin dengesini bozduğunu iddia etmektedir (Farabi, 2001: 80). Diğer yandan, şehirleri fazıl, fasık, cahil, şaşkın gibi çeşitli isimlere ayıran Farabi'ye göre yardımlaşmanın ve adaletin olduğu şehir, "fazıl" şehirdir. Fazıl şehirde bulunan sanat erbabı, sıradan bir sanatçı değildir ve dolayısıyla onun üreteceği sanat eserleri de herhangi bir sanat eseri olmaktan ziyade, topluma hizmet etme gayesine uygunluk göstermelidir (Farabi, 2001: 84). Onun düşüncesinde, kendi menfaatleri için çalışan bir kişinin, fazıl şehirde asla yer edinmeyeceğini söyleyebiliriz. Farabi'nin şehir tasavvurundan günümüze bakacak olursak, toplumu oluşturan her bireyi bir sanatçı mesabesinde görmemiz gerekmektedir. Çünkü her birey, bütünü bir parçası olarak, mutluluğa ulaştıracak olan amacın da bir parçası sayılmaktadır. Şu halde, herkesin üzerine düşen vazifeyi doğru ve dürüst şekilde yapması, ulaşılmak istenilen gayenin olmazsa olmazları arasındadır. Her birey, ayrı ayrı topluma hizmet edinmeyi düstur edindiğinde aynı zamanda kendisine de iyilik yapmış olmaktadır. Netice itibarıyla, Farabi'nin şehir konusunda ortaya attığı fikirler, her ne kadar ütopya olarak görülse de, içinde bulunduğumuz çağda yaşanan şehir problemlerine bir çıkış yolu sunabilecek mahiyettedir.

4.5. İnsanlığın Geleceği Üzerine Düşünceler

Günümüzde teknolojinin insan hayatının merkezinde olması, insanlığın geleceği hakkında tedirginlik uyandırmaktadır. Teknolojinin insan hayatına müdahil olması, başta etik ve felsefî açıdan olmak üzere birçok açıdan sorgulanması gereken durumlara işaret

etmektedir. Teknoloji kavramının özellikle maddi hayatın tanzim edilmesiyle yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Toplumun refah düzeyi, güvenliği, sosyal ilişkileri gibi etmenler, teknolojinin önemli unsurları arasında yer almaktadır. Bu cihetten bakıldığında, insan hayatının gelecekte nerede konumlanacağı meselesi, zihinlerde soru işareti uyandırmakla beraber, irdelenmesi gereken bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çağımız teknolojisinin en mühim çalışması olarak görülen "yapay zeka" hakkında önemli tespitlerde bulunan Birol Demircan, bu alanda gerçekleştirilen uğraşları, "derin sahte" kavramıyla ilişkilendirmektedir. Öyle ki, zaman ve mekân mefhumları dahi artık sanal bir ortamda sağlanır hâle gelmiştir (Demircan, 2021: 735). Gerçeklikten kopuşun en etkin müsebbibi görülen yapay zeka, yeni bir beden ve algının kapılarını açmaktadır. Mesela günümüz çocuklarına baktığımızda, onların gerçek hayatla çok fazla bağlantılı olmadıklarını görebiliriz. Çocuklar artık herhangi bir hayvanın ya da çiçeğin veyahut da bir canlının gerçeğiyle tanışmadan önce sahtesiyle tanışmaktadır. Görebildiğimiz kadarıyla bugün bir şeylerin gerçeğiyle temas hâlinde bulunarak onun hakkında bilgi sahibi olmak ya da bir tanışıklık edinmek çok fazla önemsenen durumlar değildir. Çünkü sahte o kadar çok gerçeğe uyarlanmıştır ki, sahte üzerinden edinilen deneyimlerin, gerçeğin kendisini verebileceğine inanılmıştır. Fakat sahte ne kadar aşama katederse etsin asla gerçeğin yerini tutamayacağı unutulmamalıdır. Baudrillard'ın ABD toplumu için gerçekleştirdiğini söylediği ütopya, bugün tüm dünyada gerçekleşmiş gibidir (Baudrillard, 2018a: 97). Şu durumda, ilerleme olarak takdim edilen teknolojik oluşumlar, bizlere, gelecek hakkında ortaya atılan birtakım ütopyanın gerçekleşmekte olduğunu düşündürmektedir.

Bilhassa son dönemlerde çok fazla ismini duyduğumuz Aldous Huxley'in, ütopya olduğu düşünülen "Cesur Yeni Dünya" adlı eseri, teknolojinin gelmiş olduğu son noktayı anlatır niteliktedir. 1932 yılında ortaya koyduğu kitabında, geleceğe dair birtakım tespitlerde bulunan Huxley, bu tespitlerde çok haklı olduğunu içinde bulunduğumuz zaman dilimi içerisinde bizlere hissettirmektedir. Huxley'in bahsetmiş olduğu yeni dünya, teknolojinin zirveye ulaştığı, savaşların ve yoksullukların son bulduğu, yaşlılığın ve hastalığın ortadan kalktığı fakat bununla beraber, insanlık namına hiçbir değer kalmadığı, insanı insan kılan duygu durumlarının yitirildiği bir dünyaya karşılık gelmektedir. Aile kavramının ve insânî ilişkilerin kaybolduğu bu yeni dünyada, bebekler kuluçka makineleri tarafından üretilmektedir (Huxley, 2002: 11). Mevcut sisteme uygun olacak şekilde, şartlandırma odalarında tasarlanan yeni bireyler, tabiata yabancı ve düşman olarak dünyaya gelmektedirler (Huxley, 2002: 28). Çünkü tabiat ile irtibat hâlinde bulunan kişiler, gerçek mutluluğun, tabiatın içinde olduğunu keşfettiklerinde artık onları

sistemin bir parçasına dönüştürmek ve sahte mutluluklarla oyalamak çok daha zor olacaktır. Hâliyle tasarlanmakta olan yeni dünyanın yeni bireyleri, doğayı yadsıyacak şekilde kodlanarak üretilmektedir. Belki Huxley'in öne sürdüğü iddialar bir hayal ürünü gibi algılanabilir, lakin ileri teknolojinin meydana getirdiği buluşlar, her geçen gün daha da şaşırtıcı bir yere doğru evrilmektedir. Bu durumda, kontrolden çıkmış bir teknolojiyle karşı karşıya geldiğimizi idrâk etmemiz gerekmektedir. Baudrillard'ın da söylediği üzere "kendisinden üstün bir artefakt yaratma ütopyasına" (Baudrillard, 2018b: 117) heveslenen insanın, üretmiş olduğu üstün yetenekleri yenme düşüncesi, sağlıklı bir düşünce olarak görülmemektedir. Geleceğin yeni dünyasında kusursuz robotlar üretme arzusunun yanı sıra, yaşlılığın, hastalığın ve acıların olmadığı, hislerin yok edildiği "transhümanist" bir çağ esas alınmaktadır. Huxley'in ifadesiyle, "birtakım eşeylik hormonları, genç kan nakli, magnezyum tuzları" (Huxley, 2002: 62) ile beraber, yaşlılığın tüm kalıntılarından kurtulmaya dair duyulan inanç, bambaşka bir gelecek inşâsını akıllara getirmektedir. Örneğin günümüzde yeni yeni duyulan, bebek kanı içerek gençleşme iddiaları, gelecek konusunda oldukça tedirginlik verici bir durumdur. Daha açık ifade etmek gerekirse, kendini dünyanın egemeni olarak gören belli bir kesimin, kendi zaafı uğruna hiç tereddüt etmeden masum canlara kıyma ihtimalleri, bütün canlıların güvenliği konusunda endişe uyandırmaktadır.

Bahsetmiş bulunduğumuz "transhümanizm" kavramını inceleyen Dağ, bu kavramı "insanın ve dünyanın dönüşümü" bağlamında ele alır. Ona göre transhümanizm: "İnsan varlığını toplumsal ve bedensel olarak kökten dönüştüren antik ve transkültürel ilhamların modern açıklamasıdır" (Dağ, 2018: 107). Bu doğrultuda, transhümanizm faaliyetinin, yeni bir insan tasavvuru amaçladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Şüphesiz bu insan tasavvuru gerçekleştiği takdirde, insan kavramının, mevcut konumunu koruyup korumayacağı şüpheli bir durumdur. Çünkü yeni dünya düzeninin yeni bireyleri, insana ait olan her türlü niteliği yadsıma eğilimi göstermektedir. Bu sebeple, gerçekleşmesi ümit edilen yeni insan türünün, ne gibi sonuçlar doğuracağı merak edilmekle beraber, aynı zamanda kaygı da uyandıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın doğal duygularından nasıl arındırılacağı ya da arındırıldığı takdirde yeniden insan olma vasfını devam ettirip ettiremeyeceği üzerine düşünceler, günümüzün henüz cevaplanmamış meseleleridir.

Çağımızın mevcut sorunları karşısında kayıtsız kalamayan önemli isimlerden biri de, Jürgen Habermas olmuştur. O, "İnsan Doğasının Geleceği" adlı çalışmasında, insanların kendi yaşamlarının müellifleri olma haklarını devrettikleri takdirde, bunun sorumluluğundan kurtulup kurtulamayacaklarını sorgular (Habermas, 2021: 118).

Teknolojinin özellikle biyoteknoloji ve genetik alanındaki hedeflerini inceleyen düşünür, bu alandaki mevcut çalışmaların, felsefî ve etik problemlerden ayrı tutulamayacağına inanmaktadır. Habermas, bu konuyla alakalı bulunan nanoteknolojiden bahsederken, nanoteknoloji aracılığıyla insan üzerinde gerçekleştirilen deneylerin, sorumluluk sahibi olan bireylerin yapılarıyla uyum sağlamayacağına dikkat çekmektedir. Buna ek olarak o, yaşlılığı ve hastalığı yok etme amacıyla insan bedenine yerleştirilmesi planlanan küçük robotların, doğal olarak büyüme ve gelişme durumlarını değiştirebileceğini de düşünmektedir (Habermas, 2021: 78-80). Onun, teknoloji karşısında bu denli umutsuz olması, kendisini doğanın egemeni olarak gören insanın, tehlikeli bir sona doğru hızla ilerlediğini düşündürmektedir. Gerek insan bedeni gerekse diğer bütün canlılar üzerinden gerçekleştirilen deneysel çalışmalar, nasıl bir sonuca doğru ilerlediğimiz hakkında bizlere herhangi bir bilgi verememektedir. Nihayetinde Habermas'ın da vurguladığı gibi, "bir kişinin kendi bedenine sahip olması, ancak kişinin yaşamının icrası esnasında bu bedenle bir vücut olmasıyla mümkün" (Habermas, 2021: 91) olabilmektedir. Şu halde, bireyler üzerinde uygulanması uygun görülen teknolojik müdahalelerin, bireylere "kendi" olma imkânını sağlayıp sağlamayacağı belirsiz bir durum teşkil etmektedir.

Baudrillard ise canlılar üzerinde teknolojinin hakimiyet kurmasını, simülasyon kavramı çerçevesinde ele almaktadır. "Canlının simülasyonu teknolojisi ilerledikçe ruhun sorunu da kazai bir durum ortaya çıkmış gibi buraya ahlaksızca müdahale ediyor. Her şey saf ve kesintisiz kazaların ürünlerine dönüşüyor. Özde değil kazalarda yaşamaya başlayınca da ahlaksızlık normal ve yapıcı konumunu kazanıyor" (Baudrillard, 2014: 119). Onun bu söylemlerine baktığımızda, tıpkı Habermas düşüncesinde bahsetmiş olduğumuz gibi, özden koparılanın, birtakım ahlâkî zaafiyetlere yol açabileceği sorununa işaret ettiğini görmekteyiz. İnsan hayatını, öncesi ve sonrası olarak mukayese ettiğimizde, her iki insan arasında oldukça büyük farklar olduğunu söyleyebiliriz. İnsan, topraktan ve tabiatın kopmakla beraber, kendisinden de kopmuş ve böylece mevcut dengeyi koruma özelliğini yitirerek ölçsüzlüğün ve aşırılığın ilk adımını başlatmıştır.

Mary Shelley, kendisini gücün arzusuna kaptıran modern insanın, yaratmaya olan merakını ve bu merak sonucunda insanın karşılaşmış olduğu felaketleri, "Frankenstein" kitabında bizlerle buluşturmaktadır. Shelley'in burada anlatmak istediği meseleye yer vermek, bugün içinde bulunduğumuz teknolojik vahameti anlamak açısından oldukça önemlidir. Kitabın temel konusu, tıp eğitimi alan Frankenstein karakterinin, edinmiş olduğu bilgileri güce dönüştürme ve kendi adında (Frankenstein) bir canlı yaratma arzusu çerçevesinde şekillenmektedir. Tanrı olma hevesine kapılan insanın, nasıl hüsrana uğrayarak cezalandırıldığını ele alan yazar, kişinin sahip olduğu yaratma hazzının,

kendisini sokacak bir yılan dönüşmesinden bahsetmektedir (Shalley, 2012: 26). Toplamış olduğu kadvralarla yeni bir yaratık meydana getiren Frankenstein, bu yaratığın adeta bir canavarı andıran görüntüsü karşısında hüsrana uğramış ve yaratığı görmemek için evini terk etmiştir (Shalley, 2012: 49). Fakat yaratıcısının kendisini yaratıp terk ettiğini gören yaratık bu durumu hazmedemeyerek yaratıcısından intikam alma derdine düşmüştür. Neticede olan olmuş ve yaratık Frankenstein'in kardeşini öldürmüştür. Durumu öğrenen Frankenstein acılar içinde kıvrılırken yaratık karşısına çıkar ve çok yalnız olduğunu ve eğer kendisine arkadaş olabilecek bir yaratık daha yaratırsa artık peşini bırakacağını söyler (Shalley, 2012: 80-84). Yaratmış olduğu canavarın şartlarını kabul etmeyen Frankenstein, önce arkadaşını ve daha sonrasında ise henüz yeni evlenmiş olduğu eşini yaratığa kurban vermiştir (Shalley, 2012: 161). Kısaca bahsetmeye çalıştığımız Frankenstein romanı, yarattığı karşısında sorumluluk alamayan insanın yaşamış olduğu çaresizliği anlatmaktadır. Bu kıssadan günümüze bir pay biçtiğimizde, kendi gücünü aşan makineler üretmeye cüret gösteren insanın, tıpkı Doktor Frankenstein gibi bir son yaşama ihtimali çok da zor bir ihtimal değildir. Çünkü insan, doğası gereği kendi kapasitesinin üstünde bulunan canlıları kontrol edebilme mekanizmasına sahip değildir.

Dolayısıyla, üretilen şeylerin denetlenebilen bir durumda olduğu ölçüde iyi, kontrolden çıktığı noktada çok tehlikeli bir hâl alabileceğini söyleyen Baudrillard'ın, bu konudaki tespitlerinin çok yerinde olduğunu söylememiz mümkündür (Baudrillard, 2020a: 165). Zira insan elinden çıkan makineler, tıpkı Frankenstein'in yaratmış olduğu canavar gibi, insanın en çetin düşmanı hâline dönüşebilmektedir. Teknolojinin bu boyutuna baktığımızda, gerçekleşmesi mümkün olan her şeyin gerçekleştirilmesinin, iyi ve faydalı olabileceğine dair yaygın olan kanaatlerin yerle bir edildiğini görmekteyiz. Sonuç itibarıyla, yaşamış olduğumuz teknoloji çağında, ne kadar özgür olduğumuz, ne kadar kendimiz olabileceğimiz ya da gelecekte bizleri neyin karşılayacağı, belirsizlik ve bilinmezlik içeren bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle, teknolojik tasarımların mahiyetini, insan eksenli bir zeminden hareketle irdelemek ve tartışmaya açmak mümkün hâle gelmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Birçok evreden geçerek günümüze kadar ulaşmış olan modern anlayış, postmodern süreçle devam ederek zirveyi yakalamış görünmektedir. Bilhassa Avrupa'da, 17. ve 19. yüzyıllar arasında etkin olan Aydınlanmacı faaliyetler, modern ve postmodern oluşumların temellerini oluşturmaktadır. Aydınlanma hareketlerinin öncülük ettiği yeni modern anlayış, Kiliseye karşı aklın ön plana çıkarılarak, bilimsel çalışmaların desteklendiği bir sürece karşılık gelmektedir. Modern sürecin başlamasıyla beraber, kendisini akıl ile var edebileceğini düşünen birey, postmodern sürece geçişin ardından, nasıl var olabileceğini bilemez bir duruma gelmiştir. Özellikle içinde bulunduğumuz dönemde madde hırsının mevcut kimlikleri yok ettiğini görmemiz mümkündür. Modern öğretilerin yanlışlığına dikkat çeken postmodernizm, ne yazık ki modernizmin yerine müspet manada bir değerler manzumesi koyamamıştır.

Çalışmamızda da yer verdiğimiz üzere, çağımız, Baudrillard'ın "simülasyon" kavramının haakkını fazlasıyla vermektedir. Zira tüketimi kutsayan ve iradenin mekanizmasını bozan postmodern çağ, ilerleme, gelişme adı altında karanlık yönünü gizlemeyi başarmıştır. Örneğin, bilim ve teknolojinin gücünü elinde bulduran birçok devlet, güçsüz olan bazı ülkeleri medeniyetle buluşturma iddialarıyla sömürebilmektedir. Kanaatimize göre, güçsüz olan bazı toplumların, güçlü olan bazı toplumlar tarafından yağmalanmasının altında yatan en önemli sebep, doğal zenginliklerdir. Buradan hareketle, teknolojinin bu denli ilerleme göstermesiyle beraber, tabiat ile insan arasındaki dostane münasebetin yok olduğunu söylememiz mümkündür. Bunun yanı sıra, zenginliğin bir hırsa dönüşmesi ve bu hırsın toplumlar arasındaki rekabeti tetiklemesi, bir yandan tabiat ile bağları koparmış, diğer yandan da insan ilişkilerini zedelemiştir. Tabiatın uzaklaşmanın sonucunda ise önce ruhların sonra da bedenlerin sıhhati bozulmuştur. Görüldüğü üzere çağımız, ardı arkası kesilmeyen birçok hastalık ile mücadele etmektedir. Bu durumun mühim görülen sebepleri söz konusu olduğunda, tabiat ile insan arasındaki ilişkinin zayıflamasını önemli bir etken olarak gösterebiliriz. Mesela bazı tıp bilgilerinde geçen, tabiatla ünsiyet hâlinde bulunmanın önemi, birçok hekimlerin ve âlimlerin tabiatla irtibat durumunda bulunan kişilerin daha sağlıklı olacağına dair kanaatleri, doğa ile iç içe bulunmanın bedenen ve ruhen şifa etkisi gösterebileceğini destekler niteliktedir. Bunun yanında, çağımızın en zenginlerine baktığımızda, onların doğa ile iç içe bir yaşamı tercih ettiklerini ve organik besinlerle beslenmeye çok fazla önem verdiklerini görebiliriz. Aynı zamanda, bazı filozofların, ruh ve beden sağlığının

birbirinden ayrı tutulamayacağını vurgulamaları, insanın doğadan tamamen kopmasının yanlışlığını gözler önüne sermektedir. Bir yandan tabiattan uzaklaşmanın hastalık üretme ihtimali varken, diğer yandan ise yeni dünya tasarımının, hastaliksız, acısız, dertsiz bir dünya tasavvur etmesi, bir çelişki durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni dünya anlayışının, birtakım teknolojik araçlarla insan bedenine müdahalede bulunmayı düşünmesi, bizleri, oluşabilecek sonuçlar açısından endişeye sevk etmektedir. Hâliyle içinde bulunduğumuz durum sürekli bir şekilde "onar-boz" mantığıyla işliyor gibidir.

Günümüz dünyasında fazlasıyla etkisini hissetmeye başladığımız transhümanist dünya görüşünün, insanî boyutu ihmal ettiğini ve görmezden geldiğini söyleyebiliriz. Bugün insan bedenine uygulanması planlanan bazı çalışmaların neticeleri belirsizlik içermektedir. Dolayısıyla, insan hayatına bambaşka bir şekilde teşekkül eden teknolojik hareketlerin, nicelik bakımından teşvik edici bir mahiyete sahip olduğuna şahit olsak da, insanî boyutun değerlendirme dışı bırakılarak tasarlandığı teknolojik gelişmelerin, birtakım menfi sonuçlara yol açabileceğini göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Bu konuya binaen Baudrillard, artık tabiat ile iştigal etmenin çok zorlaştığını düşünmekte ve insanın kendi ruhunu ve bedenini teskin edebilecek kadar bile olsa doğada vakit geçiremeyeceğini imâ etmektedir. Zira yeni üretilen teknolojik aygıtlar, gerek ev ortamında gerekse dışarda bütün işlerin üstesinden gelmektedir! Baudrillard'ın bu konuda edindiği tutumları fazlasıyla haklı bulmanın yanında, onun indirgemeci olan bir tavır takındığını düşünmekteyiz. Zira teknolojinin tüm dünyada tehlike arz eden bir yere doğru evrilmesi kaçınılmaz olmuştur, fakat bütün toplumları istisnasız bir şekilde teknolojinin tahakkümünde görmek, geleceğe dair var olabilecek bütün umutları yok etmek demektir. Bugün teknolojiye mutaassıplık derecesinde intisap eden toplumların çoğunlukta olması inkâr edilemez bir gerçektir. Lakin bunun yanında, bizleri itidalli olmaya davet eden ve fayda zarar muhakemesini yerinde yapmayı tavsiye eden kıymetli düşünürlerin valığı, geleceğimizin inşâsı konusunda yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Netice itibariyle çalışmamız boyunca edinmiş olduğumuz bilgiler, bizlere, mevcut problemlerin nedenini anlayamadığımızı ve çağın diline yabancı kaldığımızı düşündürmektedir. Çağın dilini anlayamamak, kavramlar arasında yanlış ilişkilendirmeler yapma sorununu da beraberinde getirmiştir. Mesela, maddi anlamda müreffeh olan toplumların daha huzurlu olacağına dair duyulan inanç, teknolojinin çok geliştiği ülkelerin daha medeni zannedilmesi, haz ve eğlence serbestliğinin, özgürlük olarak görülmesi, demokratik ülkelerin çok daha adaletli olduğu düşüncesi, başarı kıstasının, rekabet toplumunda niceliksel birinciliğe tâbî tutulması.... Bunlar gibi birçok kavramlar birbirine karışmış durumdadır. Bir başka ifade ile, sonuç odaklı olan ve

süreçlerin önemini görmezden gelen bir çağ ile karşı karşıya kaldığımızı eklemek isteriz. Daha açık bir tabirle konuşmak gerekirse, bugün toplumların nicelik eksenli taleplerinin artması, arzu edilen zaafllara ulaşmak için birtakım ahlâksızlıkları meşru kılabilmektedir. Örneğin artık elde edilen başarıların ve kazanımların, günümüzde nasıl elde edildiğinin pek bir önemi yoktur ve aslolan ise elde edilip edilmediğidir. Özetle anlatmaya çalıştığımız mevzu, var olan problemlerin kaynağının, kavram karmaşası olduğuna yöneliktir. Lakin bu kavram karmaşasının temelinde ise niceliksel bakımdan dünyâperst bir hırsın bulunduğunu idrâk etmemiz gerektiğinin altını çizmeliyiz. Dolayısıyla çağın diline kulak verememek, üzerinde durduğumuz meselelerin anlaşılması ve kavranılması noktasında büyük bir sorun teşkil etmektedir. Kanaatimize göre Baudrillard ele aldığı fikirleriyle yaşadığı çağın sorunlarını düşüncede kavrayan ve bunları çok yönlü analiz eden bir filozoftur. Aynı zamanda o ironik bir dille çağı eleştirerek, ilerleme ve gelişme kavramlarını sorgulanmaya açık hâle getirmiştir. Zira onun görüşlerinden anladığımız kadarıyla, modernizm ile başlayıp, postmodernizm ile devam eden süreçte insanlara vadedilen gösterişli ve sahte hayatlar, birtakım yapay mutluluklarla toplumları oyalamakta fakat diğer yandan ise son sınıra ulaşmayı gaye edinen korkunç bir gelecek tasarımı sunmaktadır. Bu bakımdan, teknolojik faaliyetlere müntesip kılınan yaşam serüveninin, insanî boyut çerçevesinde yeniden dizayn edilmesinin elzem olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Adanır, O. (2012). *Sinema Televizyon Kültürü*. İstanbul: Hayalperest Yayınları.
- Adanır, O. (2016). *Baudrillard*. Ankara: Say Yayınları.
- Adaş, M. (2018). *Heidegger ve Baudrillard'da Teknik ve Teknoloji Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Adorna, T.W., Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Nihat, Ü. ve Elif Ö. K. çev.). Ankara: Kabalcı Yayınları.
- Baudelaire, C. (2013). *Modern Hayatın Ressamı*. (Ali, B. çev.). (7. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J. (1998). *Üretimin Aynası*. (Oğuz, A. çev.). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Baudrillard, J. (2005). *Anahtar Kavramlar*. (Oğuz, A. ve Leyla, Y. çev.). Ankara: Paragraf Yayınları.
- Baudrillard, J. (2014). *Cool Anılar 1-2*. (Ayşegül, S. çev.). (2. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017a). *Can Çekişen Küresel Güç*. (Oğuz A. çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017b). *Faucault'u Unutmak*. (Oğuz, A. çev.). (2. Baskı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018a). *Amerika*. (Yaşar, A. çev.). (4. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018b). *İmkânsız Takas*. (Ayşegül, S. çev.). (3. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2019a). *Şeytana Satılan Ruh Ya Da Kötülüğün Egemenliği*. (Oğuz, A. çev.). (4. Baskı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2019b). *Kusursuz Cinayet*. (Necmettin, S. çev.). (4. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2020a). *Nesnel Sistem*. (Oğuz, A. ve Aslı, F. çev.). (3. Baskı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2020b). *Kötülüğün Şeffaflığı*. (Işık, E. çev.). (8. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021a). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (Oğuz, A. çev.). (14. Baskı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021b). *Tüketim Toplumu*. (Ferda, K. ve Nilgün T. çev.). (16. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Baudrillard, J. (2021c). *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*. (Oğuz A., çev.). (3. Baskı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021ç). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*. (Oğuz A., çev.). (4. Baskı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021d). *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*. (Oğuz A., çev.). (9 Baskı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021e). *Baştan Çıkarma Üzerine*. (Ayşegül S., çev.). (6. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021f). *Çaresiz Stratejiler*. (Oğuz A., çev.). (3. Baskı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021g). *Sanat Komplosu*. (Elçin G., Işık E., çev.). (7. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauer, T. (2021). *Dünyanın Tekdüzeleşmesi*. (Mücahid K., çev.). İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Bauman, Z. (2020a). *Modernlik ve Müphemlik*. (İsmail T., çev.). (4. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2020b). *Özgürlük*. (Kübra E., çev.). (4. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P. L., Luckmann, T. (2022). *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi*. (Mustafa Derviş D., çev.). İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Berman, M. (2021). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. (Ümit A., Bülent P., çev.). (21. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Braudel, F. (1991). *Maddi Medeniyet ve Kapitalizm*. (Mustafa Ö., çev.). İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Cevizci, A. (2011). *Felsefe Tarihi*. (3. Baskı), İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2021). *Felsefe Sözlüğü*. (8. Baskı), İstanbul: Say Yayınları.
- Chul Han, B. (2020a). *Yorgunluk Toplumu*. (Samet Y., çev.). (6. Baskı), İstanbul: Açılım Yayınları.
- Chul Han, B. (2020b). *Psikopolitika*. (Haluk B., çev.). (4. Baskı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Chul Han, B. (2021). *Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü*. (Çağlar T., çev.). İstanbul: İnka Yayınları.
- Dağ, A. (2018). *Transhümanizm*. Ankara: Elis Yayınları.
- Dağ, A. (2021). *Ölümcül Şiddet*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu*. (Ayşen E., Okşan T., çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Deleuze, G. (2016). *Proust ve Göstergeler*. (Ayşe M., çev.). İstanbul: Alfa Yayınları
- Demircan, B. (2021). "Gördüğün Her Şeye İnanma": Derin Sahte Çalışmaları Üzerine Bir Döküman Analizi. *TRT Akademi*, 6(13), 728-747.
- Duran V., Kaymakçı G., Ünal A. (2020). Bir Simülasyon Olarak Eğitim ve Eğitim Programları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(3), 1583-1589.
- Ellul, J. (2003). *Teknoloji Toplumu*. (Musa C., çev.). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Farabi, E. (2001). *El Medînetü'l Fâzıla*. (Nazif D. der.). Ankara: M.E.B.
- Fazlıoğlu, İ. (2020). *Kendini Aramak*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Fromm, E. (2019). *Sahip Olmak Ya Da Olmak*. (Aydın A., çev.). (8. Baskı), İstanbul: Say Yayınları.
- Foucault, M. (2020). *Büyük Kapatılma*. (Ferda K., Işık E., çev.). (5. baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gane, M. (2008). *Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik*. (Ali U., Serhat T., çev.). Ankara: De ki Basımevi.
- Garaudy, R. (2020). *20. Yüzyılın Biyografisi*. (Cemal A., çev.). (3. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gatto, J.T. (2018). *Eğitim: Bir kitle İmhâ Silahı*. (Mehmet A. Ö., çev.). (3. Baskı), İstanbul: Edam Yayınları.
- Giddens A. Pierson C. (2001). *Modernliği Anlamlandırmak*. (Serhat U., Murat S., çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Giddens, A. (2020). *Modernliğin Sonuçları*. (Ersin K., çev.). (9. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Guenon, R. (1999). *Modern Dünyanın Bunalımı*. (Mahmut K., çev.). İstanbul: Verha Yayınları.
- Guenon, R. (2020). *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alâmetleri*. (Mahmut K., çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Habermas, J. (2021). *İnsan Doğasının Geleceği*. (Kaan H. Ö., çev.). (2. Baskı), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin Durumu*. (Sungur S. çev.). (8. Baskı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Haşlakoğlu, O. (2016). *Platon Düşüncesinde Tekhnê*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Heidegger, M. (2017). *Teknoloji ve İnsanlığın Geleceği*. (Ahmet A., çev.). İstanbul: Say Yayınları.

- Horkheimer, M. (2018). *Akıl Tutulması*. (Orhan K., çev.). (3. Baskı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Huxley, A. (2002). *Cesur Yeni Dünya*. (Ümit T., çev.). (3. Baskı), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Illich, I. (2021). *Okulsuz Toplum*. (Kübra Ö., çev.). (70. Baskı), İstanbul: Şule Yayınları.
- Kaczynski, T.J. (2019). *Sanayi Toplumu ve Geleceği*. (Kolektif Çalışma., çev.). (3. Baskı), İstanbul: Kaos Yayınları.
- Kagge, E. (2020). *Gürültü Çağında Sessizlik*. (Nezihat B., çev.). (2. Baskı), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kalın, İ. (2019). *Barbar Modern Medenî*. (2. Özel Baskı), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kılıç, İ. (2019). *Nesnenin Özneyi "Baştan Çıkarma" Halleri: Baudrillard Açısından Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- Lefebvre, H. (2020). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (Işın G., çev.). (5. Baskı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Marcuse, H. (2019). *Özgürlük Üzerine Bir Deneme*. (Soner S., çev.). (2. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Marx, K. (2004). *Felsefe Yazıları*. (Ahmet F., çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Meriç, C. (1992). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nietzsche, F. (2018). *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. (Ahmet İ., çev.). (9. Baskı), İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020). *Ecce Home- Kişi Nasıl Kendisi Olur*. (Can A., çev.). İstanbul: Norgunk Yayınları.
- Nietzsche, F. (2021). *Kaderini Sev, Çünkü Aslında Hayatın Bu*. (Taner Ş., çev.). (30. Baskı), İstanbul: Destek Yayınları.
- Postman, N. (2020). *Televizyon: Öldüren Eğlence*. (Osman A., çev.). (10. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2019). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. (Funda P., çev.). (4. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2009). *Emile*. (Ülkü A., çev.). (8. Baskı), İstanbul: Selis Yayınları.
- Sarup, M. (2019). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*. (Abdülbaki G., çev.). (6. Baskı), Ankara: Pharmakon Yayınları.
- Sennett, R. (1999). *Gözün Vicdanı*. (Süha S., Can K., çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2009). *Zanaatkâr*. (Melih P., çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (Serpil D., Abdullah Y., çev.). (4. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Shelley, M. (2012). *Frankenstein Ya Da Modern Prometheus*. (Duygu A., çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Soccio, D. J. (2010). *Felsefeye Giriş*. (Kevser K. K., çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tarkovski, A. (2020). *Mühürlenmiş Zaman*. (Mazlum B., çev.). (2. Baskı), İstanbul: Agora Kitaplığı Yayıncılık.
- Tarnas, R. (2019). *Batı Düşüncesi Tarihi-2*. (Yusuf K.). (3. Baskı), İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Tomlinson, J. (2020). *Kültürel Emperyalizm*. (Emrehan Z., çev.). (2. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Topçu, N. (2017). *Türkiye'nin Maarif Davası*. (26. Baskı), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tufan, M. A. (2021). *İnsan, Hakikat ve Anlam*. (2. Baskı), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Türksever, M. N. (2019). *Jean Baudrillard Düşüncesinde Trans-Estetik*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Wallerstein, I. (2019). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*. (Tuncay B., çev.). (6. Baskı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Watson, P. (2020). *Fikirler Tarihi Ateşten Freud'a*. (Kemal A., Barış P., Bahar T., vd., çev.). (7. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yeşilçayır, C. (2019). *İnsan Hakları Felsefesi*. İstanbul, Ankara, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yıldız, H. (2015). Postmodernizm Nedir?. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (13).